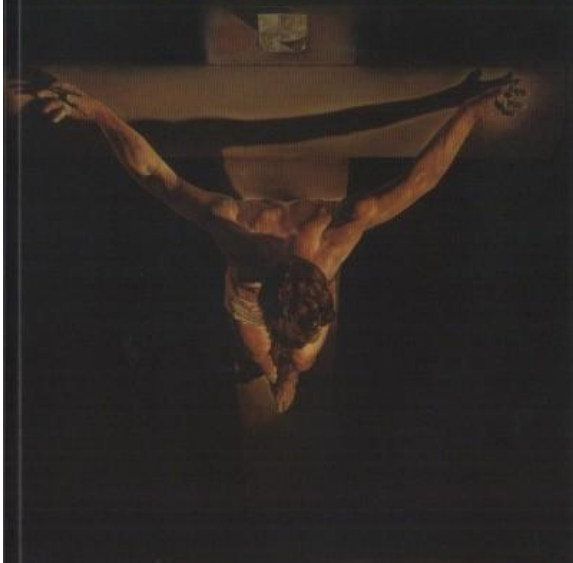

POPPER PÉTER

**Egy illúzió
halála**

Popper Péter

Egy illúzió halála

Keserű gyógykönyv gyanakvó
fiataloknak és csalódott öregeknek

Popper Péter © 2006

2. kiadás

Borítóterv: Stúdió 23. Bt.
A borító 4. oldalán Czeglán Tamás fotója
látható

ISBN 978-963-7168-39-0

Saxum Kiadó 2011

Felelős vezető: Jenei Tamás

Felelős szerkesztő: Zsolnai Margit

Tipográfia és műszaki szerkesztés: FeZo Bt.

Nyomdai előkészítés: Stúdió 23. Bt.

Felelős vezető: Jäckl Norbertné

Nyomta és kötötte a Kaposvári Nyomda Kft. – 110012

Felelős vezető: Pogány Zoltán igazgató

Tartalom

A DÉMONI A KERESZTÉNY EURÓPA	
SZEMPONTJÁBÓL.....	9
Miről lesz szó?	9
Műveltség és erőszak	13
A civilizáció születése és pusztulása	15
Kalandozás az európaiság körül	19
Kikből lesz a csőcselék?	23
ÉLETÜNK LÁTHATATLAN IRÁNYÍTÓI	31
Az amerikai életstílus	31
A globalizáció	37
Az Isten, mint első és utolsó védőbástya ...	41
AZ EGYÉN LEHETŐSÉGEI SZEMÉLYES	
ÉLETÉBEN	49
Az őszinteségről	49
A múlt visszavágyása és megtagadása	53
A munka, mint harc és menedék	57
Menekülés a betegségbe	67
A kriminalizálódás	75

MINÉL TÖBB SZEK – ÉS MÉG ANNÁL IS	
TÖBB, AZ ASZKÉZISIG	79
Amíg Isten beleszólt a nemi dolgokba... ..	79
A szavak szexe megjátszott szerelem	
esetén	85
Miért találták ki, hogy a szüzesség érték? ..	92
A csömör.....	97
A FÉLELEM A PITVARBÓL BEKÚSZIK	
A SZÍV KAMRÁIBA	103
A cukorbeteg, mint társadalmi	
veszélyjelzés	103
A váratlan, a véletlen és a szorongás	108
Ki az, aki fél bennünk, és mit tehetünk	
vele?	117
Hogyan lehet jól élni egy beteg	
kultúrában?	126
SZAVAK MÁGIÁJA	137
Mennyi szóra van szükségünk?	137
Az igen és a nem	142
Percemberkék	150
Önbeteljesítő jóslatok	160
SZÍNTEREK	169
Esküvő – eskü nélkül	169
Egyedüli és páros magány	172
A jelestől az elégtelenig	177
Bűn és feloldozás	183

AZ ÚT VÉGE	189
A csend	189
Az ezüst kötél szakadozni kezd	191
A csövek	196
UTÓSZÓ	201
Minden ennyire rossz?	201

Ajánlom ezt a könyvet a fiataloknak:

mert üres a bizonyosságok kincsesládája.

*De mivel még nem felnőttek, nyilván azt remélik,
hogy ha mélyen belenéznek, még találnak benne valamit...*

és ajánlom magamnak:

soha ne menj el idő előtt!

*Az idő akkor jött el, amikor én-idegenek lesznek a történések,
amelyek között élsz, s a gazemberek és bolondok birodalmában
érezed magad.*

*De ha elindultál, fontos, hogy könnyű szívvel és még könnyebb
poggyással utazz!*

A DÉMONI A KERESZTÉNY EURÓPA SZEMPONTJÁBÓL

Miről lesz szó?

Volt két könyv, az egyik az *Egy illúzió jövője*, a másik az *Egy illúzió eredete*. Az egyiket dr. Freud Zsigmond írta a vallás keletkezéséről. A másikat Pálóczy Horváth György a pszichoanalízis alkonyáról.

Hát akkor legyen egy harmadik is arról, hogyan holt hamvába az az illúzió, hogy két dermesztő világégés után bölcseleti, esztétikai és erkölcsi romjaiból talán újjáépül a tetszhalálba dermedt négyezer éves európai kultúra. Ritkuló számban, de még mindig számosan riadt és tanácstalan gyermekei vagyunk ennek a műveltségnek, amelyben örökre eltávozottnak tűnő szellemi anyánkat siratjuk.

Azért írtam ezt a könyvet, hogy felmentsem magamat és az olvasót attól a szorongástól és öngyötréstől, amiben úgy érzi, kizárólag a mi lelkünkkel van valami baj. Úgy érzik, betegek vagyunk, hiszen nem tudjuk megoldani éle-

tünk legtöbb problémáit, és folyamatosan rosszul érezzük magunkat a bőrünkben, azaz a világban. A pszi-tudósok népbetegségnek kiáltották ki a depressziót, és abban csak az egyén kórtörténetét látják.

Hadd hivatkozzam tekintélyekre. Naplójában Jung szemrehányást tesz a kollégáinak, amiért minden depressziót egyéni patológiás jelenségként kezelnek, s meg akarják gyógyítani. Jung szerint a világ elég rohadt, mocskos és kegyetlen ahhoz, hogy a benne élő ember jogosan legyen rosszkedvű, sőt depressziós. S ebben az esetben depressziósnak lenni szinte erkölcsi kötelesség – teszem hozzá én. Talán azt kellene gyógyítani, aki vidáman lubickol ebben a mocsárban.

Luther más oldalról közelíti meg ezt a problémát. Szerinte a depresszióval a Sátán támadja az ember lelkét. Bár az általa javasolt megoldás talán túl egyszerűnek tűnik: néhány kiadósabb flatus elől rémülten meghátrál az ördög, de mindenesetre a depressziót beilleszti a Világosság és a Sötétség harcának történései közé.

Ez a gondolat nem áll messze a zsidó vallás felfogásától. A Teremtés során többször elhangzik a mondat: *És látta Isten, hogy jó!* Mármost, amit Isten jónak ítelt, azt ember ne vitassa! S ebben nemcsak a világ van benne, hanem maga a kreatúra, az ember is. Vagyis az önmaga ellen fordított agresszivitás is sá-

táni. Ennek szellemi esszenciája sokszor a végleges önmegsemmisítés szándéka és végrehajtása.

Bertrand Russell, a huszadik század jelentős gondolkodója pedig – a görög antikvitással foglalkozva elgondolkozik azon, hogy Hellasz kultúrája miért ragyog oly régóta utolérhetetlen fényben az utódnemzedékek szemében. Arra a felismerésre jut, hogy az emberiség történetében a görög társadalom volt az egyetlen, amelyik megadta a polisz polgárainak azt a lehetőséget, hogy *egyidejűleg lehettek intelligensek és boldogok*. Előttük és utánuk minden társadalom csak azt tette lehetővé polgárainak, hogy intelligensek és depressziósak legyenek – vagy boldogok és idióták.

Amit mondani tudok, szükségszerűen keserű. De talán az is segít valamit saját magunk és a huszonegyedik század viszonyának tisztázásában, ha értjük, miféle szelek havazzák ránk „rosszkedvünk telét”.

Az előbb hiábavalónak neveztem az Európáért mennybeküldött imákat. Valóban hiábavaló lenne minden tiltakozás, fölháborodás, kétségbeesés a lassan ránk gyűrűző jéghideg testű kígyó, a financiálisan és szellemileg globalizált világ ellen?

*Ős patkány terjeszt kórt miköztünk,
a meg nem gondolt gondolat,
belezabál, amit kifőztünk,*

*s emberből emberbe szalad.
Miatta nem tudja a részeg,
ha kedvét pezsgőbe öli,
hogy iszonyodó kis szegények
üres levesét hörpöli.*

*S mert a nemzetekből a szellem
nem facsar nedves jogokat,
hát új gyalázat egymás ellen
serkenti föl a fajokat.
Az elnyomás csapatban károg,
élő szívre mint dögre száll –
s a földgolyón nyomor szívárog,
mint hülyék orcáján a nyál.*

*Lógatják szárnyuk az inségnek
gombostűjére szúrt nyarak.
Bemásszák lelkünket a gépek,
mint aluvót a bogarak.
Belsőnk odvába bútt a hálás
hűség, a könny lángba pereg –
űzi egymást a bosszuállás
vágya s a lelkiismeret.*

*S mint a sakál, mely csillagoknak
fordul kihányi hangjait,
egünkre, hol kínok ragyognak,
a költő hasztalan vonit...
Óh csillagok, ti. Rozsdás, durva
vastörökül köröskörül*

*hányszor lelkembe vagytok szurva –
(itt csak meghalni sikerül) ...*

– írta József Attila 1937-ben híres versében.

De hiába telt el a költő szavai óta majd' hetven esztendő, ma is hasztalan minden vonítás, egyrészt, mert hangunk nem ér el a csillagokig (ezt csak a sakál reméli), másrészt, amíg mi vonítunk, az őspatkány dolgozik, *belezabál, amit kifőztünk, s emberből emberbe szalad*. Hát csodálni való, hogy a költő végül is a vonat kerekei alá heveredve, kilépett ebből a gusztustalan világból?

Műveltség és erőszak

Mi a műveltség? Márai Sándor ezt írja:

A műveltség nem az, hogy valaki pontos tervek alapján megépít egy repülőgépmotort vagy egy földalatti illemhelyet.

A műveltség: hogy valaki lelkében hordozza mindannak öntudatát, amit a keresztény világot megelőző évezredekben a görögök és a latinok, s amit a keresztény világ két évezredében az occidentális világ emberei alkottak, gondoltak, amire vágytak, amiben hittek – mindez sűrítve, néha ködösen, mint az élet értelme él a lelkében.

Ezt az összetartó erőt, ezt a titkos tudást nem ismerhetik azok, kiket megfertőzött az erőszak szelleme.

Tehát négyezer év alatt lepárlódott szellemi esszenciáról van szó, nem vagyonról, nem hatalomról, nem technológiáról, politikáról pedig a legkevésbé! Ám ez a szellemi esszencia azonnal a semmibe párolog, ha megérinti az erőszak bűze.

Honnét jön az erőszak? Hallgassuk meg erről Thomas Mannt:

A hatalomra került tömegember magával hozta az erőszak elhatalmasodását, egy új barbár szemlélet születését. A „tömegmámor” megszabadít „az én felelősségétől”, az egyén felolvad a tömegben, és „nem sokat törődik a menetelés céljával”.

Használjuk pontosan a fogalmakat. A tömegben felolvadt egyének millióit *csőcseléknek* nevezik, még akkor is, ha Thomas Mann csiszolt stílusa nem engedi meg ennek a parlagi fogalomnak a használatát.

Íme néhány alapfogalom, amelyekhez máris eljutottunk:

– A műveltség – mint ezer évek kultúrájának esszenciája.

– Az erőszak – mint a műveltség elpusztítója.

– A csőcselék – mint az erőszak hordozója.

Tehát a műveltséget a hatalomra került csőcselék rúgja át a másvilágra – vagy le a pokolra.

A civilizáció születése és pusztulása

De hát az isten szerelmére, az erőszak nincs jelen az emberiség történetében az idők kezdetétől? Jelen van. Sőt totálisan. Sőt kannibalisztikusan. Mégis, Freud attól kezdve származtatja a civilizációt, amikor az ősember először acsargott, rikácsolt társára, toporzékol, dobolt a mellén, fenyegetően ugrált feléje – de mégsem vágta fejbe a bunkójával! Vagyis megelégedett azzal, hogy agresszív indulatait hangokkal és mozdulatokkal fejezze ki, de nem ölt!

Vajon mi tartotta vissza? Váratlan megriadás az élet kioltásától... Csak nem ez a szentség, a Szentlélek első megjelenése a Földön? Csak nem ez az első lépés a démoni világból való kiszakadás, az állati létből való kiemelkedés érdekében, az emberré válás felé? Csak nem ez az érzelmek első megrezdülése az indulatok világában?

Négyezer éves története folyamán az európai kultúrában rengeteget öltek. Öltek a törzsi istenek, Jehova, Krisztus és Allah miatt. Öltek éhségből, szomjúságból, félelemből, öltek vagyonért, öltek a gyűlölet és a szeretet nevében.

Mindez emberi. A démoni ott kezdődik, amikor valaki az ölés édességéért öl, a hatalom mámoráért, a szenvedésben, a pusztulásban való gyönyörködés kedvéért. Az emberi és a démoni sokáig összefonódott. S csak nagy sokára kezdett látszani a démoni győzelme az emberi

felett. Ma már diadalmasan itt vigyorg a szemünk előtt.

Az emberi erőszakot mindig büntudat követi. A büntudat hidegség a szív körül, mert *kilépett Isten korlátai közül* (ahogy Mann írja). Ez volt Európa stílusa.

A keresztény középkorban a haramiát nyilvánosan végezték ki, lehetőleg a város legnagyobb terén, kegyetlenül megkínózták, kerekbe törték, karóba húzták vagy felnégyelték. De a zsvány először imádkozott, és Krisztusnak ajánlotta a lelkét, mert ő tagja volt és maradt a keresztény közösségnek, hűséges és gonosz fia Jézusnak, akihez visszatérni készült. De a hóhérok is Jézus fiai voltak. Kínóztak, ölteket, de ezáltal maguk is kínzottakká, áldozatokká váltak, majd Jézus és a lator megbocsátásáért könyörögtek. Az egész szörnyűség a Krisztus-kozmoszon belül történt.

A démoni soha nem érez büntudatot semmiért. Szavakban kántálja ugyan Isten dicsőségét, de tetteiben az égiek soha nem befolyásolják. A démoni soha nem érez, nem lát különbséget az „ezt még lehet” és az „ezt már nem lehet” között. Ezért gátlástalan, nem ismer határokat, s ha vissza akarják tartani: „ezt mégse teheted meg!” – csodálkozó gyerekszemekkel kérdezi: „miért nem?” S elgondolkozva nézi az eszméletlen asszony fölívágot hasában még dobbanó szívű magzatot. Számára érthetetlen, hogy miért nem szabad gáz-

kamrában megfojtani néhány millió zsidót és cigányt, miért nem szabad kiirtani az indián kultúrákat, és halomra ölni az örményeket? Miért nem szabad a kereszténységhez, a zsidósághoz, a marxizmushoz, az iszlámhoz vagy az ateizmushoz való viszonyulást tenni egy tudományos vagy művészi karrier mértékévé és feltételévé. Fel nem foghatja, hogy a „szocialista erkölcs” miért kevesebb, mint a puszta erkölcs, a „népi demokrácia” miért kevésbé demokrácia, mint a demokrácia. Nem érti, hogy a „keresztény Magyarország”, a „keresztény Európa” miért barbárabb, mint „Magyarország” vagy „Európa”. Nem fogja fel, hogy mi a különbség egy „keresztény” – aki mindezt érti – és egy „megkeresztelt pogány” között – aki ő, és aki mindebből semmit sem fog fel.

Ebből a szempontból nagyon érdekes az úgynevezett akadémikus tudomány viszonyulása ezekhez a kérdésekhez. A francia felvilágosodás idején a filozófia – élén Descartes-tal – élesen elhatárolta egymástól a tudományt (milyen a világ?) és a vallást (milyennek kellene lenni a világnak?). Ebből következően a tudománynak ki kellene vetnie magából a kereszténységet épp úgy, mint bármelyik vallást vagy spirituális, misztikus ideológiát.

Ám vigyázat! A hívő, a vallásos ember, akár egy pap is, lehet nagy természettudós, vagy bármelyik természettudós lehet mélyen hívő, vallásos szektatag, csak a tudományos érvelé-

sének kell szigorúan objektívnek lennie. Ez azt jelenti, hogy érvelésében közömbös a személy, az, hogy ki, mikor, mit mondott, csak a racionális logika számít, vagyis, hogy M I T T U D, és le tudja-e vezetni, azt, hogy H O N N É T T U D J A. Jelzők, például „keresztény”, „mélymagyar”, „idegenszívú” stb. érvként, tudományos bizonyításban nem használhatók, még a társadalomtudományokban vagy az arra támaszkodó politikában sem. Azonban a tudósok egy része csal: nem dobta ki következetesen érvrendszeréből az istenhitet, a kikacsintást a transzcendenciára. Sőt adott esetben hitelének erősítésére próbálja felhasználni.

Példaként hadd hivatkozzak Laplace-ra, a nagy fizikusra, aki élete végéig mélyen hívő vallásos ember volt (akárcsak Newton). Mégis, amikor Napóleon tetemre hívta, mondván:

– Elolvastam az ön könyvét, *Az égi mechanikát*. Több száz oldalt írt, de a lapokon egyszer sem fordult elő Isten neve.

– Felség – válaszolta a fizikus –, nem volt szükségem erre a hipotézisre.

Ám legalább ekkora baj, hogy a tudósok másik, hitetlen fele, az ateizmust nem volt hajlandó kidobni tudományos okfejtéséből. Vajon nem vették-e észre, hogy az ateizmus éppen olyan hit, mint az Isten létezésébe vetett meggyőződés, csak ellenkező, negatív előjellel? Hogy rájuk éppen úgy vonatkozik az objektivitás követelménye, mint az ég felé forduló tár-

saikra? Heller híres regényében, *A 22-es csapdájában* Yossarian kapitány gyalázza az Úristent, *vén bükkfa* gatyásnak nevezve őt, amiért szükségesnek látta a taknyot bevenni a teremtésbe. A barátnője sikoltozni kezd:

– *Nem engedem, hogy így beszélj róla!*

– *Miért? Tudtommal te is ateista vagy, nem hiszel Istenben.*

– *Igen, de az az Isten, akiben én nem hiszek, jóságos, igazságos, szereti az embereket... Nem olyan utálatos, mint akiben te nem hiszel.*

A démonit különösen vonzza a rizikó nélkül szétfeccskendezhető verbális agresszió. Ez leginkább sértő jelzőkkel, gyalázatos feltételezésekkel – hazaáruló, bűdös, idegen szívű, nemzetellenes stb. – való értelmetlen dobálózást jelent.

A démoni az, ami romba dönti a civilizációt, halálba taszít minden kultúrát, a miénket, az európaiat is.

Kalandozás az európaiság körül

A legelső európai, akiről feljegyzés maradt, két és félezer évvel ezelőtt élt, görög volt, filozófus – és Szókratésznek hívták.

Mitől volt Szókratész nemcsak fehér ember, hanem európai is? Attól, hogy *daimonionja* volt!

Ezt a daimoniont ma belső hangnak nevez-
nénk. Szókratész néha hosszabb időre elhall-
gatott beszélgetés közben. Ezt azzal magya-
rázta, hogy a daimonionjával volt elintézni
valója. Katonakorában előfordult, hogy egész
éjszaka mozdulatlanul állt a sátra közelében.
A daimonionjával beszélgetett.

A daimonion általában hallgatott, de ha
megszólalt, csakis nemet mondott valamire.
Szókratész halálában nagy szerepe volt annak,
hogy a daimonionja nem tiltakozott a méreg-
pohár kiürítése ellen.

Magyarán megmondva: az európai ember
mindhalálig drámai lény, akinek lelkében örök
küzdelem folyik. Az átlagos fehér embernél er-
ről szó sincs. A fehér ember inkább lesz meg-
szállott, fanatikus, csakhogy megszabaduljon
belső ellentmondásaitól.

Szókratész hát az európaiság etalonja. Ter-
mészetesen minket nem a szavai, hanem a tet-
tei érdekelnek.

Történt egyszer, hogy Szókratész szomszédja
élmént jóslatot kérni a delphoicától. Azzal tért
haza, hogy a jóslathoz a világhírű jósda hozzá-
tette: boldog lehet, mert szomszédja, Szókra-
tész, Göröghon legbölcsebb embere.

Ha ezt egy fehér ember megtudja, tüstént
Delphoiba siet, hogy saját fülével hallja a má-
morító ígét, esetleg írásban is kéri. Ám az euró-
pai Szókratész élete során soha nem járt Del-

phoiban. Magyarul, a füle botját sem mozgatta a hírre. Igaz, ettől kezdve járta az agorát, provokatív beszélgetésre csábítva, akit lehetett. Nagyon egyszerű kérdések feltevésével kezdte, majd növekedni kezdtek a bonyolultságok, amíg csak a beszélgető partner olyan nem lett, mint a szamár a hegyen. A körjük gyűlt fiatalok pukkadoztak a nevetéstől. Ezt később a törvényszék az ifjúság megrontásaként értékelte. Mi volt ez? A mester így akarta kipróbálni, hogy igazat szól-e a jós?

Ebben az időben már megsokszorozódott a polisz polgárainak identitása. Valaki lehetett athéni polgár, de vendéglő vagy fazekasműhely tulajdonosa is, drámaíró, tengerész és filozófus egyszerre. Vagyis egyidejűleg számos érdekcsoporthoz tartozhatott, s ez bizony zavart okozott az identitásérzésében. Ellentétes érdekek esetén kivel legyen szolidáris? Az európai vívódott, a fehér ember fanatizálódott az egyik vagy másik irányban.

A daimonion különben egy család vagy egyén házi istene volt – magánisten. A halotti urnák tiszteletéből sarjadt ki. Még Rómában is élt a kultusza. A család halottai a múltó évekkel egyre jóságosabbá, szentebbé váltak, a „megszépítő messzeség” lassan istenné formálta őket.

A halálos ítélet után Szókratész nem élt a felkínált szökés lehetőségével. Hetven éven át tanította, hogy az állam törvényeit akkor is be

kell tartani, ha azok rosszak, sértik az egyén érdekeit. Nem volt hajlandó megtagadni önmagát. Ez a „légy hű magadhoz”, megint csak európai jellemvonás. A fehér közember kéjjel vált zászlót és köpönyeget.

Az európainak fontosabb a saját belső ítélete önmagáról, a fehér mindig arra figyel, hogy „mit szólnak hozzá?”

Az európai ember azokat is tiszteli, akik nem értenek vele egyet, mert tudja, hogy az igazság sokarcú és mindig relatív. Aki a fehér csőcselékhez tartozik, kiröhögi, elpusztítja a másképp gondolkodót, mert biztos abban, hogy ő az egy és oszthatatlan igazság birtokosa. Az európai a kétségek embere. A fehér a bizonyosságé.

S ha mégis új mutáció lenne az európaiság??? Vajon nem erre gondol-e József Attila, amikor Thomas Mannt mint *fehérek között egy európaít* köszönti?

Valóban: *mit jelent az európaiság?* Milyen viszonyban van a fehér ember kultuszával? Minden európai fehér ugyan, de nem minden fehér ember európai – nem az emberfajta, a földrajzi tengődés, hanem a szó személyiséglélektani, karakterológiai értelmében.

Ma is van-e kultusza a fehér embernek? De mennyire! Gondoljunk Mark Twainre – akitől a rasszizmus olyan messze állt, mint a fogó Hold a Földtől – hogy Jim, a szökött néger rabszolga, a férfikor delén, milyen áhítatos

alázattal engedelmeskedik a két fehér suttyónak, Hucknak és Tom Sawyernek. Emlékezünk a fehér gazda fölényére a *Tamás bátya kunyhójában*, aki dehogyan nézi le a színészeket, no de mégis... Gondoljunk a szuperfőférfias Rhet Butlerre, aki rajongó nők által emelt piedesztáljáról göggel pillant le a mélységben nyüzsgő feketékre. Gondoljunk a világhírű regényre és filmre: *Híd a Kwai-folyón*. Miről is szól: hát arról, hogy a fogságba esett angol tengerészgyalogosok mindegyike mennyivel különb katona, férfi és szakember valamennyi sárga japánnál, akiknek még a tábornoka is groteszk.

Vagy képzeljük el a mai szülők többségének reakcióját, ha csemetéjük cigánnyal, afrikaival, zsidóval szeretne házasságot kötni.

Mármost ki a mutáns? Az európai vagy a fehér ember? Ha én dönthetem el: tekintsük a fehéreket az eredeti tömegembereknek, és mutánsnak az európaiakat.

Kikből lesz a csőcselék?

Peer Gynt jön rá vándorútja végén, hogy ő talán hibás öntés, vissza fog kerülni a nagy olvasztótégelybe. De Peer Gynt semmiképp sem tartozik a csőcselékhez, azokhoz, akiket jobb híján és udvariasságból nevezünk „tökmag Jankóknak”.

Az elnevezés Adytól származik, *A muszáj Herkules* című versből:

*Dőltömre Tökmag Jankók lesnek:
Úgy szeretnék gyáván kihúnyni
S meg kell maradnom Herkulesnek.*

*Milyen higfejük a törpék:
Hagynának egy kicsit magamra,
Krisztusuccse, magam megtörnék.*

*De nyelvvelnek, zsibongnak, úznek
S nekihajtanak önvesztükre
Mindig új hitnek, dalnak, tűznek.*

*Szeretném már magam utálni,
De, istenem, ők is utálnak:
Nem szabad, nem lehet megállni.*

*Szeretnék fájdalom-essen
Bujdosni, szökni, sírni, fájni.
De hogy ez a csürhe nevéssen?*

Nem titkolja, hogy a Tökmag Jankókat egyszerűen csürhének tartja. Ez a „csürhe”, akárcsak a „bugris”, a „bunkó” és a „tahó”, számomra túl durvának tűnik. A Tökmag Jankó viszont túl hosszú. Legyen hát „tökjani”. Tökjani bárkiből lehet. Akadémikustól analfabétáig, arisztokratától lumpen cigányig. A lényeg az, hogy kívülről irányítható, rosszindulatú tömegember legyen.

A tökjani soha semmi igazra és fontosra nem jön rá önmagát illetően. Csak a sablont ismeri, sablonokban gondolkodik. Ha orvos, akkor magától értetődően emberszerető, mindig segíteni akaró. Az életet tiszteli legnagyobb értéként, s ezért magához téríti a nemlétbe kívánczó öngyilkost, és nem hagyja távozni a rákbeteg haldoklót sem, hadd kínlódjon még néhány hétig, a soha nem létezett hippokratészi eskü nevében. Fogalma sincs arról, hogy az orvoslás lényege a szenvedések csillapítása. Minden egyéb – gyógyítás, megelőzés, felvilágosítás – ezután jön.

Ha netán politikai vezér, számára az a legfontosabb, hogy a rendőr feszesen tisztelegjen neki, s megjelenésekor minél többen álljanak föl a tiszteletére. Ha a nép többsége vallásos, legott ő is istenfélő lesz, s a magasabb hatalmak örködnék a feje fölött. Misén, istentiszteleten, körmeneten a kamerák kedvenc figurája, amint áhítatban elmélyedt arccal ábrándozik formás női keblekről és fenekekről. Homlokán hordja karizmáját, hogy mindenki jól lássa. Kizárólag általános fogalmakban beszél. Legkedvesebb szavai: a nép, a polgár, a hazafiság, a nemzeti érzés, a jövő, a közös akarat, a sorsküldetés és őseink példája. Csak soha semmi konkrétum, mert hogy nincs mondanivalója. Ugyanis valódi célja – totális hatalom demokratikus pongyolában – nyilvánosan sem itt-hon, sem a külföld előtt nem vállalható. Önís-

merete hangyányi, mert önmagát összekeveri a szerepeivel, mindig beugrik a saját pózainak.

Ha viszont nem sikerül a hatalom csúcsára felkapaszkodnia, akkor mameluk lesz belőle. Kizárólag a hatalmat – legyen az bármifajta – szolgálja, azt a látszatot keltve, hogy őt csakis önálló meggyőződése vezérli. Stílusa goromba, sőt durva. Sohasem érvel, hanem ellenfeleit jelzőkkel minősíti. Tulajdonképpen elvégzi a piszkos munkát a vezér helyett. Legtöbbször politikai beosztott, újságíró vagy tévésztár.

Ez az „érvek helyett jelzők” jelenség nemcsak bosszantó és lehetetlenné teszi a valódi kommunikációt, hanem tulajdonképpen az Ige szentségének káromlása is – mint erről később majd szót ejtünk. S mindezen túl – miután a kultúra a felhalmozott közös tudásból keletkezett, vagyis: a megismerés eredménye átadható, nem kell minden egyénnek mindent előlről kezdenie – aki a semmitmondással megszünteti a beszéd *közlés* funkcióját, ő az igazi barbár, aki a kultúra mgsemmisítésére törekszik. Ennek a tartalom nélküli beszédnek több formai lehetősége van. Egyet-kettőt hadd mutassak be, hogy felismerjék, ha találkoznak vele.

Az egyik párt szóvivője nemrégiben így minősítette az ellenpárt elnökének értékelő áttekintését:

– X. Y. azzal dicsekszik, amitől más elbujdosna.

Vagyis nem vitatkozik, nem érvel, nem fejti ki, hogy ezt vagy azt miért tartja rossznak, miért nem ért egyet vele, hanem csak minősít. Sommásan megpróbál összekacsintani a tájékozatlan hallgatósággal, olvasóval: *Mi tudjuk, hogy minden, amit X. Y. mond, szégyellnivaló marhaság.*

A haszon kettős: nem az állításokat vitatja – amihez esetleg némi szakértelem és ész kellene –, hanem az embert próbálja hiteltelentíteni.

Továbbá lehetetlenné teszi az ellenérvelést, hiszen érdemben nem mond semmit, tehát nincs mivel vitatkozni.

X. Y. tehát már az esetleges viadal megkezdése előtt le van fegyverezve. Legfeljebb, ha formában van, hasonló gyalázkodással csillogtathatja meg humorát, pl.: *Egy tisztos párt feloszlatná magát, ha ilyen szóvivője lenne.* És most mi van? Lehet hegyezni a zabot.

A másik: Az érdemi közlést álnépi bölcseségekkel, szólásmondásokkal helyettesíti. Már Karinthy kitalálta: *Ha jobbra csálé, balra bakafánt.* Milyen izés, milyen bölcs, nemdebár?

Gyártsak egy óra alatt harmincat? Ötvenet? Nem nehéz. A mohikán indiánok mondása: *Ne emelgesse a karját, akinek légy van a hóna alatt!* Pilóták mondogatják: *Lezuhant gépből késő katapultálni!* Palócföldön ez járja: *Kerek*

szakajtóban még a lúd is nyálzik! Vagyis: rendkívüli helyzetek rendkívüli viselkedésre vezetnek.

Előfordul, hogy a hatalom eltiporja. Ilyenkor a tökjani kezét csókol ennek a hatalomnak. Ugyanis leginkább is az erőre tekint remegő áhítattal. Lelkesen szolgálja, mert úgy érzi, ilyenkor ő is az erő részévé válik. Belőle lesz a legjobb kápó, uraskodó fegyőr, a legdurvább elmegyógyintézeti ápoló, goromba és rasszista rendőr.

Másfajta faj?

Ez bizony meglehet. Nem a szellem szülte, hanem a *való anyagé*. Ezt az emberfaját az abszolút monarchiák, a szabadjára engedett erőszak, a totális rendszerek tenyésztették ki.

A tökjani erkölcsét külső és felső hatalmak határozzák meg. Ők mondják meg, hogyan kell gondolkodnia, ítéletet alkotnia, miben kell hinnie, különböző helyzetekben miként kell viselkednie.

Ha betartja a külső és felső régiókból érkezett parancsot, akkor derék ember. Ha megszegi, akkor szellemileg lelépült gyagyás vagy hidegvérű gazfickó. Ezek szerint az erkölcsi jó az engedelmesség. A bűn az engedetlenség, ami szigorú, drasztikus büntetést érdemel.

Ezért soha nem bírálja a felülről érkezett parancs racionalitását (van-e értelme?) vagy a parancsadó hatalom kompetenciáját (illetékes-e, ért-e hozzá?).

Viszont az engedelmesség-engedetlenség dimenzióján túl önmagáért semmilyen erkölcsi felelőssége nincs. „Parancsra tettem!” – mondja, ha szorul a kapca.

Tehát morálisan infantilis, kívülről irányítható ember. Akár a gyerek. Mert a „parancsra tettem” ugyanaz a színvonal, mint „az óvó néni mondta!”

Ezzel szemben az európai lélek úgy érzi, hogy *az én vezérem bensőmből vezérel*, s azért felelős, hogy szinkronban legyen saját erkölcsi törvényével, meggyőződésével. Szabadon vizsgálja a mindenkori hatalom intézkedéseinek ésszerűségét s a hatalom illetékességét. S e szabadságnak az önmagáért érzett felelősség az ára. Adott esetben lelkiismereti válsággal, büntudattal fizet érte. Vagyis mindig befelé figyel: mit szólok én saját magatartásomhoz? A tök-jani kifelé les: mit szól a viselkedésemhez a többi ember?

ÉLETÜNK LÁTHATATLAN IRÁNYÍTÓI

Az amerikai életstílus

Európát behálózza az amerikai gondolkodásmód, életstílus. Ennek a legnagyobb veszélye, hogy gyökértelen, nincsenek hagyományai. Ugyanakkor azonban hódít gazdagságával és gátlástalanságával.

Az élet üteme is megváltozik ennek az új stílusnak a hatására: nagyobb a hajsza, a megélhetéssért vívott küzdelem.

Kezdve a lapok olvasásától, a postabontáson át a telefonok csengéséig [ma már hozzátehetnénk: a televízió szappanoperájáig, az internetes kapcsolatteremtésig, a virtuális hatások kultuszáig – P. P.] mind tünetei egy létezésnek, mely bomlás, és egyre inkább csak védekezéstünetei egy továbblézésnek, mely egyre kevésbé élet, egy emberi egzisztenciának, melyben egyre kevesebb az emberi... (Márai Sándor)

Persze az amerikai stílussal nem az a bajom, hogy ők ilyenek. Legyenek ilyenek, ha jólesik

nekik. De miért kell nekünk minden marhasá-
gukat lemásolnunk?

Igen bosszantanak az automata telefonin-
formációk. Tárcsázok egy számot. Valakivel,
emberrel akarok beszélni. Erre elkezdődik egy
koncert, röviden valami jó zenéből, hosszab-
ban egy rosszból, majd megszólal egy gép-
hang. Kacsaringós és unalmas szöveggel be-
mutatkozik, majd utasításokat ad, hogy mikor
melyik gombot nyomjam be. Azután bontja
a vonalat.

Különösen az amerikai gépimádatot tartom
igen aggasztónak, miközben remélem, hogy
nem ezért nem leng körül a korai iparosodás
szövőgéprombolóinak a butasága. Két pszi-
chológus kollégám – zseniális csirkefogók, leg-
alább annyira, mint a kaparós sorsjegy kigon-
dolói – dollármilliomossá kereste magát egy
egyszerű találmányon. Mert ugye nagyon
rossz egy sötét lakásba hazaérkezni. És még
rosszabb, ha senki nem fogadja az embert.
Nos, az ő találmányuk, hogy belépéskor be-
kapcsolódik a világítás. Okos találmány.
Mégis, a hideg fut végig az ember hátán, ha
belegondol az érzelmi koldussá tevő magány
erejébe. Hát még, amikor azt olvasom a la-
pokban, hogy ma már olyan gépeket gyárta-
nak, amelyekkel a teljes valóságélményt átélve
lehet szeretkezni. Ó, a virtuális szex! Hát ezt is
megértük! És még csak az sem fordulhat elő,
hogy a partnernek kellemetlen illatú a szája.

Nem tudom, hogy mennyiben eredeztethető az amerikai életstílusból az, amit én a nagy szociális paradoxonnak nevezek. Gyönyörű szociális ideáljaink vannak: éljünk szabadon, demokráciában, jólétben. S amint megvalósulnak ezek az ideálok, azzal paralel betegszik meg a társadalom. Viharos gyorsasággal növekszik a funkcionális pszichés zavarok száma, a neurózis, a pszichoszomatikus betegség, a deviációk: az alkoholizmus, a drogfogyasztás, a kriminalitás és az öngyilkosság. Mindez az ún. jóléti államok gondja.

Buddharakkita Teyra kolostori apátnak (Bangalore-ban) erről az alábbi véleménye volt:

Az emberi lelket csak a fegyelem képes egészségben megtartani. A fegyelemnek persze belső fegyelemnek kell lennie. De még a külső fegyelem is jobb, mint a semmi.

A diktatúra megfegyelmezi az embereket. Rettegnek, vigyáznak arra, hogy mit mondanak, ezért megtanulják a nyelv fegyelmét. Nyomorúság van – meg kell fegyelmeznüök a birtoklási ösztöneiket. Zártak az országhatárok. Fegyelmezni kell a vándorlási, kalandozási kedvet. Így hát a lelkek egészségesebbek maradnak, mint a gazdag demokráciákban, ahol sem belső, sem külső fegyelem nincs.

Én azt láttam, hogy az európai gondolkodás nagyon fegyelmezetlen. Mindig az irrealitások-

ban bolyong. Hol a múltban vájkál, ami irreális, mert már nincs. Vagy a jövőn töpreng, ami a másik irreális, mert még nincs. S ezért csak rendkívül felszínesen éli meg az egyetlen realitást, a jelent, az itt és most történéseit.

Ha az amerikai életstílusnak nincsenek igazi hagyományai, akkor nincsen igazi értékrendje sem. Csak változékony értékdivatjai vannak. S az értékdivatok nem adnak elég orientációs pontot ahhoz, hogy rá lehessen építeni egy stabil életvezetést.

A deviációk szempontjából Durkheim már a tizenkilencedik században megfogalmazta, hogy a tradicionálisan szabályozott élet védi az egyént – például az öngyilkosságtól –, míg a gyorsan átalakuló világ ebből a szempontból kifejezetten veszélyes. Ugyanilyen védő funkciójuk van a hosszú ideje fennálló, tartós érzelmi kapcsolatoknak, míg a változékony, felszínes kötődések védtelenül hagyják az egyént a szociális ártalmak személyiségkárosító hatásaival szemben. Ennek ma különös jelentősége van, amikor pokolba kívánjuk a hagyományokat, s gyorsan pergő változatossággal barátkozunk, bújunk különböző ágyakba.

Az amerikai életstílus legriasztóbb jellemvonása a „tragikumfóbia”, az amerikai társadalom irtózása a tragikus történésektől. Pedig ez a dolog olyan jól kezdődött! A „keep smiling”-gel.

Ami csak arra figyelmeztetett, hogy a munkája során senkinek sincs joga magánélete kerserveit klienseivel – betegeivel, tanítványaival, ügyfeleivel, a vendégekkel és a vásárlókkal – éreztetni. Uramisten, mi lett ebből néhány év-tized alatt? Az úgynevezett pozitív gondolkodás. Ami ma már azt jelenti, hogy mindenkinek kötelessége pozitív történésé *hazudni* életének minden kedvezőtlen vagy tragikus fordulatát. Az amerikai emberek előtt ilyesmiről nem lehet beszélni.

Ehhez alkalmazkodva gyökeresen átalakult az amerikai pszichoterápia is. Az igazi gyógyítás a családgondozók kezébe került. A pszichoterapeutából lett az az ember, akinek panaszkodni lehet, akit azért fizetnek, hogy legyen kivel megbeszélni az élet ijesztő, gondokat okozó, fenyegető eseményeit.

Mindehhez csatlakozik az a velejéig hazug bestsellerirodalom, amelyik okos tanácsokat ad a traumák gyors és nyomtalan kiheverésére. *Lefekvéskor gondolj arra, milyen jó, hogy senki sem horkol melletted az ágyban* – ajánlja az egyik fürmedvény elhagyott feleségeknek. Nem mondom, ez se utolsó szempont. Meg az se, hogy a magányos ember bármikor nyugodtan kieresztheti a szeleit. No de erről van szó? Ide züllött minden mondanivalónk a pozitív gondolkodásról.

Pedig az őstörténet milyen szép és egyszerű! A buddhisták lelki gyakorlatai közé tartozik a holttestek feletti szemlélődés és elmélkedés.

Egy alkalommal a tanítványok így szóltak Buddhához: – *Mester, nézd, milyen iszonyú a felbomló hús látványa!* – és egy kutya bomló tete-mére mutattak.

Buddha is odanézett, és azt mondta:

– *De milyen szép fehér foga van.*

Erről van szó. Nem hazudni kell, de észre kell venni a szépet, az igazat, a jót valamilyen borzalomban, ha van benne.

A tömegember különösen hajlamos arra, hogy a rossz befejezés miatt bármit – a házasságát, szerelmi kapcsolatát, munkáját, egy iskolát, egy történelmi kort –, vagyis mindent feketére fessen és szidalmazzon, lesikálja róla az egykori fényt.

*Örökre szép, mi szép volt egykoron,
Anna,
ezt dúdolom a boulevard Bourdon-on.
Köszönet érte,
hogy föl, magasba
nézve lépek ma is, semmit se félve,
a mindörökre sűrűsödő éjbe.*

Illyés Gyula tesz így hitet az örökkévaló szépség előtt.

Nem tarthatom véletlennek, hogy a hidegháború éveit a világ két legprimitívebb népe tartotta fent: az orosz és az amerikai.

S a kétféle kulturálatlanság végeredménye: Nyugaton szégyen panaszkodni. Keleten szégyen dicsekedni, panaszkodni illik, akárcsak nálunk.

S ma az Európai Unió... Európa amerikanizálása. Újfasiszták vonulása. Zsidó sírok feldőlése.

Uram, nem gyógyítanád meg mégis a halálosan beteg Európát?

A globalizáció

Ismét olvassunk bele Máraiba:

Régen gyanítom, hogy a kapitalizmus nemcsak az, ami színpadiasan kilátszik belőle. Vannak névtelen hatalmak, akik csak egy-egy pillanatra mutatkoznak meg, mint a lochnessi szörny... Mi gátolhatja ezt a láthatatlan nagytőkét, ezt a névtelen, ellenőrizhetetlen nagytőkét üzleteiben, micsoda értelem, érv, érzelem tilthatja meg nekik, hogy a mérleg, a vagyoni terjeszkedés, vagy a vagyonvédelem érdekében, holnap, valahol a világban, meggyújtás a háborút?

Így hát, ami nekünk marad: harc a dohányzás ellen és az egészséges táplálkozásért, intés az őrzőkhöz, hogy a sztrádán se hajtsanak százharminc kilométer felett, és használják a biztonsági övet.

De félre a tréfával! Márquez, a világhírű író – immár súlyos betegen – kubai elvonultságából figyelmeztetést küldött a rá figyelő embereknek. Ezeket üzenté:

Itt a végső perc, hogy megszabaduljunk a tudomány által ránk bilincselte szorongásoktól. Attól, hogy nem ihatunk egy jó daiquirit, mert ó, az alkohol... Nem ehetünk jó zsíros húsokat, mert a lipidek és az infarktus... Nem napozhatunk kedvünkre a tengerparton, mert a bőrrák... Nem szeretkezhethetünk gondtalanul a csodálatos lányokkal, mert a HIV-fertőzés... Nem szívhatunk el aromás szivarokat, mert a tüdőrák és a szívroham... S az édes nyalánkságok – hát nem tudjátok, hogy a cukor mérge és az elhízás út a korai véghez? Az életörömnél ma a tudomány a legnagyobb ellensége.

Nem akarok avatag és maradi lenni. Tudom, hogy a globalizáció elkerülhetetlen gazdasági és társadalmi szükségszerűség. Tudom, hogy kár erőltetni a fejlődés és a változások visszatartását. No de mégis, előírt kötelesség mindig lelkesedni azért, ami éppen ránk telepszik? Húzzuk ki Babits sorait?

*... s ha a jövővény
lenézve így szól: 'Én vagyok az Új!' – feleld:
'A Régi jobb volt!'*

Egyelőre még ne húzzuk ki. Amit eddig mutat magából a globalizáció, annál a szabad liberális Európa, az emberség, a gondolatok és a vélemények szabad szárnyalása, a tisztesség szempontjából jobb volt. Én például hiába próbálom elaltatni azt a gyanúmat, hogy bár Jozsif uniója nincs már a térképen, és bár Adolf és birodalma katonailag vereséget szenvedett, de szellemileg, ideológiailag ők a győztesek! És a globalizáció nem más, mint a totális állam totális nemzetköziséggé való átvarázsolása. Azok, akik hisznek az individuum egyedülálló fontosságában, bármennyi arany is csábít engedelmességre, halálukig tiltakozni fognak az ember hangyasításának programja ellen.

Egyik oldalról az ismeretlen finansiális hatalmak, akiknek éppen úgy kívülről manipulálható tömegemberekre van szükségük, mint a diktatúráknak. Másik oldalról a botor tudomány, amelyik összetévesztette a tartalmas életet a hosszú élettel, az átélt idő minőségét az átélt idő mennyiségével.

Orvos ismerősöm sértődötten panaszkodik:

– Képzeld, milyen emberek vannak! Az egyik páciensem súlyos infarktusból menekült meg. Elbocsátásakor elmondtam neki a szokásos tanácsokat, mit kerüljön el, mitől tartózkodjon, hogyan kímélje magát. Azt felelte:

– Köszönöm, főorvos úr, de nem fogadom meg, amit mond. Ebből egy rokkant ember élete jön ki.

– Vigyázzon – mondtam neki –, nagyon súlyos volt az infarktusa. Egy második alighanem elviszi...

Akkorát nevetett, hogy visszhangozták a falak.

– Mondja már, főorvos úr! Néhány évvel tovább leszek halott!

Alulról a pusztuló természet, a testileg, lelkileg leromló ember – és az egészség mítoszába rémülten kapaszkodó tudós emberek. Felülről a tartalmukat és funkciójukat elveszített történeti vallások erőszakos papjaikkal. Jól be vagyunk kerítve!

E kerítésen kívül kereng jelenleg az eljövendő idők gonosz farkasa: a New Age! A Vízöntő kor megszállottjai. Akik a világ asztrológiai megváltásában hisznek.

Régen, nagyon régen, volt egy héber ima:

*Elöttem Michael,
Mögöttem Gábiel,
Jobbomon Rafael,
Balomon Úriel,
S fölöttem az Isten kegyelme.*

Uram! Ne vegyél el mindent! Ez a kiáltás szakad ki Charlie-ból, amikor romló, de még zseniális agyával észreveszi kezdődő pusztulását. Jaj, ez

a Keyes-regény! Minden ember sorsának tragikuma. Megszületünk hülyécske formán, aztán felragyog bennünk az értelem, s a végén visszabutulunk a kezdetekhez. *Virágot Algeronnak? Virágot nekünk, akiket mennyi mosoly és öröm vesz körül, amikor megszületünk, és mennyi könny és kétségbeesés, amikor meghalunk. De a kettő között?... Emberek, irgalom! Gyermekek voltam és halott leszek.* (Török Sándor)

Az Isten, mint első és utolsó védőbástya

– *Mester! Miért fontos a tanítás? – kérdezték Lin Csi zen buddhista apátot a tanítványai.*

– *Mert nincs más!*

– *Nincs más? Hát mi a Tan lényege?*

– *Vígasztalás – felelte Lin Csi, és befelé indult a kolostor épületébe.*

Pál a remélt dolgok bizonyosságként való megélését jelölte meg a vallásos hit első feltételének. A gyerekkor még tele van bizonyosságokkal, Isten, a szülők, az igazságosság és az embert őrző-segítő hatalmak állandó jelenlétét illetően. Ám ez a bizonyosság kb. négyéves kortól kezdődően lassan elenyészik. S az emberek többsége ettől kezdve halála percéig a bizonyosságot keresi. S még a beavatottak is hallgatnak körülöttünk, s nem árulják el, hogy a létezés lényege a bizonytalanság, hogy minden bizonyos-

ság csak csalóka vágyfantázia. Nem árulják el, hogy az élet életveszélyes, hogy az „én vagyok” illúzió, ami annak az arányában csalogat egyre megnyugtatóbbnak látszó tévutakra, minél nagyobbra duzzad bennünk az „ego”.

*Kicsi vagyok én,
Majd megnövök én,
Mint a tüdő a fazékból
Kidagadok én.*

Kérlek, ha lehet, ne dagadj ki a fazekadból. Ezért imádkozzák a brahmin papok az újszülött felett:

*Most, hogy a ritkán és nehezen elérhető
Emberi test birtokába jutottál újra,
Jól gondold meg merre mész,
Mert az életben nincs idő tévutakra.*

Az újszülött általában alszik, vagy elgondolkozva hallgat, s a tanítást magába rejtve, idő múltán elindul a tévutakra.

Némely nagy költő – például Radnóti –, aki-ben magasan lobog a gyermekkor fénye, csak későn eszmél.

*... baljós a menny felettem;
ha megpillantsz, barátom, fordulj el és legyints.
Hol azelőtt az angyal állt a karddal, –
talán most senki sincs.*

Előbb vagy utóbb így lesz végül mindenkiből felnőtt. Az első bizonyosság, a gyerekkor bizonyossága – elveszett.

És akkor megpróbálsz valamiben hinni. Az őskeresztény egyházakban. A megreformált kereszténységben. Egzotikus távol-keleti vallásokban. Modern ezoterikus tanításokban. Varázslókban, fényhozókban, energiaátadóknak, léleklátóknak, csakravezetőkben, kézrátevőkben, táltosokban, sámánokban, *kik* – ahogy Kosztolányi írja – *csalva csalatva egy jelre le-hullnak*.

És akkor megpróbálsz valamiben nem hinni. A tudomány híve leszel, a digitális műszereké, a távcsöveké, a ciklotronoké, a kémiai reakcióké, a fizikáé... Az energia áramlását figyeled, és az elektronmikroszkópos elemzéseket. Mindenütt a törvényt keresed. Amíg rá nem jössz, hogy:

*...csilló véletlen szálaiból
törvényt szőtt a mult szövőszéke
és megint fölnéztem az égre
álmaim gőzei alól
s láttam, a törvény szövedéke
Mindíg fölfeslik valahol.*

Kell neked ilyen eszmélet, mint a József Attiláé?

Nem? Akkor megint visszatántorogsz a hűtlenül elhagyott csillaghoz, kereszthez, félholdhoz, nyolcágú kerékhez, a fáklyához... Vagy

minden kerülőút nélkül Krisztus egyházának oltára elé borulsz. Még érdemes?

Olvasd Márait:

A percek, melyeket egy vasárnap délelőtt a Megváltó sírja fölé épített templomban töltöttem, életem legkínosabb emlékeit idézik: Az a gyanakvás, idegesség, féltékenység, lenézés, közöny, amellyel a keresztény szekták e legszentebb templomban elhaladnak egymás mellett, kitérnek egymás elől – a változó istentiszteletek percre gondosan beosztott rendje, a mohó üzlet olcsó kegyeszerekkel, a Gondolatnak ez a kegyeletsértő üzletiessége, hideg szervezettsége ellenszenvesen hat, és nem alkalmas arra, hogy fokozottan elmélyült elmélkedésre nyújtson alkalmat, annak szellemében, akinek teste egy időben az oltárkö alatt nyugodott.

Hát igen. Jézus töviskoronája ma Mammon isten aranyozott babérkoszorújává változott. Már régen nem érdemes feltenni a kérdést: mi köze van a kereszténységnek a holnap gondjaihoz, a pénzhez, a hatalomhoz, a politikához, az államhoz s a világ világi változásaihoz? A végén még exkommunikálják a kérdezőt...

S már tudod, hogy számodra ezen a Földön nincs menedék, nincs megváltás, nincs üdvösség. Halálad előtt azért még felveszed az utolsó kenetet, mert hát ugye sose lehattudni... Hátha...

Életemben egyszer láttam egy angyalt, 1987 őszén. Megdöbbenően hatalmas termetű volt. Valahol Kamcsatka táján állt az óceán szélén, kiegyenesedve, feje körül felhők gomolyogtak. Kinyújtott jobb kezében hosszú kardot tartott, amelyik átívelt Oroszország és Európa felett, s a hegye valahol Anglia mögött tűnt el, az Atlanti-óceán feletti ködben. Lélegzetelállító látvány volt.

Ekkor – egyetlen egyszer – magától értetődőnek tűnt a gondolat, talán nem is gondolat, hanem evidenciaérzés, hogy szellemi impulzusok irányítják a világ népeinek a sorsát. Nyugalom áradt ebből a tudásból. Nevetségesnek és szánalmasnak tűnt minden menekülési kísérlet a végzetünk elől. *Tudjam nem elgyávulva nézni, mit elkerülni nem tudok!* – kéri Illyés Gyula.

Volt egyszer az életemben egy lány. Költő-lány. Nagyon fiatalok voltunk. Aztán megöregedtünk. Ez a lány most, mialatt róla írok – haldoklik. Mire ez a könyv megjelenik, biztosan meghal. Kaptam tőle egy verset, amit már idéztem *Út a tükrökön át* című izraeli útirajzomban. Most újra idézem, talán már e lány szellemét is.

*Fuss! Rohanj!
Csak így menekülsz.
Árnyékod követ.
Fölötted elfogy az út.*

*Alattad elfogy az ég.
Szembe szaladsz magaddal.
S ha kiállod pillantásod –
Megmaradsz!*

Mégis múlna valami rajtunk is? Vagy legalább a menekülés lehetséges-e sorsunk ismeretlen formálói és művük elől? El lehet-e rejtőzni emigrációba, alkoholba, drogba, munkába, kasszinóba, kártyába, bolond megszállottságba, a halálba?

Műveljük csak kertjeinket! – ajánlotta Voltaire. De vannak-e még kertjeink? S engedik-e művelni életünk láthatatlan urai?

Úgy tűnik, rossz cserét csináltunk. A látható isteneket először elcseréltük egy láthatatlanra. A zabolátlán életöröm pogány isteneit elűztük az Olümposzról. Amikor sohasem lehetett totális a bűn, sem a bűntudat, mert mindig lehetett menedékre találni egy másik istennél. Ó, az istenek áldott többpártrendszere! De mi egy féltékeny és kizárólagosságot követelő egyetlen Isten diktatúrájára vágytunk. Istenbiztonsági Hivatalra, amit egyháznak nevezünk. Ítéletet, vezeklést, megtisztulást kérünk, holott pogány őseink idején teljesen tiszták voltunk.

De azután tovább gördült ostobaságunk szekere. A Láthatatlan Istent megfosztottuk trónjától, gyermeteg naiv álmodozássá degradáltuk vallásos meggyőződésünket. Komoly,

felnőtt emberekké váltunk, akik magától értődően túrik, hogy Pénz Láthatatlan Urai lógázzák alá a lábukat az Úr egykori trónusáról.

Most már mit tehetünk? Filléres misztikák formájában sírjuk vissza a Sínai-hegy és a Golgota Istenét.

Ide nyúlnak vissza rosszkedvünk, bánatunk, depresszióink gyökerei.

Pedig vigyáznunk kellene! Mit üzen Márai?

A bánat árkokat váj az emberi szívben. S ezek azután megkövetelik a magukét, s meg akarnak telni megint. S ezért nem találja némely ember a nyugalmát soha többé és semmiben a világon.

Mélyen igaz! A bánat – mint persze akármelyik érzelm – könnyen örvényleni kezd, s végzetesen magába húzza a vakmerőt, aki szabadjára engedte a lelkében.

Etikai szempontból pedig a kereszténység ott lép túl a zsidóságon, hogy ismeri a gondolatokban, érzelmekben való bűnelkövetést is. A zsidóság a tettekre figyel: *Ha a te ellenséged éhezik, adj neki enni. Ha szomjazik, adj neki inni.* Szeretni nem kell. Talán nem is lehet. Hiszen az ember asszociációi, érzelmei nem állnak akaratlagos szabályozás alatt. Akkor hogy felelhet értük?

Egy okos katolikus pap egyszer elmagyarázta: „Igaz, igaz. Egy felvillanó gondolatért,

átsuhanó érzelmekért nem felelsz. Mindez csak annyi, mint amikor egy madárraj átrepül a házad felett. De ha beköltöznek az eresz alá, ott tojásokat raknak, szaporodnak... ez már rajtad is múlik.”

Mindebből talán kiviláglik, hogy döbbenetesen nagy félreértésben vagyunk az Istennel. Ostobaságunkra világít rá Anthony de Mello tanmeséje.

Egyszer egy nő azt álmodta, hogy új üzlet nyílt a piacon. Benyitott, s legnagyobb meglepetésére Isten állt a pult mögött.

– Mit árulsz itt, Uram?

– Mindent, amit a szíved kíván – válaszolta Isten.

Az asszony magába szállt.

– Lelki békét, szeretetet, boldogságot, bölcsességet és félelemtől való szabadságot szeretnék... De nemcsak magamnak, hanem minden embernek a földön.

Isten mosolygott.

– Azt hiszem, félreértettél. Én nem árulok gyümölcsöt. Csak magokat.

AZ EGYÉN LEHETŐSÉGEI SZEMÉLYES ÉLETÉBEN

Az őszinteségről

A világban való közérzet jórészt a kapcsolatok – rokonok, barátok, szerelmek, ellenségek – alakulásán múlik. Szedjük hát rendbe őket, hátha úgy elviselhetőbb lesz vesztett illúzióink gyászorszaka is.

Arthur Miller *Pillantás a hidról* című darabjában mondja el az egyik szereplő, hogy talán az a bajunk, hogy irtózunk a száz százaléktól. Megelégszünk ötvenszázalékos szerelmekkel, nyolcvanszázalékos apasággal, anyasággal, hatvenszázalékos hittel. Vagyis soha nem éljük végig a dolgainkat. Mindig hagyunk kikaput, amin keresztül elslisszolhatunk.

Igy van. A százszázalék ijesztő. Mert ha bukunk, százszázalékosan bukunk. Csakhogy érdemes-e ebben a langyosságban élni? Ne gondoljanak nagy ügyekre. Fiatal pszichológusként a klinikán, ahol dolgoztam, illegálisan neveltem egy gyönyörű szürke cicát, aki be-

osztása szerint klinikai osztálymacska volt. Egy napon megbetegedett. Egyik kollégánk kocsiján vittük el az állatkórházba. Főnökünk, P. Liebermann Lucy is nagy állatbarát volt, velünk tartott.

A kolléga megjegyezte:

– Látjátok, nekem ezért nincs állatom, pedig jó lenne. De az ember nagyon megszereti, s ha valami baja támad, akkor csak összefacsarodik a szíve...

– Oké, Gyurikám – mondta Liebermann –, de hát érdemes így élni?

Vagyis érdemes-e úgy élni, hogy az ember állandóan azzal van elfoglalva, hogy megkímélje magát a fájdalomtól, a szenvedésektől?

Az állat fontos szereplő sok ember életében. Mint mondani szokták: *kutya nélkül lehet élni, de nem érdemes, macska nélkül nem lehet élni...* De hát – hangozzék el az igazság – semmilyen állati közelség nem pótolhatja az emberi kapcsolatokat. S az ember – néha kétségbeesésben, néha lelkes felbuzdultságában – nekiáll, hogy maximális őszinteséggel rendezze végre közös dolgait élete közeli szereplőivel. Ezek a nagy elhatározások! Ezek a nagy történések! Ám mégis, vagy mégse...

A nagy leszámolásokat én sohasem szerettem – írja Füst Milán –, sem a végleges nyilatkozatokat. Mert mi a vége? Minthogy egyik sem tud a másik igazával mit csinálni, ki-ki a magáét

hangoztatja inkább, s így haladnak párhuzamosan a semmi felé.

S ez még a kisebbik baj. Mert közben hamar el is hangzik a szó. S vannak szavak, amelyek végzetesek, s amellet még csak nem is igazak. Vagy nem egészen. Mert mihelyt kiszalad a száján, hogy „nem szeret” vagy „gyűlöl”, minden eldőlt, mert visszavonhatja-e másnap? Vagyis formákon múlik az élet.

S ehhez a felismeréséhez az író már fiatal kora óta következetesen hűséges volt.

– Ha akarod, még őszintébb leszek – mondta nekem egyszer egy heves vérű társam a tanfolyamon. S én már akkor is ezt feleltem neki:

– Szükségtelen. Olyan nagyon őszinték mi ne legyünk egymáshoz.

Istenem, a szerelembe belebutult megannyi drága fiatal. Akik kimondják a nagy szót: mostantól kezdve nincs titkunk egymás előtt! S ezt az esküvést kezdetben komolyan is veszik. A józanabbak csak addig, amíg orrukat finoman meg nem csapja valami pinceszagú alvilági lehelet. A nehéz mámorokban vergődők csak akkor kapnak észbe, amikor már megnyílt előttük a jó szándékokkal kikövezett út, amelyik – mint ismeretes – egyenesen a pokolba vezet.

Már a középiskolának el kellene őket vinnie *A kékszakállú herceg várához*, hátha elhiszik,

hogy a kastélyban csak az első öt ajtó kinyitásaig lesz világosabb, azután már sötétség ereszkedik le a palotára.

Hátha elhiszik, hogy minden embernek joga van egy-két ajtót zárva tartania a lelkében, s ezt a jogát tisztelni kell az emberi méltóság nevében.

Hátha elhiszik, hogy az ember lelke nem arra való, hogy az emlékektől tisztára söpörjék, mint annak idején a zsiros parasztok padlását.

Hátha elhiszik, hogy az ember életének minden lényeges kérdésében egyedül van, néha magányosan egyedül, néha párosan egyedül, s amint egyedül születik, egyedül is hal meg.

Hátha elhiszik, hogy nem létezik olyan szeretet, amelyik lehetővé teszi, hogy valaki belépjen egy zárt személyiség fájdalomába, gondolatainak, értékrendjének egzotikus világába, ítéletalkotásának csak rá jellemző folyamatába.

Ismertem és szerettem egy távoli világokból ide szakadt lányt. Egyik barátom egyszer súlyosan megbántotta. A fiú bigott katolikus volt, és másnap megkeresett. Az mondta, hogy szeretné megkövetni a leányzót. Én meghatódtam ettől az attitűdtől. Fel is jött hozzánk, de néhány pillanat múlva már menekült kifelé a felháborodott lány elől:

– Hát te ilyen strici vagy? Az egyik napon tört döfsz a szívembe, s másnap még a jogot is el akarod venni tőlem, hogy haragudhassak érte?!

Így kiáltozott ez a lány, míg én kis híján a könnyeimet nyeltem a meghatottságtól. A kultúra és a nevelés különbségei.

Az őszinteség tehát kétélű fegyver. Néha őszszeköt, néha rombol. Néha csak arra szolgál, hogy az ember életterheiből egy adagot átcsúsz-tasson a másik vállára. Néha erkölcsi kötelességünk hallgatni, ha az őszinteség a másik ember megalázását, megsértését eredményezné.

Néha erkölcsi kötelességünk beszélni, ha a hallgatás félrevezetné a másikat kapcsolataink terhelhetőségét illetően, vagy éppen a közeledő véget tusolná el.

A múlt visszavágása és megtagadása

Nem igaz, hogy a tűnő élettel visszasóvárogjuk az elvesztett időt. De elveszett-e az idő csakugyan? Elveszett-e, ami megvolt, s amit az emberek könnyű, hamisan érzelmes és egyáltalán nem pontos szóval veszteségnek neveznek: az ifjúságot, mely elinált, mint a mezei nyúl, a férfikort, mely fölött egy napon alkonyodni kezdett, az időt egyszóval, ami megtörtént velünk, s csakugyan megvolt nekünk, mint egy tárgy vagy személy birtoka?

Nem, az elmúlt idő valóság, nincs mit siratni múltán, csak a jövőt tudom kételkedve s bizonyos indulattal nézni...

De nem vágyom már vissza az elmúlt időt, mely teljes volt és gazdag. Nem vágyom az ifjúság után, mely tele volt hamis fogalmakkal és pontatlan szavakkal, a szív és az értelem meghatározó és gyöngéd, fennkölt és zavaros, kamaszos és pattanásos tévedéseivel. Elégtétellel szemlélem a férfikor letűnt, aranyfényben fürdő tájait, nem vágyok vissza semmit, ami megvolt.

Semmi sem olyan veszélyes, mint az öntudatlan, hazug önsajnálát, minden betegség és emberi nyomorúság kútforrása, mely különben is egyértelmű a butasággal, az emberi nyavalyák e közös kútjával. Ami volt, megvolt, sőt megvan! Az élet a maga csodálatos megőrző módszereivel, melyek túltesznek az egyiptomi balzsamozó papok művészetén, megmentette számomra a múltat, mely gazdag és a birtoklás csömörét sugározza.

(Márai Sándor)

Indiai síremlékekre volt szokás felírni: *Volt, tehát van. Van, tehát lesz.*

A múlt tehát itt van, bennünk van, agyunk és testünk minden sejtjében, mi vagyunk a múlt. Mit keresünk hát? Önmagunkat? Láttál már kaleidoszkópot, amelyik továbbfordul, és a mintázata megváltozik? Kérdés: hol a régi minta, ami helyett most éppen az új látszik? Meglepne, ha azt válaszolnám, hogy a régi minta

éppen úgy benne van a kaleidoszkópban, mint a jelenlegi, sőt mint a holnapi? Hogy te vagy a kaleidoszkóp. Minták végtelen száma és lehetősége mind benned van. Mit keresel, mire vágyódsz hát? Meg akarod állítani a kaleidoszkóp forgását? Egyetlen örök minta maradandóságát reméled? Lehet, barátom, ezt is lehet, hogyne lehetne. Csak nagyon sok küzdelemmel, lemondással, áldozattal, tisztességgel, alázattal, követelőző önmagad elcsitításával, másokra figyeléssel kell fizetned érte. S akkor a forgás megáll. Így nevezik: nirvána.

Ám egyelőre ettől egyre messzebb kerülünk. Ezek az ördögi Mammon-papok, globalizációs urak és csirkefogók, politikus szolgálk és a sajtóban, médiában nyüzsgő rabszolgáik egyre gyorsabban forgatják az élet ritmusát. Nem a csend, hanem a lárma, nem a nyugalom, hanem a hisztéria felé törekednek. S ha a kaleidoszkóp túlpörög, akkor a minták egybeolvadnak, s ezt úgy hívják: pszichózis, tömegpszichózis, kollektív elmebaj. E felé hajt a „forró sátán”.

A „hideg sátánnak” más az útja. Kritikával kell a múltra tekinteni. Rendet kell vágni a múltban. Ami a múltból nem illik a jelenbe, annak pusztulnia kell! Ki kell dobálni némely holttestet a sírhelyéről, át kell írni néhány fejezetet a történelmi krónikákból, néhány bekezdést az életrajzokból, kitörölni néhány mértéket és értéket az agyakból, s kész a mű.

Ady tudta ezt.

*Csak hazudni kéne, mennyi minden jönne
Magyar eredménnyel, sikerrel, özönbe.
Már elhallgatni is milyen érdem volna,
De vallani mindent volt életem dolga.*

Mit tehetsz a korszak mérgei ellen? Ne zabálj fel mindent, amit a csajkádba löttyintenek! Hogy is írja Anyám nevére című versében Babits?

*Itt nyugszik az, ki nem élt:
Nem nyúlt az éléberakotthoz,
jöhetleneket remélt.
Világa nem a nap vala,
Csak a kölcsönfényű hold:
Hajnalka volt az anyja, – de ő
e hajnal alkonya volt.*

Ne csak vegyülj! Ki is kell válnod egy napon. S ne félj, ne restelkedj! Nem minden piszkolódik el, ami keveredik!

Ugyancsak Babits emeli fel aggódó szavát, önmagára mutatva:

*... emlékből raktam össze rőzsét,
multból máglyát jövőm alá,
s tegnap tüzére holnap hőjét,
magamat dobtam égni rá.*

Vagy érjük be imponáló pusztulásunkkal, mint annyian a múlt harcosai közül, akik elvonulva

intenek az újonnan épült emelvények felé: *Ave Caesar morituri te salutant!* Vagyis: Üdvözlégy Cézár, a halálba menők köszöntenek!

*Lelkem! ha éltünk lángba lebben,
legalább szép legyen a láng,
s minden bibornál ékebben
adja palástját ölni ránk.*

Halálba induló pajtásaim a huszonegyedik század Európájában! Hogy vagytok? Látom, nem igazán virultok. Jobbkedvre deríthetlek benneteket egy koannal?

– *Hogyan nyerhetem el az örök életet?*

– *Az örök élet most van, élj a jelenben!*

– *De hát a jelenben élek, vagy nem?*

– *Nem.*

– *Miért nem?*

– *Mert még nem dobtad el a múltad.*

– *Miért kellene eldobnom a múltam? Nem volt abban minden rossz.*

– *A múltat nem azért kell eldobni, mert rossz, hanem mert halott.*

A munka, mint harc és menedék

Updike egyik regényében valaki ilyesmit kérdez a fekete szolgától:

- *Te mit szoktál csinálni akkor, ha minden összedőlt körülötted, és mélyen magad alatt vagy?*
– *Uram, én olyankor dolgozni szoktam.*

Nagy igazság! Vizsgáltam, hogy kik voltak azok, akik viszonylag a legkevesebb lelki sérüléssel éltek túl a deportálást, a lágert. S két embercsoportot találtam. Az egyik azonnal Palesztinába ment, és pionír lelkesedéssel épített fel egy befogadó országot, amelyik biztosítja, hogy ezen a világon zsidó soha nem lesz már hazátlan, semmibe hajított, senkinek nem kellő kóbor kutya – vagy füstfelhő bármelyik humanista ország felett. Ahol szép számmal lehet majd találni orosz, magyar, lengyel, német, francia, amerikai, szudáni, perzsa, iraki és ausztráliai zsidót, de büdös zsidót egyet sem!

A másik csoport hazatért kelet-európai hazájába, és pionír lelkesedéssel kezdett újjáépíteni egy országot, abban bizakodva, hogy onnét örökre számúzik a rasszizmust, a kizsákmányolást, az osztálykülönbségeket.

Vagyis a depressziónak egyetlen hatásos elenzere van: az aktivitás!

A munka első törvénye azt tiltja meg, hogy az ember a saját káoszát realizálja benne, teltse személyes bonyodalmaival. A munka nem tűri az érzelmi kitöréseket, az agresszív rohamokat, a zűrzavart. A munka lelkileg önfegyelmet, tisztaságot, világosságot és nyugalmat követel. A munka nem válhat az egyén pszi-

choterápiájává. Aki a munkáját jól akarja elvégezni, annak elsősorban nyugodtan kell szerveznie és pontosan adminisztrálnia azt, amit tennie kell, bármiről legyen is szó.

Ingmar Bergman ezt vallja önéletírásában:

Nekem nyugalomra, rendre, kedvességre van szükségem. Csak úgy közelíthetjük meg a végtelenséget. Csak úgy oldhatjuk meg a rejtélyeket, csak úgy ismerhetjük meg az ismétlődés működését. Az ismétlődését, az eleven, lüktető ismétlődését.

... A munkám tehát az, hogy szövegekre és munkaidőre felügyelek. Felelős vagyok azért, hogy a napok ne teljenek el túlságosan értelmetlenül. Soha nem vagyok magánember. Figyelek, regisztrálok, ellenőrzök.

Maszkom van, mégsem színlelek. Intuicióm gyorsan és érthetően nyilvánul meg, minden porcikámmal jelen vagyok, a maszkom szűrő. Nem hatolhat át rajta semmi, ami nem oda tartozik, ami magánjellegű. A zűrzavar kordában van tartva.

Ezt mondja az a rendező, aki filmjeivel eddig a legmélyebben hatolt be a lélek ismeretlen területeire. És ez az, amiről fogalma sincs az átlagpolgárnak, s amitől az ő tevékenysége átláthatatlanul zavaros, nagyképű, fontoskodó és legtöbbször eredménytelen. Mindezt hatványozza a kollektív nyüzsgés. Alig ismeri valaki a Le Bon-törvényt, ami szerint egy embercso-

port intellektuális teljesítményét mindig a csoport leggyengébb tagja határozza meg (akár csak a tájékozódási terepversenyben). Nincs kollektív bölcsesség, csak kollektív hülyeség van. Angliában egyszer valaki nagyon megharagudott rám, s féktelen dühében ezt fröcsögte felém:

– Te olyan hülye vagy... Te olyan hülye vagy, mint egy bizottság!

Ó népem, ó parlamentem, ó minisztereim! Halljátok az ígét?

A munka második törvénye az objektivitás, az elfogulatlanság, az előítéletek kihajtása az ablakon. Faulkner tanácsa: *Kill your darlings!* Öld meg a kedvenceidet! Az embernek lehetnek szerettei, sőt szeretői, barátai, gyámolítottjai – de mindez magánélet. A munkában csak a rátermettség, a tehetség lehet az egyetlen szempont. A kedvenceknek lehet adni elismerést, pénzt, mosolyt, csókot, kitüntetést, semmiért gondtalan életet, ha telik rá – de nem kaphatnak pozíciót, felelősséggel járó hatalmat!

Talán itt rombolt a legnagyobbat a Kelet-Európára túl sokáig rátelepedett totális rendszer, a maga hierarchikus szemléletével. Minél magasabbra kapaszkodott valaki a hierarchia lépcsőfokain, annál inkább elismertebb joga volt az emberek szubjektív megítélése szerint osztani aranyat és korbácsot, pozíciót és egzisztenciális halált.

Az alkalmasság–alkalmatlanság kérdése ezért vált perdöntővé. Az alkalmatlan főnök riválisának tart minden nála tehetségesebb embert, és módszeresen irtja őket. S ezért megindul egy *kontraszelekción* folyamat – lefelé. Ez különösen felerősödik, ha a vezetői szerepet valaki úgy fogja fel, hogy minden részterületen neki kell a legjobbnak lennie. Holott a vezető az „áttekintés ura”. Például egy kórház igazgatója nem lehet minden orvosi részdiszciplínában a legképzettebb. Az ő dolga az egész átlátása, szervezése, irányítása.

Itt nyugszik Carnegie, akinek abban volt a tehetsége, hogy saját magánál tehetségesebb munkatársakkal vette körül magát – olvasható Amerikában annak a sírján, aki valóban a saját erejéből küzdötte fel magát kifutófiúból milliárdossá.

Egy értelmes multi vehet jachtot, kastélyt, nőket szerény képességű fiának vagy unokaöccsének. De nem nevezi ki vezérigazgatónak egyik vállalatához sem, ha azt működtetni akarja.

A baj az, hogy hiába mentek végbe nagy garral rendszerváltozások, a tegnap ebben a vonatkozásban is olyan alaposan átfertőzte a mátt, hogy a kór egyelőre gyógyíthatatlannak látszik. Ugyanis a rendszerváltások során mindig olyan emberek kerültek hatalomra, akik a diktatúrában nevelkedtek, vagyis mentalitásuk

rabszolgmentális. Mózes sem földrajzi tudatlanságból kószált népével negyven évig a sivatagban, hanem azért, mert várta, hogy kihajjon a rabszolganemzedék, akikkel nem lehet új hazát foglalni.

Vagyis a munkában is rendet kell tenni az emberi kapcsolatok táján. Szigorúan és ridegen meg kell húzni az *Én* és a *Te* közötti elválasztó vonalat, mert ahol nincs *Te*, ott *Én* sincs! Aki munka közben magántermészetű bajaival hozakodik elő, az intellektuális és érzelmi bűnöző.

Bergman ámulva figyelte, hogyan dolgozik együtt két nagyszerű muzsikus hangversenyen, a zongoraművész *Kabi Laretei* és örök tanára, *Andrea Vogler-Corelli*. Kérlek, velem együtt figyelj te is, meglátod, érdemes. Nem véletlen, hogy a világhírű rendező is érdemesnek látta önéletrésében megemlékezni erről az élményről.

A megoldások majdnem mindig technikai jellegűek voltak, de a munka menete során lelki tényezőkké váltak. Az ujjak, a kéz, alkar, felkar, váll, hát, tartás, ujjrend, ne csalj, ne siess, ha táncstalan vagy, állj meg és gondolkozz, ebből a taktusból kell megoldanod az egész frázist, tessék, itt vegyél levegőt, miért tartod vissza állandóan a lélegzetedet, kislányom, már csak félóra van hátra, türelem, utána teázhatsz, ha a második ujjzületed rendetlenkedik, itt van a baj (gyű-

rúkkal ékített mutatóujjával a tanítvány lapockái közé bök). Most üsd le a fiszt hússzor, nem harmincszor, de előbb jól gondold meg! Előbb mutatóujjal, aztán a középsővel, honnan adod az ütésbe az erőt, ez az: az erő hasból jön, ne ravaszkodj a tartásoddal. Nincs az a hangszer, nem is lesz soha, amelyik meg tudná szólaltatni azt a dinamikát, melyet Beethoven képzelt el magának süketsége csendjében. Látod, ez most szépen szól, benned annyi szépség van, meg kell tanulnod ki-mutatni. Menjünk tovább. Itt az előrejelzése annak, ami huszonkilenc taktussal később majd felhangzik előttünk, itt még alig észrevehető, de fontos. Beethovennél nincsenek átvezető részek, ő vagy megható hangon szól, vagy dühösen, vagy szomorúan, vidáman, fájdalmasan, de soha nem motyog, neked sem szabad motyognod, ne érd be soha közhelyekkel! Tudd, hogy mit akarsz, még ha rossz is az elgondolásod. Legyen értelme, és legyen benne összefüggés. Tessék. Ez nem azt jelenti, hogy mindent hangsúlyozni kell, a hangsúly és a fontosság nem ugyanaz. Most menjünk tovább, türelem, gyakorolnod kell a türelmet is, amikor úgy érzed, hogy szeretnéd feladni, kapsold be magadban a tartalék elemeket, hogy megduplázhasd az erőfeszítéseidet. Nincs rosszabb a rossz lekiismeretnél művészi kérdésekben. Itt állj meg. Üss le egy c-t. Horovitz barátom minden reggel, miután megette a reggelijét, leült a zongorához, és leütött egypár C-dúr akkordot. Azt mondta, kitisztítja a fülét.

Hallgattam Andreát, és közben a színházra gondoltam, és magamra és a színészekre. A felületességünkre, a tudatlanságunkra. Az átkozott közhelyeinkre, melyeket pénzért árulunk.

Nehogy tévedj! Nem kezdőről van szó, hanem beérkezett neves muzsikusokról. Ugye Kabi helyében már régen megsértődöttél volna? Nekem szerencsém volt. Olyan szakmai mester-nél kötöttem ki, aki ezzel fogadott:

– Ha nálam akarsz tanulni, hagyd otthon az önérzetedet! Nekem nincs időm arra, hogy a te hiúságodat kerülgessem!

Ne haragudj meg rám Olvasóm, de nekem olyan fontos ez a rész, hogy emlékeztetőül saját magamnak, kiemelek néhány mondatot:

BENNED ANNYI SZÉPSÉG VAN, MEG KELL TANULNOD KIMUTATNI.

TUDD, HOGY MIT AKARSZ, MÉG HA ROSSZ IS AZ ELGONDOLÁSOD.

GYAKOROLNOD KELL A TÜRELMET IS, AMIKOR ÚGY ÉRZED, HOGY SZERETNÉD FELADNI.

Engesztelésül elmesélek valamit. Egyetemista koromban egy európai hírű filozófus szemináriumára jártam. Egyszer mondott egy nevet, amit nem ismertem. Megkérdeztem, ki az? Egy kis ideig hallgatott, aztán azt mondta:

– Kérem, én már a múlt héten is említettem ezt a nevet.

– Professzor úr, sajnós a múlt héten se tudtam. De most az gondolom, fontos lehet, ha másodszor tetszik említeni.

Csend. Azután:

– Hánykor szokott ön lefeküdni, fiatal kollégám?

– Hát... Éjfélutánban.

Még nagyobb csend.

– Kérem, távozzék a szemináriumomból. Halálosan megrémültem.

– Miért dob ki, professzor úr?

– Mert ha ön nyugodtan alszik, mikor én mondtam valamit, amiről nem tudja, mi az, ahelyett, hogy hajnalig kutatna utána lexikonokban, könyvekben... Akkor ön ne járjon hozzám, mert én undorodom a szellemileg lusta emberektől!

Megsértődtem, gyűlölködtem. De ma mégis úgy gondolom, hogy soha nem lett volna belőlem egyetemi tanár, ha nem hangzik el ez a mondat. S azt veszem észre, hogy ma már egy fiatalemberben az irritál a legjobban, ha észreveszem szellemi igénytelenségét önmagával szemben.

A munka harmadik törvénye az öröm, a kedv, a *lust*. Kedv és öröm nélkül nem érdemes dolgozni, és nem lehet jól dolgozni.

Ezt megint nem tudják új uraink, akik azt hiszik, elég, ha busásan megfizetnek valakit.

Bergman önéletrajzából:

Néhány évvel ezelőtt meglátogattam egy haldokló barátomat, a rák már elemésztette, aszott gnómmá változtatta, csak a szeme volt nagy, és a sárga lapátfogai. Oldalán feküdt, csövek kötötték a körülötte álló gépekhez, bal kezét szorosan az arca elé tartotta, és az ujjait mozgatta. Iszonyatos mosoly jelent meg az arcán, és azt mondta:

– Nézd, még tudom mozgatni az ujjaimat, ez mindig elszórakoztat.

S *A hetedik pecsét* véglegesen felel a kivételes helyzetükben bizakodó macskajancsi vezérek, vezérigazgatók, frakció- és kuplerájvezetők, s egyéb nemzeti nagyságok botor reményeire.

– A művészekre nem érvényesek kivételes szabályok? – kérdezi a színész, végső kétségbeesésében az Élet fájába kapaszkodva.

– Nincsenek kivételes szabályok senki számára – feleli a Halál, és fűrészét az Életfa törzséhez illeszti.

S a jól elvégzett munka az egyetlen lehetséges válasz a gyilkos zűrzavar, felfordulás felidézésére játszó terrorizmusra is. A leggyilkosabb merénylet után is el kell nyomnunk személyes érzelmeinket, és dolgoznunk kell, folytatnunk

kell azt, amire elhívtak bennünket. Ez a terror pofáncsapásának egyetlen lehetősége.

Kegyetlen, embertelen attitűd? Ilyennek látszik, mégis ez az egyetlen emberi megoldás. De hát mit tehetünk belső ellenállásunkkal?

Legyen hát a zárszó is Bergmané.

Sok évvel ezelőtt láttam, hogy egy barátom beöltözve, kisminkelve egy sarokban áll. Teljesen szét-harapdálta az alsó ajkát, a vér vékony csikban folyt végig az állán, és habzott a szája. Egyre csak rázta a fejét:

– Nem megyek be! Nem megyek be!

Aztán bement.

Menekülés a betegségbe

Sokat írtak már arról, hogy milyen a jó orvos. Rövid ideig legyen arról is szó, hogy milyen a jó beteg. Hogyan kell jó betegnek lenni?

Már az előző fejezetek valamelyikében írtam az elszemélytelenedésről, arról, hogy nem feltétlenül kell annyira személyesen, szinte ünnepi élvezettel részt venni a kórfolyamatban.

Az életet nagyon megnehezíti, hogy nem lehetünk mindig egészségesek. Néha mindenki beteg. Csak nem szabad túlzott személyességgel részt venni saját betegségünkben. Az eltávolítás képessége rendkívül lényeges. Lehet szinte kívülről nézni, hogy például mennyire

tud fájni valami, mondjuk egy has. Történetesen a miénk.

Huszonvalahány éves koromban látási zavaraim támadtak. Hosszas keresés után találtam egy orvost, aki iránt bizalmat éreztem. Megvizsgált, leültetett, teával kínált és egy kis asztalnál beszélgettünk.

– Ez a szem szar! – mondta egyszerűen. – Meg kell majd operálni. De fiatal vagy, még sokáig szükséged lesz a látásodra. Kisebb lenne a műtét rizikója, ha türelmesen megvárnád, amíg teljesen elmegy a látásod. Mit szólsz hozzá?

Vagyis érdekes helyzetet teremtett. Tea mellett beszélgetett két egészséges ember, egy beteg szemről, ami éppen hozzám tartozott.

Ez az orvosi attitűd nagyon hatott rám. Sok évvel később öntudatlanul leutánoztam.

Felkeresett egy huszonhét éves fiatalember, csontig soványodva. Azt kérdezte:

– Mondja, mivel tölti az ember élete utolsó két hónapját?

Elmondta, hogy tizennyolc éves kora óta rákbeteg, és megmondták neki, hogy közeleg a vég.

Megrendülésemben a lehető legnagyobb számárságot feleltem:

– Hát, attól függ, mi érdekli. Tanulhat művészettörténetet... vagy angolul...

Ezen az ökörségen elnevette magát. Együtt neveltünk. S egyszerre belém nyilallt az emlé-

kezés: ott beszélgettünk, két ember, egy pusztuló testről, ami történetesen az övé volt. És heitenként beszélgettünk, amíg meg nem halt.

Sokszor tapasztaltam, hogy műtét előtt a legtöbben nem kedvelik a hosszas családi látogatásokat. „Majd az operáció után gyere be hozzám.”

A modern orvoslást sokat bírálják ugyancsak a személytelenségéért. *Indusztriális orvoslás*nak nevezik azt a jelenséget, amikor a rendelőintézet, vagy a kórház úgy működik, mint egy autójavító műhely. Ott vannak a specialisták, a karosszériás, a motorszerelő, a dukkózó... akarom mondani a belgyógyász, a szívspecialista, a sebész, a hormonológus, a neurológus, a nefrológus, a nőgyógyász... S íme, megjön a beteg. S a diagnosztikus munka során hamarosan eldől, hogy baja melyik specialistára, vagy specialistákra tartozik. A szakorvost nem a beteg érdekli, hanem a beteg szerv. Szívesen venné, ha a beteg teste cipzárral nyitható lenne, s ő közvetlenül hozzáférhetne a rakoncátlankodó testrészhez. Ámde, sajnos... Így hát *a beteg emberből a beteg szerv tokja lesz!* A tok pedig ne legyen túlságosan igényes, ne követelőzzön, mert ezt ez az orvosi szemlélet nem tűri el. Lenézi a kórház úgynevezett hotelfunkcióit, s ha a sanyarú átlagnál jobb ellátást akar, azt luxusnak tekinti, és busásan megfizetteti. Mint az egykori sebész professzor mondta: *Lehet, hogy a kliniká-*

*mon rosszul tud kakálni a beteg, de jól lesz mego-
perálva!*

Tévedés ne essék! Nem a honi orvosaink rosszlelkűek. Csak éppen már gyerekkoruktól kezdve fogalmuk sincs társadalmilag tiszteletben tartott értékek létezéséről és mibenlétéről, talán ezeknek a létezését sem gyanítják. Így könnyen saját nagyszerű képességeiknek tulajdonítják a kiszolgáltatott helyzetben lévő beteggel szemben elfoglalt helyzeti fölényüket. Az agresszivitás, a nagyképűség, az ironikus stílus, a közismert orvosi modortalanság és tapintatlanság könnyen tenyészik ezen az altalajon. Vagyis megint nem egyéni tulajdonságokon, hanem társadalmi rontáson van a hangsúly.

Amikor az orvosegyetemen tanítottam, egyik kollégám állandóan szidott az orvos–beteg viszonyról szőtt naiv elképzeléseim miatt. Ám az Úr elküldte hozzá büntetőangyalát prosztatatabántalmak képében. Fehér köpenyében, rajta az egyetemi emblémával, átballagott az illetékes társ klinikára. Tisztelettel fogadták, mint kollégát. Soron kívül megvizsgálták, várakozásra ítelve négy letolt gatyás férfiút, akik jobb híján kíváncsian szemléltek az eseményeket.

– Kérlek szépen, sajnos prosztatagyulladásod van. Erre legjobb a masszáz. Ha megengeded, azonnal nekilátunk.

Az orvos gumikesztyűt húzott, a kollégám felfeküdt, a gatyások elhelyezkedtek, hogy min-

dent jól lássanak. A masszírozás közben oda-
sietett egy titkárnőféle szép kislány, szólván:

– Ne tessék elfelejteni, adjunktus úr, hogy
kettőkor tudományos referáló van.

Kissé kínos, ha az ember pucér fenéke az ég
felé áll, nem?

Ám kisvártatva a takarítónő is megérkezett
a vödrével és a partvisra csavart felmosórongy-
gyal. Felmosta a rendelőt, és közben a kollé-
gám hátsójára pislogott.

Summa summarum, egy lélekben megtört
ember vánszorgott be a szobámba.

– Ne haragudj, Péter! Igazad van. Hiszen
én protekciós voltam. Mindenki jót akart ne-
kem. De ezt a bánásmódot mégsem lehet elvi-
selni!

Ismétlem: nem rossz emberekről van szó.
De az orvosi tapintat minimumát a mi ipari ci-
vilizációnk ölte ki belőle.

Szóval az ipari orvoslás. Valaki pén-
teken felveszi a beteget, szombat, vasárnap az
ügyelet látja el, hétfőn szabadnapja van, a be-
teg és az orvos, aki felvette, legközelebb ked-
den látják újra egymást.

Oda se neki! A team gyógyít, nem egy-egy
orvos! S a team számára az a jó beteg, akit ru-
tinban lehet újra egészségesé varázsolni. Nem
annyira kedvelt az, aki miatt törni kell a fejet,
konzíliumot kell tartani. S a gyógyíthatatlan,
az ipari medicina selejtje. Úgy is bán-
nak vele. A probléma a hospice-ra tartozik.

Ilyen ellátás jár a köznépnek Mammon isten birodalmában.

És én mégis egyetértek valamivel. A személytelenséggel. Sebész barátaim egybehangozóan állítják: nem vagyok szadista. Nem bírok belevágni Kovács Zsuzsika hasába. Nekem a műtéthez el kell személytelenítenem a beteget, én csak egy hasat látok, már egy intravénás injekciókor is csak egy kart.

Vagyis a személytelenítés két oldalról történik: személyteleníti magát a jó beteg és személyteleníti a beteget az orvos. A dolog így van igazán rendben. Az orvosnak csak arra kell vigyáznia, hogy ne maradjon végleg benne a személytelenítő attitűdben. Ez csak a beavatkozás idejére szól. Aztán már meg is kell simogatni a beavatkozás áldozatát.

Miért írok erről ilyen sokat? Egyrészt, mert a betegséget az emberi élet egyik alapproblémájának látom. Másrészt, mert azt vizsgálom, hogy a globalizálódó társadalom mit rombol az emberek életének intim szférájában.

Ám a betegségnek azért is fontos szerepe van a modern ember életében, mert ez a kimenekülés egyik ösvénye. A kudarcok, a vereségek, a nem bírom tovább elől érdemes a betegségbe menekülni, tőle kérve igazolást és felmentést, ha az egyre jobban eldurvuló egzisztenciális, politikai küzdelmektől távol akar maradni, ha ideiglenesen szabadnapba akar távozni a családi élet zűrzavara elől.

Csakhogya valóban érdemes-e a betegség kulisszája mögött keresni menedéket? Ugyanis ahogy globalizálódunk, úgy válik egyre fontosabb kérdéssé az emberek hasznosíthatósága. Méghozzá nemcsak a jelen, hanem a jövő várható perspektívája szempontjából is. Közismert, hogy egy negyven-ötvenéves ember már nemigen kap számára megfelelő állást. S akiről elterjed, hogy sokszor van betegállományban, azzal szóba se állnak. Nem érdemes bizonygatni, hogy az egyéni sorskatasztrófák mellett mennyi társadalmi érték megy így veszendőbe. A vállalati irányítás látóterében nem fordulnak elő egyéni tragédiák, problémák, csakis a statisztikai valószínűségekre figyel.

Egy kedves barátom amerikai visiting-professzorkodása idején elfojtott nyögésekkel, összeszorított foggal, befelé átkozódva, de kifelé vigyorogva és lelkesen sportolt a kollégákkal, hogy bizonyítsa, milyen nagyszerű kondiban van. Szerette volna, ha meghosszabbítják a megbízatását.

S még egy megbízható mentőöv: a csapdosó közéleti hullámok között fenntart, ha van valami hobbink, amiben örömünk telik. Mindegy, hogy mi. Fűrészeljünk papagájkalitkát, foglalkozzunk az etruszkokkal, gyűjtsünk sztárfotókat és autogramot, fedezzünk fel barlangokat, neveljünk bolhacirkuszt, tanuljunk eszperantóul.

Azt remélem, hogy észreveszed, ezek a bölcs tanácsok mind arra irányulnak, hogy némileg

rekeszd ki a hétköznapi világot az életedből. Ugyanis éppen a napi közéleti, politikai, gazdasági események, sőt ma már a média is mocskokkal árasztja el a tisztaságra törekvő ember életét.

Végül is mennyi mindent megteszünk, hogy a testi piszkot távol tartsuk magunktól! S a lelkek szabad utat engedünk?

Azt tapasztalom, hogy – lelki egészségét védve – egyre több ember nem olvas újságot, nem hallgat híreket. Megelégszik azzal, hogy hetente tájékozódik – mondjuk az internetről vagy egy hetilapból – arról, hogy mi történt. Nagyjából mindig ugyanaz. S ha mégis beütne valami rendkívül fontos esemény, arról az emberek beszédéből úgylis értesülni fog.

S valóban nem lenne szabad az intim szféránkba beengednünk azt a rengeteg hamisságot, gyűlöletet, hazugságot, rágalomáradatot, ami a mai politikát jellemzi.

Újraolvastam ezt a fejezetet. Elégedetlen vagyok vele. Túlságosan okoskodó írás. Addig egyetérték magammal, hogy nem árt beleavatkozni abba a folyamatba, amikor az emberek napról napra egyre többet tudnak a világról, de egyre kevesebbet önmagukról.

Azonban szembe kell néznem saját vénülésemmel. Ezekben a sorokban mennyi a világból kilazuló öregúr zsörtölődése? Önvigasztalásul Kung mester beszélgetései között lapozok.

– Egek, hogy eljárt feletted az idő! – kiáltott a Mester, miután egy gyerekkori barátjával beszélgetett.

– Senki sem kerülheti el az öregedést – mondta a barát. – Úgy tudom, erre nincs lehetőség. Így van?

– Így van – hagyta jóvá a Mester. – De azt mindenképpen el kell kerülnünk, hogy eljárjon felettünk az idő!

A kriminalizálódás

Hic Rhodus, hic salta! Ugorhat Rhodus ahányszor, és amekkorát csak akar, jó helyen ugrál ugyan, mégis hiába. Az elsiratott európai kultúra ugyanis a görög, a latin, a héber és a keresztény életbölcselet és világszemlélet összekapcsolódásából kialakult *erkölcsi világrend* alapul. Ez a négyes gyökér adta meg ennek a kultúrának intellektuális és morális fölényét, izgalmát, belső ellentmondásait, téziseinek és antitéziseinek örök forrongását, és végső isteni nyugalomú szintézisét valamilyen kozmikus intelligenciában.

Ami a totális rendszerek idején renoválhatatlanul megsérült, az éppen az említett erkölcsi világrendként említett végső és legalsó alap, amire minden szellemi konstrukció támaszkodott.

A legenda szerint ezt az alapot ez a kultúra még az Édenkertben szerezte meg, megis-

merve és megkülönböztetve a jót és a rosszat. És azóta?

Isten sok ezer éven keresztül haragudott az emberekre. Végül fia, a Messiás, úgy próbálta kiengesztelni, hogy magára vállalta a világ bűneit. Nosza, lett nagy öröm a gonosztevők között: most már szabadon lehet garázdálkodni, minden gazemberség a Megváltó számlájára megy. És így lőn.

És a Földön megsokszorozódott a bűnözés. A köztörvényes – különösen az erőszakos – és az intellektuális, azaz a politikai és financiális is. A nép lassan elfogadta, hogy példaképeink, a társadalmi elit rétegek – elsősorban a politikusok és az üzletemberek – saját zsebükre dolgozva, leplezés nélkül, sőt nyíltan az ún. közvélemény szemébe vigyorogva hazudnak, csálnak, lopnak, szexuálisan züllenek, erőszakoskodnak, gyerekeket megrontanak. Miniszterek és mindenféle elnökök maffiákhoz társulnak, hazugságáradatot terjesztenek a konkurencia ártalmatlanná tétele érdekében... Elfelejtettem mondani, hogy a berekedésig harsogtatott keresztény Európa jelszava ugyanezekből a torkokból tör fel.

Ha ők úgy, mi miért ne? – alapon tanúi lehetünk eddig soha nem látott kollektív lezüllésnek, nemcsak egyének, de azelőtt hivatásnak tekintett egész szakmák erkölcsi elrongyolódásának.

Mindez következmények nélkül lehetséges, feltéve, ha elég gyakran hangotatsz hazafias

jelszavakat, sűrűn emlegeted Jézust, Buddhát, Mózeszt és Mohamedet, és szórsz átkot mindig hazaáruló ellenfeleid fejére.

A számár tudósok, akik hivatásuknak érzik, hogy minden hatalmat kiszolgáljanak, most azt tanítják, hogy a huszonegyedik század emberének együtt kell élnie a bűnözéssel. Csak elfelejtik elmondani: hogyan? Ugyanis a lehetőség kimerül abban, hogy az egykori polgár választhat: ő is bűnöző lesz, vagy inkább áldozat. Ő lő először – vagy őt rabolják ki, őt lövik le.

A helyzet véglegességét, sőt várható romlását az teszi sejtethetővé, hogy a kriminalitás tömeges társadalmi jelentkezésének formája megváltozott. Hagyományosan két nagy bűnöző szubkultúrával lehetett számolni: az úgynevezett alvilággal és a pártok fegyveres kommandóival.

Az alvilág maradt, csak annyira kiterjesztette a határait, hogy a „szélek” kontúrjai elmosódtak, nemigen lehet tudni, hogy például meddig tart a maffiák birodalma, s hol kezdődik a talán még tisztességes polgároké.

Viszont a fegyveres, egyenruhás, gyakran tetovált pártkommandók elenyészőben vannak. A kriminalitás *individualizálódott!* Nem tudhatod, hogy aki melletted ül az autóbussen, vagy az íróasztal mögül intézi ügyeidet, netán gyerekedet röntgenezi, élete egy másik vetületében nem gyárt-e bombákat, nem gyilkos vagy fajüldöző-e?

Ezért különösen érdekes, hogyan változott az idők során a horrorfilmek dramaturgiája. Valaha a Szörny földönkívüli volt. Más kozmoszokból szivárgott vagy tört be a miénkbe. Azután már innét, a földről származott, de iradatlan idők távolából. Sok száz éves megnyílt sírokból kúszott elő, hogy egykori sérelmekért bosszút álljon. Aztán közelebb jött időben és térben. A mai jelenünkben élt és a közelünkben. Kiderült, hogy a Szörny a takarítónő, a szomszéd fűszeres vagy a gázóraleolvasó. Majd rokonságba kerültünk vele: a tanti, a nemrég halálba távozott apa vált Szörnnyé. S végül, amikor nagy apparátussal eredtünk a nyomába, kiderült, hogy csak kettős tudatom akadályozza meg annak felismerését, hogy a Szörny én vagyok! Én követem el azokat a bűnöket, amelyektől elszörnyedek. A kriminalizálódás folyamata nálam ér véget. Valamilyen apokaliptikus ízzel beteljesült a keresztény sejtés: valamennyien bűnösök, sőt bűnözők vagyunk. Néha tudunk valamit erről, néha nem, de a tények és következményeik szempontjából ez édes mindegy.

Így hát tőlünk sem várható semmilyen megváltás utáni vágy, akció, kezdeményezés, társak lettünk a bűnben. S ha egykor netán az Androméda-ködből leszáll majd egy angyal a mai Babilonba, és felénk sújt a kardjával, mi is hanyatt-homlok hullunk alá a pokol kénköves szurdokába.

MINÉL TÖBB SZEK – ÉS MÉG ANNÁL IS TÖBB, AZ ASZKÉZISIG

Amíg Isten beleszólt a nemi dolgokba...

A mai helyzet megértése szempontjából érdekesnek látom röviden összefoglalni a zsidó-keresztény szexuáletikát. Meggyőződésem ugyanis, hogy az egyre szigorúbb mózesi-jézusi-páli szabályozás után ezerkilencszáz évnek kellett elteltnie a Káli Júgában, az Isten nélküli Sötét Korban, amíg az emberiség kiszabadította magát e korlátozások örömgylkoló hatalmából. A huszadik században kitört szexuális forradalom a maga összes túlzásával, bornírtságával, patológiájával szerintem elutasító válasz a zsidó-keresztény erkölcs bűnfelfogására, és hitvallás a pogány testkultuszok mellett.

Csakhogy ez a lázadás nagyon is kapóra jött a globalizálódó világ urainak, az embereket kizárólag a pénz a testi jólét felé fordító, zseniálisan szervezett propaganda-hadjárat szempontjából. Összetalálkoztak, áthatották egymást, ma már szétválaszthatatlanok. Nem gondolom,

hogy a szexuális forradalom eredetileg tudatosan gerjesztett politikai-gazdasági akció volt, de azzá vált. S mint minden túlhajtott mozgalom, megszülte a maga csömörét. Ma már erről is szó van. Emlékszem, a hatvanas években a Sohóban alig tudtam helyet kapni egy pornófilmhez. A nyolcvanas évek elején ugyanebben a moziban hárman üldögtünk.

Lássuk hát, mi ellen lázadt fel az európai kultúra, mit eredményezett a lázadás, s ma mivel kell szembenéznünk, amikor az egész életünkről vallott illúziók kihunyni látszanak.

Közvetlenül a Teremtés után a férfi megijedt a megmerevedő falloszától, a nő a vágyaitól. Ez még az Édenkertben történt. Istenhez fordultak útmutatásért. *Szaporodjatok és sokasodjatok, és töltsétek be a földet...* Ez volt az Úr véleménye. És később is, amikor az ő nevében áldottak, a szaporaság volt az áldás legfontosabb jele. Az áldott utódai elszaporodtak, mint a tenger fővénye és az ég csillagai. Szabad volt a szex.

Ám Mózes, aki megértette: a zsidók arra lettek kiválasztva, hogy őrizzék meg az egyistenhitet, és terjesszék el az egész világon, valamint termeljenek ki maguk közül egy olyan testet, amelyik alkalmas arra, hogy az Isten szelleme beleköltözzön – a lesgigorúbb lelki és testi tisztasági szabályok betartására korbácsolta a népet. S ekkor kapcsolódott össze a nemiség fogalma a bűnnel.

Először a Tízparancsolatban hangzik el a *Ne paráználkoddj!* Sajnos ez Istenhez méltatlan, ködös és pontatlan megfogalmazás. Senki sem tudta pontosan – akárcsak ma –, hogy mi számít paráznaságnak, és miért kell tőle tartózkodni.

A mózesi törvény megpróbál rendet teremteni ezen a téren is. A tilalmak megszegését igen szigorúan, általában halállal (megkövezéssel) bünteti. Nem szabad férjezett asszonnyal lefeküdni. Tartózkodni kell minden szexualitástól az embernek a saját anyjával és apjával, testvérével és menyével, sógorával, sógornőjével, anyósával és apósával. Tilos a szex az egyműiek között. Tilos egyszerre nemi kapcsolatot létesíteni anyával és lányával, nem kevésbé bármilyen állattal. Menstruációkor tilos a szex – a menstruáló nő tisztátalan. Nem szabad szeretkezni vérrokonokkal, különösen nem nagynénikkel, nagybácsikkal.

Egy napra tisztátalanná tesz az éjszakai magömlés. Az onanizálás – vagyis az életet teremtő mag elvesztegetése, halálos bűn.

Csak szűz lányt szabad feleségül venni. Ha valaki eljegyzett szűz lányt elcsábít a táborban vagy a városban, mindketten halál fiai. De ha a táboron kívül történt a dolog, csak a férfit kell megölni, mert feltételezhető, hogy a lány segítségért kiáltott, de senki sem hallotta. S ha valaki szűz lányt ront meg, vegye feleségül, és soha nem válhat el tőle. Végül is a szexualitás szorosan házassághoz kötött. A fattyúk pedig

ki vannak közösítve a vallásos életből, sőt utódaik is tizedíziglen.

A zsidók között nem élhetnek prostituáltak vagy selyemfiúk.

A férfi vegye feleségül meghalt testvérének feleségét (levirátus), hogy a halott testvér neve ne vesszen ki Izraelből. Az első gyerek a halott testvér nevét viselje. Lehetséges, hogy egy férfi válólevelet ad a feleségének, de másodszor nem veheti el.

Ha két férfi összeverekszik, és az egyiknek a felesége segíteni akar a férjének, ám tegye, de ha a tusa hevében megfogja a másik férfi nemi szervét, akkor azt a kezét, amelyikkel elkövette a bűnt, le kell vágni.

E sok szigorúság után vigasztalásul: aki új házas, egy esztendeig ne menjen katonai szolgálatra, és mentes legyen az adóktól, hogy gondtalanul élhessen a feleségével.

Nem csoda, hogy a pogányság teljes szexuális szabadságát élvező zsidók sikoltoztak rémületükben, és nemegyszer felzúdultak Mózes ellen.

Pedig a java csak ezután következett. Jézus azt mondta a hegyi beszédben:

Ha valaki elbocsátja a feleségét – kivéve, ha az megcsalta őt – paráznává teszi! S aki elvált asszonyt vesz feleségül – paráználkodik.

A zsidók Mózesre hivatkoztak, aki megengedte a válást. De Jézus hajthatatlan maradt:

Ezt csak a ti szívetek keménysége miatt engedte meg Mózes. De kezdetben nem így volt.

És az Írásra hivatkozott:

A Teremtő kezdettől férfivá és asszonnyá teremtette őket. És ezért a férfi elhagyja anyját és apját, és ragaszkodik a feleségéhez, és egy testté lesznek. Tehát többé nem kettő, hanem egy test. S amit az Isten egybeszerkesztett, ember el ne válassza.

A tanítványok joggal megijedtek.

Ha így van, akkor nem jó megházasodni.

Jézus pedig felelt:

Nem mindenki veszi be ezt a beszédet, hanem csak az, akinek erre képességet adott az Úr... Van, aki magát heréli ki a Mennyek Országáért.

A tanítványok aggódtak, hogy a Feltámadás után nem lesznek-e zűrök a levirátusból? De Jézus megnyugtatta őket, hogy akkor már a feltámadottaknak angyali természetük lesz. Az angyalokról pedig tudjuk, hogy nemtelenek, legalábbis az özönvíz óta. Azelőtt ugyanis gyerekeket tudtak nemzeni a földi lányokkal.

Mindezek után kezd működni Pál, aki sokat foglalkozik szexuális kérdésekkel. Álláspontja következetes: legjobb aszkézisben élni. De so-

kan nem bírják a szüzességet. Ezeknek való a házasság, de csak kedvezményképpen, nehogy paráznák legyenek. Híres mondása: *jobb házasságban élni, mint égni* – általában nincs kiírva a házasságközvetítőknél és az anyakönyvi hivatalokban. Pál hangsúlyozza, hogy a házaspár egymás testének birtokosa. Ámbár még a házasságban is lehet szűzen élni.

Válni nem szabad. Jobb, ha a hajadonok hajadonok maradnak. De ha ez szégyen a számukra, menjenek férjhez. Ha egy házas asszony férje meghal, jobb, ha özvegy marad, de szabadon férjhez is mehet.

Pál – aki eredetileg farizeus rabbi volt, amit soha nem tagadott meg – egy idő után megijedt, hogy túllőtt a célon, félreértik, és a totális aszkézis és szexuális absztinencia prófétájává teszik, vagyis szembefordítják a „szaporodjatok és sokasodjatok” isteni parancsával.

Az efézusiakhoz írt levélről van szó.

Mert nem vér és test ellen van nekünk tusakodásunk, hanem a fejedelemségek ellen, a hatalmaságok ellen, ez élet sötétségének világbírói ellen, a gonoszság lelkei ellen, melyek a magasságban vannak.

Szóval nem a szex a baj, hanem az, hogy a nemiség eszközzé válhat a Sátán kezében!

Talán lassan érthetővé válik, hogy a zsidó és keresztény erkölcsstanítók – talán minden val-

lás erkölcsstanítói – három dologtól féltették a híveiket: a pénztől, a hatalomtól és a kritikátlan szextől. A globalizáció, a Mammon korszak mindezt az emberiség nyakára hozta.

Nekünk különösen érdemes most rákérdezni a szexre. Mi a baj vele, túl azon, hogy egy szellemi út hirdetői mindig félnek a testi-ség elburjánzásától. Ám a szexben és a szerelemben van egy ennél fenyegetőbb veszély: *egy másik ember imádása*. Imádni csak az Istent szabad. S ha már a szerelmi mámorban az imádás nem akadályozható meg, hát legalább be kell illeszteni a szentségek közé, része kell hogy legyen az Isten imádásának! Íme, ez volt a múlt.

A szavak szexe megjátszott szerelem esetén

Utánakiáltott, utánabámult valaki az eltűnő isteneknek? Állítólag Hermész még visszaszólt:

Mostantól kezdve új rend lesz az istenek és emberek között. A megszületéstől a halálig terjedő életidő kizárólag az emberé. Az istenek semmibe nem szólnak bele többé. De az ember előtt ezután zárva lesz a születésük előtti és a haláluk utáni idő. Hiába próbálkoznak ravaszul vagy erőszakosan megtudni valamit, törekvésük reménytelen. Kénytelenek lesznek azzal beérni, amit még a szellemi

látás ősi korszakában keletkezett iratokból ki tudnak silabizálni. Ennél már többet hoz az örömkonyhára, ha a testetekben kutakodtok klasszikus képlehetőségek után.

Hát ez nem tetszett az újmódi zsidó és keresztény Istennek. A testtel foglalkozni, a testet dédelgetni, az anyagból gyönyört csiholni, csak azért, mert jó!

A régi indiaiak legalább ismerték a jóga szexuális beavatási rítusait, vagy a tibeti buddhizmus gyémántösvénye felhasználta a tudatosan kiváltott szexuális eksztázist a megvilágosodásra, vagyis a Buddha-tudat kiformálására. Igaz, Gautama királyfi ezt elérte minden erotikus bűvészmutatvány nélkül is. De hát ő Buddha volt, nem globalizációs világpolgár nagy nemzeti öntudattal. Ez az érdekes variáció akkor még nem volt ismert.

Ennek kialakulásában hazánk valószínűleg élen járt, legalábbis Ady ezt állítja:

*Becsületes hímként csaptam nő-zavarnak
S becsületes voltam embernek, magyarnak.*

*E félszeg országban, hol ezer év óta
Hímnek is az derék csak, ki pátrióta,...*

Nofene! Hamar állítsuk fel a nemzeti Linga és a nemzeti Jóni szobrát a Parlament előtt, mielőtt a tüntetők odaérnek. Tüntetők? Hát most

miért tüntetnek? Nem mindegy? Idézzük emlékezetünkbe az egykori szociálpszichológiai kísérletet. Amikor egy ökrös szekér járta a falvakat. Rajta négy hatalmas, karvastagságú gyertya égett. A nép persze azonnal köréje gyűlt. Akkor a kocsis hangcsövet vett elő, és elordította magát:

– Magyarok! Esküdjetek!

Bizony nem kevesen ereszkedtek térdre.

Egyetemista koromban magam hallottam, amikor az egyik veszettül lelkes tüntetésen – rémületemre – Balogh Gyuszi, évfolyamtársam, egyszerre csak elbőmbölte magát:

– Aranyfogat a parasztnak!

Hatalmas hurrát kapott.

Én meg a fejemhez kapok: hát a szerelem nélküli szexről kell írnom. Mi köze van ehhez a politikának? Higgyék el, nem a poénkodás kedvéért tettem ezt a kis kitérőt. Azt akartam illusztrálni, hogy milyen könnyű nagy érzelmi hullámvadásokat kelteni, még hozzá tömegesen, ha olyan ősi ösztöntömegre apellál valaki, mint amit az erotika vagy a hatalomvágy hordoz. Ehhez képest milyen nehéz az értelem csendes szavával elérni, hogy akár csak egyénilig odafigyeljenek az emberek.

Amit elsőként el szeretnék mondani, hogy a balansz, az egyensúly felborult.

Az élet ugyanis biológiai és szociológiai szempontból finom egyensúlyrendszerek fennmaradásán múlik. Semmiképpen sem szeret-

nék biologizálni, de legalább hadd hivatkozzak az affektív (ösztön- és érzelmi), valamint az intellektuális pszichés funkciók egyensúlyára, amit testi szabályozás szempontjából az agykéreg alatti és a kérgi (a híres szürkeállomány) működések alakítanak ki.

Társadalmilag valami ilyesmit jelentett a materiális és a spirituális funkciók egyensúlya. Ám mára döntő fölénybe került minden, ami materiális. A szerelemben is. Hol vagyunk már Adytól?

*Nekem a szerelem nem volt víg ajándék,
Lovagi birkózás, tréfás kopja-játék,
De volt ravatalos, halálos-víg torna,
Játék a halállal, titkos élet-forma.*

*Akárhol s bárkiért vágyódásba estem,
Vér áztatta nyomom Párisban vagy Pesten,
Mindig önnön vérem, és soha a másé,
Soha a levésé, mindig a mulásé.*

És:

*S tudtam nagyszerűen, költősen szeretni,
Valaki számára egyetlenegy lenni,
Úgy-úgy elborulni részeg szerelemben,
Hogy bolond álmokban sem lehetne szebben.*

Igen, száz évvel ezelőtt még lehetett így szeretni. Ma megmosolyognák érte a rajongót.

Kár. Pedig csak száz év telt el azóta. 1905 – és 2005. Kár.

Hogy ment végbe az átalakulás? Talán először a beszédkultúra változott át beszédkulturátlansággá. Igazi meglepetés! Azt hittük, hogy a trágár beszéd az elfojtott szexuális feszültségek verbális megjelenése. Arra lehetett számítani, hogy a nagy szexuális felszabadulás, a tabuk és tilalmak felszámolása után nem lesz szükség erre a pótszelepre. Na, erre fel soha nem elképzelt és kritikátlan – szülőket, tanárokat, öregeket sem kímélő, a nyilvánosságot sem respektáló – áradata tört fel az útszéli ocsmányságok kötőszóként való ismételtetésének. A legkisebb érzelmi feszültség esetén, például a közlekedésben, amint valaki kinyitja a száját, dől belőle a piszok. A lélek piszka?

És a lányok, a nők is. Mi ez? A kötelezővé vált szemét stílus rabságából való kifincegés: mi ilyen felszabadultak vagyunk! Ezt is merjük! Egy félreértett filléres macsóság fitogtatása? Vagy verbális leszarása a fejét kapkodó előző generációnak: drága őseink, ideje hogy megdögöljeteK. Ez a mi világunk már úgysem nektek való!

Szex? Ekkora libidó dagasztaná a mai ember al- és feltestét? Attól tartok, hogy a látszat csal. Vagyis, hogy ebben a jelenségben talán alig van szexuális kiélés! A freudisták melléfogtak. Ez melldöngető álfelszabadultság, pol-

gár-pukkasztás és macsó stílus: mi egymáshoz tartozunk! Ami a dolog valódi tartalmát illeti, kb. annyi, mint hazánkban a baseballsapkáé: ezt a játékot soha senki sem játssza, de a sapkát mindenki viseli. Vagy a kereszté, ami ott lóg mindenki nyakában, de alig valaki él keresztény módra.

A beszédkultúra részeként sokan vártuk a nemiséggel kapcsolatos szavak és kifejezések megújulását. Hazánkban elképesztően erős volt minden testi, s főként szexuális tartalom kifejezésének tiltása. Gyerekkoromból hordom kedves emlékként a nagymama kijelentését:

– Úrinőnek nincs hasa!

Nyelvünkben nem fejlődtek ki társalgásilag elfogadható szavak a nemi folyamatokról. Mind ezt vagy latinul lehetett mondani – ugyan ki beszél latinul? – vagy bírósági bükkfanyelven vagy malackodva. Mindenki pótlószavakat használt. Füttyülőről, kisjancsiról, lomposról, bögyörőről, kukacról, pruciliról beszéltek – szerencsére nem terjedt el a ritkán hallható „fúj, lótetű”, amivel egyik általam kezelt család kívánta megnövelni a gyerek férfiúi biztonságérzetét. – Lányoknál a puncsi, a kincsed, a pincsi, a nuna, a „mosd meg kislányom az alsóvárost is”, és hasonlóak voltak divatban. A helyzet mára sem változott sokat.

Ámde remélni lehetett, hogy a koituszt, a közösülést természetes kifejezések váltják fel.

Erre a magyar nyelv bő lehetőséget kínál. Például szerelmeskedni, szeretkezni, egymáséi lenni stb. De nem ez történt. A „kefélés” és a „tömés” rövid uralmát immár véglegesnek tűnően felváltotta a „dugás”. A „szerelmeskedjünk”, „szeretkezzünk” szavakat ma már legfeljebb potenciájukat megőrzött nagypapák használják. Ehelyett kellemesebb a fülnek a „dugjunk”. S ez már lélektanilag is érdekes. *Mert a szerelmeskedés érzelmekre is utal. A dugás csak a nemi szervekre!*

A Gímbelem, gombolom / Légy enyém, angyalom... – még elmegy. De, hogy „dugjunk már, angyalom...” az nem jöhet szóba. Mint ahogy a tömés, kefélés, pöntyözés, tekerés sem! S bármilyen furcsa: ebben az ordenáré, malackodó stílusban mégis szemérem rejtőzik. A nemi vágyak, a nemi aktus szégyenlése. A próbálkozás, nem lehet-e a röstelkedést humorban oldani, az: ó, nekünk semmit sem jelent, csak röhögünk rajta.

Ám most az egész szerelmi életünket megrengető változások küszöbén állunk. Igen, a tablettákról, a nagy hatású afrodisziákumokról van szó. A szerény kis Viagráról és társairól. S mindebből csak egyetlen kérdés sarjad ki: milyen lesz az a világ, ahol a szerelmi vágy teljesen elválik a szexualitástól? Érdektelen lesz a szépség, a férfiasság, a nőiesség, a vágy, a vonzódás vagy az undor – hunyd be a szemed, és kapj be egy tablettát! A szorongás

az impotenciától, a frigiditástól ugyan megszűnik – halljátok a szívekről legördülő kövek robaját? De ez elég? Szívesen élsz majd a vágy nélkül közösülő, szexuális robottá vált emberek között?

A verbális változásokat követte a szüzesség átértékelődése.

Miért találták ki, hogy a szüzesség érték?

Ha a szüzesség kultuszának ősi gyökereit keressük, azonnal kiderül, hogy nem is olyan egyszerű kérdésről van szó. Miről vallott Karinthy?

*Nem mondhatom el senkinek,
Elmondom hát mindenkinek.*

Sétáljunk visszafelé az időben. *Nem szolgálhatok egy istent, szolgálom hát valamennyit.* Nem ez a pogányság? *Nem lehetek egyvalakié, akkor mindenkié leszek.* Nem ez a templomi rituális prostitúció?

S itt álljunk meg egy pillanatra. Astarte (Isztár) szerelem istennő kultuszának idején az a nő vagy férfi, aki az Úrnő szolgálatába állt, választhatott a prostitúció vagy a szüzesség között. Mert az Úrnő féltékeny isten volt. Papjai, papnői csak őt imádhatták, szolgálhatták, vagyis csak az övéi lehettek. Ennek egyik

lehetősége volt a szüzesség. A másik lehetőség, hogy az Istennő ajándékaként mindenkié voltak, templomi prostituáltak lettek. *Mert a prostitúció ugyanazt jelentette, mint a szüzesség: senkié sem vagyok, csak az Istennőé!*

Ez később kissé enyhült: az Úrnőnek a templomon kívül is lettek „civil” eljegyzett szolgálai, akik szüzességben éltek, életüket az Úrnőnek szentelve, vagy ha nem éltek szűzen, akkor bárkivel bármikor lefeküdtek, de soha nem élhettek monogám házasságban. Hárem, többnejűség, többférjűség, matriarchátus – mindez lehetséges volt. Ám az egyetlen partner az Úrnő megcsalását jelentette! Árulást, hűtlenséget, amiért halál járt!

Ide jutottunk hát a szüzesség gyökerei után kutatva. Mert a gyökerek mindig mélyek.

Ám az Úrnő a múlt, a feledés ködébe hanyatlott. A jövevény, az Egyetlen Isten csak egyetlen házastársat tűrt meg, s ahogy Isten maga láthatatlan volt, a vágyaknak is láthatatlanná kellett válniuk. Senki sem nézhetett a monogám házasság fehér leple alá. Így született meg a szemérem.

Úrinőnek nincs hasa – ugye ezt mondta a nagymama. De úrinőnek orgazmusa sem volt, szexuális vágyai sem lehettek, még akkor sem, ha nem undorodott meg a nászéjszaka meglepetéseitől, hiszen e téren olyan tudatlan volt szegényke! Étvágya sem volt, nyilvánosan csak

„csipegetett”, durva indulatai sem voltak, finom volt, érzelmes, érzékeny, félt a kíméletlen világtól, csak befelé élt, a családra, a háztartásra, a gyerekekre és meddő szexuális fantáziájára figyelt.

Hát nem lehetett vele az ágyban nagy örömeiket átélni. Erre szolgáltak a rosszlányok.

Mármost a házasság valószínűleg életfogytigra szólt. Nagyon ritka volt a válás, ha már Isten „összeszerkesztette” őket, és súlyos anyagi-erkölcsi következményekkel járt. Mindez fokozta a férfi vágyát a biztonságra, a családi élet stabilitására. E biztonság lényeges része volt annak, hogy a nőt megfossza gazdasági, pénzügyi, jogi, örökösödési, vagyonkezelési, politikai stb. jogaitól, és annak, hogy *szexuálisan ne legyen összehasonlítási lehetősége!*

Fogózzatok meg! Az Istennő misztikus kultuszából a remegő végbelű férfiak gyatra önbi-zalmának erősítése lett! Mert a férfi mindig azt feltételezi, hogy a másik jobb az ágyban.

Csoda-e, hogy a női emancipáció egyik legfontosabb törekvése a nők szexuális egyenjogúsítása.

Ami magát az emancipációs törekvéseket illeti – minden tisztességes embernek támogatni kell a mozgalmukat. Mégsem szabad elhallgatni, hogy a lendület hevében fel lehet fedezni félre-siklásokat is. Néhányat felsorolok.

Valószínűleg a nők vezérei is egyetértenek azzal, hogy nem szabad az érzelmeket száműzni a nemi életből. Ha így van, akkor nem lehet rábólintani arra, hogy a szüzesség – tizenöt-tizenhat éves koron túl – szégyen. Nem lehet rábólintani arra, hogy fiatal lányok e szégyentől szabadulni vágyva – bulikon vagy máshol, alkohol és drog segítségével vagy azok nélkül – bárkivel elkezdik szexuális életüket, holott nem ismerik az igazi vágyat, az igazi érzelmeket. Gide forog a sírjában. Istenem, hány-szor idéztem:

Igazi szomjúság nélkül inni, igazi mondanivaló nélkül beszélni, és igazi vágy nélkül lefeküdni valakivel – ez a három halálos bűn, amit az európai ember leggyakrabban elkövet.

Félreértés ne essék, nem a korai szexuális kezdésről van szó. Azon csak a nyárspolgár botránkozik meg. Ha valakiben felébred a nő, éljen a nőiségevel, akárhány éves.

A másik dolog, amit fölösleges újra meg újra hangsúlyozni, hogy az egyenlőség nem jelent egyformaságot. Én bizony kínosan vigyorgok a bokszoló, futballozó, birkózó, súlyemelő nők láttán. Hiába, konzervatív öregúr vagyok, plusz félttem a nők kebleit, alakját. Ami pedig a szexet illeti, sok évtizede nem változik az a meggyőződésem, hogy az átlagos férfi és az átlagos nő kapcsolódási sémája ellentétes.

Mi tagadás, a férfiak szeme először egy formás fenéken, karcsú derékon, csillogó szempáron, vonzó keblen akad meg. Ezért kívánnak meg valakit. Tehát a vonzalom az erotikus vágygal kezdődik. S ez válik érzelmi kötődéssé – magyarul: szerelemmé – s ez kelti fel az intellektuális érdeklődést is. Azt hiszem, a nők először egy számukra érdekes férfikarakterre figyelnek fel, ezért közelednek hozzá. Aztán megrezdülnek az érzelmek, s végül fellobban a testi vágy. Vagyis természetesnek tartom, ha egy férfi „leszólít” egy nőt, de ha fordítva történik, valami feszélyezőt érzek.

Nem hiszem tehát, hogy a szüzesség bármilyen szempontból is érték lenne, nyugodtan meg lehet feledkezni róla.

Azonban bizonytalan vagyok a partnerek számának megítélésében. A Káma Szútra – hivatkozhatok-e jobb szakértőre? – kilenc férfivel folytatott szexuális kapcsolatnál szabja meg a határt a tisztességes nő számára. Ennél több viszony már csak a kurvákra jellemző. Hát isten tudja, honnét veszi az érveit, de nem mondja el.

Korai manapság a szexualitás kezdete? De hát végül is számolni kell a globalizációs világban az egyén növekvő elmagányosodásával. A pszichoanalízis régen rájött, hogy a szexus a legősibb, legelemibb kapcsolatteremtési lehetőség. A világon a legegyszerűbb dolog erotikus tárggyá válni valaki számára. Az érzelmi

megtartó erejükben legyengült családokból pedig ma egyre több kontaktusokra, gyengédségre, életszövetségekre éhes fiatal rajzik ki, akik meggémberedtek a kor ridegségétől. Viszont hiányoznak viselkedési repertoárjukból a kapcsolódásra, érzelmi viszonyok teremtésére alkalmas eszközök, magatartásformák.

Marad tehát a szex, a nemi vágyak kielégítése, mint csalóka ellepleződése az egyedüllétnek.

A csömör

*Robogjatok parázspatájú ménék
A virradttól napnyugta felé...*

Így epekedik Júlia az este eljövetele és Rómeó érkezése után – teljes egészében vállalva és átélve a vágyat. Ma ez az önátadás egyre ritkább. Nehéz elképzelni egy olyan boldog pillanatot, amikor a nászi ágyba lépve, Júlia ezt súgja szerelmese fülébe: „Rómeó, drágám, gyorsan dugjunk egyet!”

Mi történt? Talán a pszichológusok tapasztalták elsőként, hogy az eredeti freudi neurózismodell megváltozott. Freud még úgy gondolkozott, hogy a felettes én (a személyiségbe beépült erkölcsi normarendszer) érzelmi erővel – elsősorban szorongással – fojtja el az ösztöndinamizmusokat, főként a szexualitást. Az elfojtott ösztönök indirekt útra terelődve

törnek inadekvát helyen a felszínre, és lelki zavart okoznak.

És ma? Valóban ez lenne a fiatalabb generáció lelki patomechanizmusa? Ugyan kérem! Egyre ritkábban találkozhatunk szexuális elfojtásokkal, annál inkább szabad, sőt kritikátlan szexuális kieléséssel. Ami elfojtásra kerül, azok az érzelmek. Különösen az ifjúság érzi úgy, hogy az érzelmek nyilvános megmutatása – gyengeség! Biztonságosabb „lezsernek” lenni, vagyis érzelmileg érinthetetlenek. Nyilván sok korai tapasztalat alakította ki ezt az attitűdöt, ami mögött az áll, hogy az érzelmekkel visszaélnék. S egyre több embernek okoz gondot az érzelmek kifejezése – vajon hol, kitől tanulhatták volna meg –, ami igencsak megnehezíti a kontaktusok kialakítását és megtartását. Mindez végső soron az érzelmi igények elsorvadásához, növekvő magányosságához vezet.

Vagyis a szex érzelmek nélkül rutinszerű sporttá válik szenvedély helyett, viszont nem veszélyes. Persze soha nem ad teljes testi-lelki kielégülést, aktus után mindig marad vissza valami kis sóvár várakozás az igazi élmény után. Ez a remény vezet azután el a partnerek viszonylag sűrű változtatásához: hátha... hátha most másképp lesz, és rátalálok az igazira.

Márai Sándor *Az igazi* című regényében elmondja, hogy:

... az emberben sokáig él a várakozás, egy vágyfantázia, hogy él valahol a világban valaki, aki az én számomra az igazi férfi, vagy az igazi nő, és találkozni fogunk egy napon. Azután rájön – el tudod viselni? –, hogy nincs „igazi”... De ha szerencséje van valakinek, élete során találkozik két-három emberrel, akikből lehetne „igazi” az ő számára. Csakhogy ehhez nagyon sok odafigyelést, törődést, elfogadást, lemondást, sőt áldozatot, újramezdést kell hosszú éveken át „befektetni” egy kapcsolatba, amíg lassan igaziakká, nélkülözhetetlenekké, pótolhatatlanokká válnak egymás számára. De hát a fiatalok – az anyagi világ egyre gyorsabb pörgésében – ettől egyre messzebb kerülnek.

Meddig tart egy kapcsolat? Amíg úton vannak. Amíg együtt tartanak valahonnan valahová. Aztán már a mókuserék következik, az unalom, az unos-untalan ismételt szavak, mondatok, gesztusok, vagyis a csömör.

S egyre többször lehet találkozni a „szingli” élet divatjával – sőt olyan ifjú párokkal is, akik együtt élnek, de közös elhatározással szex nélkül – és aszkézist hirdető szekták és kisvallások növekvő népszerűségével.

Ugyanennek a lelkiállapotnak a negatív oldala, hogy a csömör oldására extrém helyzeteket kell teremteni, elsősorban promiszkuitást: italt, drogot – valamit, ami visszahozza vagy megteremti azt, amit a valóságban csak

az igazi szenvedély tud létrehozni az emberi lélekben.

Még a szexuális forradalom virágzása idején Angliában egy barátom elvitt egy „live show” mulatóba. Nagy ajándéknak ígérkezett. Volt ott minden: vetkőzés, imitált erotikus jelene-tek, valódi szex. És uramfia, láss csodát, már a nyolcadik szám után – a műsor ígért vagy húszat – unatkozni kezdtem, és meglöktem a vendéglátómat:

– Tőlem mehetünk is.

Csodálkozásomra nem lepődött meg. Már az utcán voltunk, amikor megkérdeztem:

– Mondd, hogy lehet egy ilyen műsor eny-nyire unalmas?

Megvonta a vállát.

– *Sex without erotic.*

Vagyis: szex erotika nélkül.

Hát ez az! Eljött az ideje, hogy megsúgjam a titkot: az anyagi világot senki sem terem-tette. Valóban az anyagban feszülő ellentétek önmozgása hozta létre. Az életet valószínűleg az angyalok csempészték bele, akiket a lassan öntudatra ébredő emberek különös lényeknek hittek, akik más világokból érkeztek hozzájuk. Vagyis jól ítélték meg a történéseket.

De a szenvedély az Isten adománya! Ezt tette hozzá ő a nélküle kialakult világhoz. Ezért átkozott minden, ami józan, csak racio-nális, hideg szívvel végrehajtott. És legalább egy fikarcnyi áldás van mindenben, amit meg-

érintett a szenvedélynek akár egy szikrája is. Egyedül a szenvedély teszi megbocsáthatóvá a bűnöket. A hidegvérrel elkövetett bűnök nem érdemelnek és nem is kapnak megbocsátást.

Benjámín László *Tűzzel, késsel* című versében egykori mesterére emlékezik:

*Ha tudná, költő lett belőlem.
Fügét mutatna: – Cimborám!
Tűz és kés nélkül ennyit ér
A költészet, a tudomány!
Jegyezd meg, hogy a legszebb szó is
Malaszt, vénasszony nyelvelés,
Ha nem hevíti tűz, ha érte
Nem markol kést a kéz!*

– *Úgy, maga nem szenvedélyes ember* – mondja Madame Chauchat (Thomas Mann *Varázshegyében*) fiatal szanatóriumi betegtársának, Hans Castorpnak –, *de hát hogyan is lenne az. Köztudomású, hogy maguk az élményért élnek, a személyiségüket akarják gazdagítani. Nem tudják, hogy ez önző, utálatos dolog. Egy napon majd úgy állnak itt, mint az emberiség ellenségei.*

Megtörtént!

Nem szeretem a sci-fiket, nem hiszek a jövő robot-rém történeteiben, de mégis látni vélek valamit. Nevezetesen azt, hogy egyre több ember formájú lény mászkál körülöt-

tünk, akik mégsem emberek, mert nincsen lelkük, hidegek, mint a hullák. Rendíthetetlenül okosan beszélnek, és célirányosan cselekszenek, de gond nélkül lépnek át az igazi emberek érzelmein és erkölcsi törvényein. Egyébként tökéletes emberutánszatok.

Ha túlságosan elszaporodnának, én és a hozzám hasonlók nem kívánnánk velük egy bolygón élni. Hogy is írja Vörösmarty?

Az ember fáj a földnek;...

De ezek? Ezeket nem veszi észre a föld, csak némán hal meg attól a szellemileg bűdös ürességtől.

Csodálkozol? Nem tudtad, hogy van ilyen, amiben nem lehet lélegezni? És mi vele halunk.

A FÉLELEM A PITVARBÓL BEKÚSZIK A SZÍV KAMRÁIBA

A cukor baj mint társadalmi veszélyjelzés

Íme a legeslegprimitívebb modell: az őseMBER élete tele volt a legkomiszabb stresszekkel, rémületekkel. A kardfogú tigris, a barlangi medve, az éhség, a szomjúság, a villámcsapás és a tűzvész, az áradás, az aszály és az éjszaka titokzatos lényeknek suttogásai... A máj – ez a csodálatos erőtartály – minduntalan öntötte a cukrot, a legkönnyebben elégő energiahordozót a vérkeringésbe. S a bunkós-fejszés atyafinak szüksége is volt erre. Élet-halál harcra kelt a nagyvadakkal, vagy a hóna alá kellett szednie a lábát, no de nagyon sebesen, nagy távolságokra kellett iramodnia. Zihálva mentette, ami menthető; ha megmozdult a folyó, felizzottak a lángok, miközben zihálva fuldoklott a füstben... Szóval, ami cukor felhalmozódott a vérében, azt el is használta élete fenntartása érdekében.

Az ókori és középkori világ sem takarékoskodott a stresszekkel. Micsoda járványok, vul-

kánkitörések és más természeti katasztrófák, micsoda népvándorlás, micsoda háborúk és hadjáratok, micsoda hadvezérek, micsoda vár-ostromok...! Hát csoda-e, hogy az ember minden erőfeszítésére szükség volt, hogy megkapaszkodjon legalább az élet peremén?

Egyszer udvaroltam egy arisztokrata lánynak. Szobájában ott volt őseinek véres kardja, amit még a mohi pusztán meg Mohácsnál forgattak. Fölragadtam, hogy majd hetykén megforgatom. Megdöbbenésemre olyan súlyos volt, hogy majd lehúzta a karomat! Uramfia, ezzel vagdalkoztak – méghozzá páncélban – órákon keresztül, szemtől szemben ellenfeleikkel. Micsoda kondiban lehettek! Micsoda teherbírá-suk volt! Vérükből széleseben eltakarodott minden fölösleges cukor.

S aztán jöttek a modern idők.

*Csak egy éjszakára küldjétek el őket,
Hosszú csahos nyelvvel hazaszeretőket.*

Ezt kiáltja az első világháború frontjának árká-ból Gyóni Géza, a krasznojarszki fogolytábor tömegsírjában pihenő, elfelejtett költő. S az-után a második világégés. Fejed felett zúgnak a repülőgépek, robbannak a lövegek, sivítanak a bombák, s te az óvóhelyen húzod fejedre a plédet, és reszketsz. Már nem vívhatsz meg az ellenséggel, már nincs hova futnod. A bom-bát sok ezer méter magasból szórják a fejedre.

Meghalsz, és nem is láttad, hogy ki ölt meg. S a pilóta sem látja, hogy kit küldött a másvilágra. A leggyilkosabb fantomháború. S a vérredben némán kering a rengeteg cukor, és lasan téged emészt el.

Ó, boldog cukormentes áldozatok, munkaszolgálatosok és deportáltak! Igazi nagy diétán éltek és dolgoztok a megdöglésig, de a cukrotok alacsony szinten van. Számotokra valóban nem marad más, mint a tarkólövés és a gáz...

S a békebeli béke! Amikor a politika soha nem megy el magasan a te polgári fejed felett, mint más normális országban, hanem bekúszik a szobádba, az ágyadba, matat az asztalodon, és megpróbál a lelkedbe is beszivárogni. Szüksége van rád, mert a magyar politika olyan, mint a magyar egyházak: nem áll meg a saját lábán, nem él meg a saját híveiből, szopja az állam aszott emléjét, de te is kellesz neki, mindegy, hogy milyen formában. A te szellemi erőd, támogatásod, félelmed, lelkeseződésed, undorod – mind jó neki valamire. Csak a közönyödtől irtózik, csak azt nem bírja elviselni, ha átnézel rajta, mint a levegőn; rajta, aki életed és halálod ura akar lenni. És az is lesz!

Éjjel-nappal figyel téged: jársz-e templomba, és melyikbe, gyakran vagy ritkán, megkereszteltetted-e a gyerekedet vagy inkább körülmetéltetted, mit beszélsz társaságban és telefonon, s ha semmit se mondasz, miért

hallgatsz? Ugye ismered mindezt a diktatúrából? Azt hiszed, most másképpen van?

Van-e pénzed? S ha van, honnét? Ha nincs, hová tetted? Csalod-e a feleségedet? Nem vagy-e véletlenül meleg? Átvetted-e a kopogtató cédulát? Voltál-e szavazni? Kikkel barátkozol? Milyen lapokra fizetsz elő? Hordasz-e jelvényt, és milyen? Nemzeti ünnepen van-e rajtad kokárda?

Hogy mindez paranoiának tűnik? Ne adja isten, hogy módod legyen meglepődni!

Mindez nagyon fontos, mert te nem tehenkedhetsz békésen a hivatásodban, a hobbijaid között, mint egy liberális demokráciában élő ország polgára, akit miért is érdekelne, hogy kik ülnek a bársonyszékekben? Különben is, a liberális szóra csak kinyílik a rugós bicska számos nagyember zsebében. Egzisztenciád, állásod, pénzkeresési lehetőségeid, nyugalmad, életed perspektívája igenis attól függ, hogy melyik csoport ragadja magához a hatalmat. Mert el ne felejtsd: nálunk politikusnak álcázott deviáns személyek viaskodnak egymással. És egyszer sem haboznának, ha veszélyesnek mutatkoznál a számukra, hogy virtuálisan vagy reálisan, kutyákkal nyalassák fel a véredet. Vagyis minimálisan azonnal tönkretegyék teljes egzisztenciádat, mindent romba döntsenek, amit elértél az életben. S még hozzá bélyeget is ragasztanak a homlokodra: így jár minden hazaáruló, nemzetidegen.

S mit tehetsz ellenük? Semmit. Csak üldögsz a fenekeden, már az újságoktól, a tévétől is undorodsz, és szorongva várod a közeli és a távoli holnapot: mi lesz veled? Mert az is lehet, hogy semmi. Átlépnek rajtad. Az is lehet, hogy váratlanul bearanyoznak: íme, mi ellenfeleinkben is megbecsüljük az értékeket. Ám megtörténhet, hogy kitaposott belekkel keresel összeköttetést némi álláslehetőségért. Mert a globális világban a jövő kiszámíthatatlan. Rajtad nem múlik semmi sem. Neked a szorongó várakozás marad, s a zсібongó vércukor az ereidben. Egyetlen szövetségese az inzulin. Mert a stresszelt élet állandó, és állandó a tehetetlenséged is.

A legrosszabb, hogy a félelem tönkretetheti az éjszakáidat. Rémületes, amikor ismeretlen démonok támadnak meg, és nem hagynak aludni: önvád, undorodás a hétköznapoktól, szorongás, düh. Nem lehet elhessegetni őket, annál vadabbul támadnak. Legjobb, ha felkelsz, eszel valamit, iszol, tévét nézel, játszol a komputerrel, olvasol, zenét hallgatsz – mindegy. Vége a nyugodt pihenésnek. Reggel tudnál egy jót aludni, de indulnod kell. Olyan vagy, mint a mosott rongy.

Anthony de Mello beszélgetése:

– *Hogy szabaduljak meg a félelemtől?*

– *Hogy szabadulhatnál meg attól, amihez ragaszkodsz?*

– Azt mondd, hogy valójában én ragaszkodom a félelmemhez? Ezzel nem értek egyet.

– Gondolj arra, hogy mitől véd meg a félelmed, s majd egyetértesz. Rájössz az ostobaságodra is.

A váratlan, a véletlen és a szorongás

Rinzai zen mester, este, mielőtt elaludt, egy akkora röhögött, hogy visszhangzott a kolostor. Reggel pedig, amikor felébredt, olyan harsányan határozott, hogy a szerzetesek mind felébredtek.

Tanítványai sokszor kérdezték, hogy min nevet, de ő nem árulta el. Amikor meghalt, magával vitte a sírba nevetésének titkát.

Ez a fejezet – és ez igen fontos – az európai kultúra szellemi alapjainak megrendüléséről szól.

1926-ban a fizikusok és a biológusok világkongresszust tartottak Koppenhágában. A fizikusok arról beszéltek, hogy miért nem lehet már úgy gondolkozni a világról, ahogy Newton vagy Einstein tette. Megdöntötték Newton determinációs elméletét, miszerint: ha valaki pontosan tudná minden atom mozgássebességét és helyzetét, százezer évre előre leírhatná az eljövendő eseményeket.

Olyan helyzetet modelleztek, ahol nem érvényesül a múlt determináló hatása, csak a jelené. Például, ha forró vízbe parafa darabkát

dobnak, annak a mozgását kizárólag az határozza meg, hogy a gyorsuló molekulák között melyekkel ütközik. Vagy ha egy nagy téren pánikban ide-oda rohangelő emberek közé hajítunk egy léggömböt, ugyancsak az ütközések határozzák meg a mozgását; a múltnak – ki hajította, milyen erővel, milyen irányba stb. – semmi szerepe nincsen.

Ami az emberi pszichikumot illeti, elmondható, hogy a gyerekkor, a múlt nem jelent olyan totális meghatározó erőt, mint ahogy Freud gondolta. Már Szondi Lipót felvetette, hogy az anticipált (előre elképzelt) jövő is fontos determináló faktor, vagyis, hogy valamilyen helyzetnek, folyamatnak mi lesz a vége.

S ha valaki folyton ismétli saját magát, mindig hasonló helyzetekbe, konfliktusokba keveredik, vagy tizedik munkahelyén is összevész a főnökével, kollégáival, vagy tizedszer is visszakerül a börtönbe – csacsiság-e feltételezni, hogy újra meg újra meg akarja élni ugyanazt a helyzetet? Freud ezt a tudattalan törekvést „Wiederholung Zwang”-nak, *ismétlési kényszernek* nevezte, és a neurózis egyik tünetének tartotta. S tán még a börtönbe is visszavágyik, ahol kiveszik a kezéből saját sorsának irányítását, s infantilis módon totális külső fegyelem alá helyezik. Vagyis a múlton kívül a várható jövő, a végeredmény, a *finalitás* is jelen van, mint az emberi viselkedés rendkívül erős determinánsa.

(Karinthy még joggal csúfolódhatott: *Hát maga megbolondult, hát maga megbolondult, hogy mindent kétszer mond, kétszer mond?*)

Aki mindent kétszer mond, az valószínűleg tényleg bolond. De aki mindent tízszer mond, százszor mond, az biztosan menedzser vagy politikus.)

Matematikailag el lehet érkezni az előrelátás határaihoz. Például, ha száz kiló rizsből egy kilót pirosra festünk, és egyenletesen elkeverjük a többivel, ki lehet számítani, hogy egy újból kimert kilóban valószínűleg mennyi lesz a piros. De az már követhetetlen, hogy egyetlen meghatározott szem piros rizs milyen utat jár be a keveréskor, s hová fog kerülni.

Ez lenne az egyedi ember, az individualitás sorsa? Például statisztikailag megjósolható, hogy a következő naptári évben hányan lesznek öngyilkosok, de hogy egyénileg ki fogja megölni magát, az nem!

Azután történtek ezen a kongresszuson egyéb csuda dolgok is. Itt fogalmazták meg *a bizonytalansági együtthatót* az elemi részecskék világában, ami azt jelenti, hogy nem lehet egyszerre meghatározni egy részecske helyzetét és sebességét. Vagy ezt, vagy azt! Törvények helyett egyre inkább a valószínűségek tolakodtak be a tudomány megszentelt földjére, sőt még rejtélyesebb jelenségek is, például az, hogy

energiájukat elveszített részecskék újra feltöltődnek, látszólag a semmiből.

Ezen bőszült fel Einstein. *Az Isten nem kockázik!*, kiáltott fel, ami azt jelentette, hogy te vagy bizonytalan, szívecském, te, a kutató ember, nem a természet!

Figyelj csak! Mintha halkán hallani lehetne Rinzei mester kuncogását.

A tudományosan kutató ember! Évszázadokon át axióma értékű volt, hogy a megfigyelő ember és a megfigyelt jelenség nem lehet egymással kölcsönhatásban, mert akkor tudományosan értéktelen műtermékek keletkeznek. Ám a magfizikában rendkívül durván bele kell avatkozni az elemi részecskék életébe – gyorsítókkal, ködkamrákkal, hivatalos nevükön ciklotronokkal –, hogy egyáltalán megfigyelhetővé váljanak. Vagyis a tudós saját hatását figyeli meg a részecskék világában!

S szól Heisenberg úr: *Belenézek a természetbe, és a saját arcom néz vissza rám!*

És ki néz vissza a laboratóriumában, a börtönben, az iskolában, a kórházban kutató pszichológusra? Egy ember – nem a maga természetes helyzetében, hanem –, mint akire elektródákat kötöztek, ragasztottak, mint akit beszorítottak egy szélsőségesen defenzív helyzetbe és katonai drillbe, aki a mindennapos siker és kudarc lehetőségeitől szorongó éretlen

lélek, a betegségtől, halálfélelmektől gyötört, orvosi beavatkozásoktól rettegő, életformájában infantilizált ember – a *műtermék*.

Rinzai nevetése most erősebben hallható...

Mi ez, kérem? – kérdezheti az olvasó. Tudományos ismeretterjesztés – vagy rekviem egy kultúráért?

A mai európai kultúra – még romjaiban is – vallásosan hisz a tudományban. Csak azt nem akarja tudomásul venni, hogy a tudomány története tévedések története. Ezen vihog Rinzai mester, aki tudván tudja, hogy minden tévedés mekkora lyukat üt a hívő – legyen bár materialista – hitének és bizalmának ércfalán.

És most jönnek még csak a biológusok, akik arra az álláspontra helyezkedtek, hogy kiszámíthatatlan az emberiség további sorsa ezen a bolygón. Ugyanis precedens nélküli az a fordulat, hogy egy biológiai lény kiszakad a természet világából, és társadalmi lényé alakul. Eddig ilyen még soha nem fordult elő a lepergett évmilliárdok alatt. Az ember – bár biológiai értelemben van szervezete – egészében már nem része a természeti világnak, olyan viselkedéseket, reakciókat produkál, amilyenek természeti lénynél soha nem fordulnak elő. Például: saját fajának kiirtása, vagy a számára megfelelő életkörülményeket biztosító környezet tönkretéve. Nem lehet tehát tudni a sorsát.

Rinzai hahotája most már beleharsog a fülünkbe. Miért is?

Hát azért, mert az európai kultúra – valamikor a francia felvilágosodás idején – szakított a középkor szellemével, és fogadalmat tett, hogy ezután racionálisan próbálja megérteni a világot. S a racionális világmegértés egyedüli képviselője a tudomány. Na, jól nézünk ki!

Ugyanis bármennyit prédikálnak manapság keresztényietlen politikusok – és az arany meg a lelkek fölötti hatalomra éhes papok – a keresztény Európáról, a kemény tény az, hogy Európa ezzel a racionalitás melletti hűségfogadalommal *megtagadta a kereszténységet*. A keresztény eszmerendszertől távol áll minden racionalitás, sőt annak kontrapunktjaként fogható fel. Mit kezd a racionalitás Istennel és a mennyei karral? Mit kezd a hatnapos teremtéstörténettel, az édenkerti bűnbeeséssel s a mindmáig érvényes eredendő bűnnel? Mit a Sínai-hegy titokzatos tűzével, a próféták látomásaival, a Jézus fejére ereszkedő Szentlélekkel? Mit kezd a golgotai misztériummal, a csodákkal, az Utolsó Ítélettel, az üdvösséggel és a kárhozattal?

Az igazi kereszténység tudta ezt! Jogosan védte a geocentrikus világképet, jogosan küldte máglyára Giordano Brunót, és fenyegette meg Galileo Galileit, átkozta el Darwint és Freudot. Jogos önvédelemből kívánta pokolra az egész fiziológián és szociológián alapuló modern

pszichológiát, és tekintette halálos ellenségének többek között a marxizmust és az egzisztencializmust. Zseniálisan felelte a racionális tudomány minden kétkedésére, tagadására, hogy *credo quia absurdum!* Adassék neki tisztelet ezért.

És szégyen, ahogy manapság újra meg újra megretirál a válságában is gögös tudomány elől. Hiába, nem sikerült megosztozniuk a lelkeken.

Kérdeznék valamit. Kérlek, ne csúrd és csavard a választ, felelj tisztességesen:

Belefér-e mindez a tudományba, a racionalitásba?

S van-e ezek nélkül kereszténység?

S ha kétszeres a *nem*, akkor miért csodálkzol a formálissá vált kereszténységen, hitetlen papjain, a következetlenül tébláboló tudományon s a szájukból hideget és meleget egyaránt fújó tudósokon?

Mert van itt még valami fontos, amin el kell töprengeni. Újabb két kérdés: ér-e valamit is az emberi élet legalább a vallásos önátadás lehetősége nélkül? A titok, a rejtély, a misztikum megsejthetősége nélkül?

Vajon teljesen elmerülhet-e a mai európai ember az ezotéria ködösen gomolygó világában? Sutba dobhatja-e kultúrájának sok évezredes erőfeszítéseit az értelem birodalmának megalapozására?

S megint *nem* – és újra *nem*!

S most a tudomány csalásairól mégis vissza kell utalnom az előzőekben elmondottakra, vagyis, hogy nem dobta ki magából következetesen a két hitelmet, az Istent és az istentagadást. Mindkettő időzített bombaként lapul a tudományos okfejtések alatt.

Körvonalazódik-e már, hogy mi az oka kultúránk egyre mélyedő krízisének, feloldhatatlan ellentmondásainak, a lélek belső konfliktusainak, az önmagával való folytonos vívódásnak?

Évszázadokon keresztül éltünk ebben a furcsa skízisben, kettős tudatban. Az értelem katonái voltunk, hittünk az értelem megváltó hatalmában, a tudományban mint új Messiásban, aki eltünteti egyéni és kollektív nyomorúságainkat. Mellette megpróbáltuk megőrizni az egyre inkább gyönyörű mesévé és képeskönyvvé váló Bibliánkat, legendává halványult hitünket, vagy legalábbis a karácsonyfánkat az ajándékok és a jó vacsora – bocsánat, a szeretet szót akartam mondani – nevében.

S ezzel el is evickéltünk volna valahogy. Ám a huszadik században a gyönyörű tudomány-mítosz összeomlott. A tudomány nemcsak az élet, de a halál szolgálatába is szegődött, újfajta félelmek telepedtek a megmaradt régiekre. Boldogtalanságunk, mindennapos kínlódásunk is megmaradt.

S a hagyományos vallások, de az újmódiak, az egzotikusak sem tudtak segíteni rajtunk. S nem segítenek a filléres misztikák, a fényhozók, a kézrátevők, az energiaadók, a varázslók, a táltosok, a sámánok sem.

Magunkra maradtunk a néma ég alatt. Ezt az ürességet kihasználva sürgölődnek a globalizáció boszorkánymesterei, áltartalmakkal zsúfolva tele életünket. Mi meg zabáljuk, mint éhes eb a rántott májat.

Az elmúlt éjszaka néztem a televíziót. A Guinness-rekordokról volt szó. Egy testes úr pucéron belefeküdt egy felül nyitott üvegekoporsóba. És az asszisztencia hatalmas csöbrökből ontotta rá a svábbogarakat, szám szerint kétezer-ötszázat. A pucér úr lassan eltűnt a nyüzsgő csótányok alatt, néha kipöckölt egyet-egyét a szeméből, ha látni akart, és a szájáról, ha meg akart szólalni. A közönség sok száz lelkesen undorodó emberből állt. A mutatvány végén vastapsot kapott, s övé lett a győzelem is: bekerült a világrekordokat nyilvántartó enciklopédiába. Világcsúcs! Európa: térdre!

Így éldegélünk a mi csodáink és rekordjaink között.

Ám életünk nyugalalmát megzavarják a váratlan események. A folyók kiáradnak, a talaj megrendül, szélvészek döntenek halomba városokat, mondogatjuk bennfentesként az újonnan tanult neveket, tsunami – úgy is, mint cu-

nami. Erdőtüzek tizedelik a ritkuló esőerdőket, ahonnét a drága bútorfát termeljük ki; elfogy a szén. Felszökik az olajár, központi probléma az új nemi baj; a védő ózonpajzs egyre nagyobb lyukain halálos sugárzások záporoznak a fejünkre. Csupa gonosz véletlen. Pedig már úgy volt, hogy legyőztük a természetet.

A pénzügyi hatalmasságok – akiknek kezében marionettek a politikusok – soha nem hozzák nyilvánosságra terveiket. Ezért a jövőnk egzisztenciálisan is kiszámíthatatlan.

Szorongunk? Szorongunk. Népbetegségként depressziósok vagyunk, erőteljes férfiak negyvenöt és hatvanéves koruk között sorra infarktust kapnak, vagy valamilyen végzetes életenergia-apályban öngyilkosok lesznek – egyre több a rák, a leukémia, a váratlan agyhalál.

Kellenek a nyugtatók, az altatók, a dopingszerek, mert különben csak üldögnénk a fenekünkön, hallgatnánk Rinzai mester nevetését, és a vöröslő láthatárt fürkésznénk, ami vihart ígér, de akkorát, amelyet nem látott még a világ.

Ki az, aki fél bennünk, és mit tehetünk vele?

Valaki elment egy paphoz, aki nagy lélekgyógyász is volt, és kétségbeesetten kérte a segítségét:

– Akárhová is megyek, magamat magammal kell vinnem. És ez mindent elront.

Viszont Kreutzer hegedűművész Beethoven hegedűversenyének előadása után, amikor gratuláltak neki, azt felelte:

– Van egy nagyszerű zenedarab, egy pompás hegedű és egy tökéletes vonó. Nekem csak össze kellett hoznom őket, aztán félreállnom az útból.

A kérdés az, hogy mit csinálsz az éneddel?

Már a korai sztoikus filozófia rájött arra, hogy soha nem a dolgok gyötörnek meg minket, hanem a dolgokról alkotott képzeleteink. A képzeleteink pedig virtuális mumusok. Ezért egyetlen lehetőség a félelmek elmulasztására, ha közel megyünk hozzájuk! Akkor szétfoszlanak.

Egyszer kezeltem egy kamasz gyereket, aki megkukult az iskolában. Kiderült, hogy azért nem mer felelni, mert fél, hogy egyeseket kap, és megbukik. A bukást pedig elviselhetetlen szégyennek, kudarcnak, szinte személyes megsemmisülésének érezte és gondolta.

Beszélgetéseink sikerrel jártak, szépen elkezdett felelni, befejezte a tanévet. Ő is, a szülei is, a tanárok is elégedettek voltak. Csak én nem. Ősszel magamhoz kérttem a szülőket. Elmondtam nekik a tervemet, egy kis meghökkenés után megértették, hogy mit akarok, és beleegyeztek. Ezután hívtam a fiút. Elbeszélgettünk nyári kalandjairól, aztán rátértem a lényegre.

- Mondd, te bízol bennem?
- Bízom – mondta lelkesen.
- Akkor kérek tőled egy szívességet. Kérhetek?
- Hát hogylene.
- Azt kérem tőled, hogy bukjal meg az idén!

Először azt hitte, hogy megbolondultam. Aztán meghallgatott, és rájött, hogy igazam van. Megállapodtunk, hogy számára a legkönnyebb tárgy a történelem, abból fog megbukni. És így lőn. Igaz, nagyon sok „nem készületet” kellett mondania, el kellett viselnie a tanárok rosszallását és szidását, de végül is sikerült év végén pótvizsgára buknia.

És akkor beszélgettünk utoljára:

– Hát, most meg vagy bukva! És? Nem ízlik a hagymás rántotta? Nem csinosak a csajok? Nem izgalmasak a hülye akciófilmek?

És nyugodtan engedtem el. Tudtam, hogy ez a bukásfóbia soha nem tér vissza. Mert közel ment hozzá, megélte és túlélte.

Ez persze nem az én bölcsességem. A zen ezt így tanítja:

– *Mi a megvilágosodás legnagyobb ellensége?*

– *A félelem.*

– *Honnan jön a félelem?*

– *Tévhitekéből.*

– *Monddj egy példát!*

– *Például, ha azt hiszed, hogy a körülötted lévő virágok mérges kígyók.*

- *És hogyan világosodhatok meg?*
 - *Ha kinyitod a szemed és látsz.*
 - *Mit látok?*
 - *Hogy egyetlen mérges kígyó sincs körülötted.*
- Csak virágok.*

Ezt a megvilágosodást, ezt a tisztán látást nevezi a zen napkeltének.

- *Mit tehetek azért, hogy felkeljen a Nap?*
- *Semmit.*
- *Akkor miért kell végeznem a nehéz koncentrációs és meditációs gyakorlatokat?*
- *Hogy ébren legyél, amikor felkel a Nap.*

Persze ennél a témánál sem árt némi próbálkozás a fogalmak tisztázására. Néhány bekezdésre váljunk tankönyvvé.

Szorongás: tárgy nélküli veszélyeztetettségi érzés. Megnevezhető tárgy nélküli, de nem ok nélküli. Ám az ok a tudattalan.

Tünetei érzelmi szinten: a fenyegetettség.

Vegetatív szinten: gombóc a torokban, heves szívdobogás, gyakoribb vizelés, hasmenés vagy székrekedés, légszomj stb.

A viselkedés szintjén: gátolt viselkedés, vagy éppen krakélerkedés.

Félelem: tárgyhoz kötött, tehát megfogalmazható veszélyeztetettségi érzés.

Ezen belül megkülönböztetnek: reális félelmeket, amelyek valódi veszélyt jeleznek, tehát segítenek élni.

Irreális félelmeket, amelyek nem létező veszéllyel ijesztgetnek, tehát nehezítik az életet. Ezeknek a szélsőséges formája a fóbia.

Ám legyen szó bármelyik változatról, a magyar nyelv egyértelműen kifejezi az igazságot: én félek! Tehát az Én az, aki fél bennem. Eddig arról volt szó, hogyan lehet elpusztítani a félelemmumusokat. Most viszont másik út is kínálkozik: szabadulj meg az Énedtől, és örökre megszabadultál minden félelemtől.

Egyszer valaki virágokat vitt Buddhának. Buddha azt mondta:

– Dobd el!

Az ember eldobta a bal kezében lévő csokrot, mert eszébe jutott, hogy bal kézzel nem illik ajándékot adni.

– Dobd el! – hangzott újra Buddha szava.

Erre eldobta a jobb kezében szorongatott csokrot is. Most üres kézzel állt Buddha előtt. De Gautama királyfi, akit Sakjamúninak (a sakja nemzetség bölcsének) is neveztek, csak mosolygott.

– Dobd el! – mondta harmadszor is.

– Mit dobjak el Gautama úr? – kérdezte tanácstalanul.

– Nem a virágokat fiam, hanem belőled azt, aki rábeszél, hogy virágot hozz nekem.

De hát lehetséges ez? Az ember eldobhatja az Énjét?

Ha lenne Énünk, akkor Buddha lehetetlent kívánná. Ekkora részt nem lehetne kiszakítani a személyiségünkől, mert belehalnánk. Ám ha megértenénk, hogy az Én csak illúzió bennünk? Egy illúziótól megszabadulni pedig nem lehetetlenség. Buddha el is mondja ennek a módszerét.

Csakhogya kérdés, hogy az Én illúziójától megszabadult emberek társadalma még Európának tekinthető-e?

Hiszen a kezdetek kezdeteitől ez a kultúra az individualizációért, az Én megteremtéséért küzdött. Átküzdötte magát a vérségi kollektívumokon – át a hordán, a családon, a törzsön és a nemzetségen –, kiverekedte magát a nagy gazdasági közösségek uniformizáló hatása alól – már nem volt jobbágy, sem kispap, sem familiáris, sem főnemes –, egyéniség lett, megszerezve az Ént, vállalva a civilizatorikus magányt, önmaga megvalósításának terhét, az elidegenedést saját kultúrájától, a kiszakadást a legősibb kozmikus harmóniából.

Európa az Ének világa.

Vercors *Sylva* című regényében egy vadászok elől menekülő róka halálos rémületében felfut egy fiatalember testére, és ott gyönyörű lánnyá változik. Az ifjú megpróbál együtt élni vele. De *Sylva* csak testében ember, lelkében róka.

S kezdetben persze rettenetes dolgokat művel. A regény egy állat humanizálódásának, emberré válásának zseniális lélektani rajza. Ennek során történik egyszer, hogy Sylva, aki addig százszor is elment a tükör előtt, s oda se pislogott, hirtelen megáll. Rámered a tükörképre, és megérti, hogy ez ő! S akkor zengve és dübörögve kettéhasad az addig egységes világ, és ott áll Sylva végtelen magányban, s a másik oldalon a nem-sylvák hatalmas világa, *mindenki, aki nem ő*. Akkor majdnem megöli magát. De ettől kezdve – ember.

Ezt a krízist ma is mindenki megéli, csak észrevétlenül, fokozatosan, nem ennyire traumatikusan. Életemben egyszer adatott meg nekem, hogy egy szerencsétlen kislánynál mindennek tanúja lehessen. Hát ezt a történetet újra meg újra elmesélem.

Évike hároméves szorongó kislány volt, és csak anyukája öléből volt hajlandó szóba állni velem. Beszélgettünk. Kérdeztem:

– Szoktál-e álmodni?

– Hát persze.

– Jót? Rosszat?

– Jót is, rosszat is – mondta huncutul.

– Elmesélnéd egy rossz álmodat?

– Hát a múltkor is azt álmodtam – kezdte nagy lélegzettel –, hogy anyuval a közértben voltunk, és odajött hozzánk egy ronda hülligán, és olyan csúnyát mondott... Ugye, anyu?

– Nem tudom Évike, ezt te álmodtad –
mondta a mama gyanútlanul.

– De anyu, hát te is ott voltál...

– De ez a te álmod, kislányom.

A gyerek hangja kétségbeesetté változott.

– Anyu, te nem tudod, hogy én mikor álmodom?

– Bizony, nem tudom.

– Azt sem tudod, ha veled álmodom?

– Nem tudom, Évike.

Rémülten néztem a vinnyogva zokogó gyereket. Megtörtént. Egyszerre kellett megértenie, hogy ő egy külön Én.

Füst Milán erről így ír:

A sajátságos ebben ez: hogy mind ez ideig még egyetlen teremtményben fel nem merült az a hirtelen érzés, hogy én élek benne, vagyis hogy az én életemet érezte volna magában. Pedig mióta áll már ez a világ, de, mondom, soha még... S egy nap arra riadtam: nemcsak, hogy itt vagyok, de hogy én vagyok az, és senki más. Mert ez a leglényegesebb az egészben, ez az elkülönülés. Minthogy később se tévesztette magát össze velem soha senki, és én se magamat mással, soha... pedig mi mindenben voltunk hasonlatosak egymáshoz egyes szerelmeimmel, barátaimmal... Viszont ebben az egyben sem azelőtt, sem utóbb... ebben mi végzetszerűen és véglegesen egyedül voltunk. Ha pedig ez így volt, akkor így lesz a jövőben is. Mert ha ezentúl lehetne, akkor azelőtt is lett volna. S ez a természet nagy vigasza,

barátom. S ez az, amibe egyes keleti szekták úgy belemerülnek, hogy kívánatosabb nekik a nap tűzeinél, amit hirdetnek és magyaráznak évezredek óta: hogy minden erő megmarad itt, minden forma megismétlődik, csak épp az az intimitás, amelyet magamról éreztem, hogy én én vagyok: ez egyszeri. Csak most értem én őket igazán, s azt a végtelen hódolatukat is, amelyet e gondolatnak szentelnek. Mert jobbat magamnak én se tudok.

S utána még levonja mindennek a konzekvenciáját:

Tanulj meg hát egyedül élni. De véglegesen és egészen egyedül.

Mi ehhez a bölcselethez képest egy mosolygó láma intelme, aki a beszélgetésünk hevében így szólt hozzám:

Hát, ha ilyen primitíven képzelsz el egy embert, mint egy őszibarackot: kívül a teste, a puha romlandó húsa, de belül a halhatatlan, kemény magja, mondjuk a lelke, vagy az Énje ... akkor már visszatérhetsz a nagyszakállú Jóistenhez. A Jóisten jobb kezében van egy ajándécsomag a jók számára, a bal kezében egy virgács a rosszaknak. És te egész életedben iparkodni fogsz, hogy megkapd az ajándécsomagot. És meg is fogod kapni, izgatottan kibontod, és legott kiugrik belőle az ördög, és orron vág. És ez lesz a te életed legnagyobb meglepetése.

Így hát mi, európaiak, reszkető Ének maradunk. És félünk, ha kell, félünk, ha nem kell, félünk az élettől és félünk a haláltól. Énünk mindig velünk marad, s amíg velünk van – fél és aggódik.

A tibeti lámák azt tanítják, hogy az ember a halála után, a köztes létben vándorolva egy nagy hófehér kékséghez, egy tóhoz érkezik. S a tónak ez a hívása:

– Oldódj belém.

De sok lélek megriad ettől, és visszafordul, pedig a túlparton megint összerakhatná magát, de már az Énje nélkül. S kiderülne az, hogy ő csak most lépett be az igazi létezésbe. De számosan nem bíznak ebben. S jól megmarkolva az Énjüket bolyonganak erre-arra. Ők kísértének, őket lehet szeánszokon megidézni.

Mindez nem lenne baj. Az a baj, hogy a globalizációs tőkjanik állandóan manipulálnak minket a félelmeinken keresztül is, kapóra jön nekik, kihasználják, és rettegéssé teszik hétköznapijainkat.

Hogyan lehet jól élni egy beteg kultúrában?

*Eszi a lovag két tusa között, gondos szeletekre
vágva, a dinnyét.
Megtalálja, mielőtt történelem vagy betegség
rácsap,*

*a szorgalmas pár kis kunyhóban idilljét.
És a többi is itt-ott és többször is, de amik itt
rögzítettek, a tettek,
Azt mutatják, hogy a lét láncolatából valami
igazán mosolyosat kifejejtettek.*

Így látja-láttatja az életet Devecseri Gábor gyönyörű *Bikasiratójában*. S ez szíven üti az embert. Az igazán *mosolyos* kifejejtése az életünkben.

Nem örülök, hogy ez a könyv nagyon keserűvé válik. Rajtam múlik? Hát persze. Látásmód kérdése az egész. Át lehet csavarni magunkat – akár egy rádiót – a humor, a groteszk, az abszurd hullámsávjára, és akkor a világ képe megváltozik bennünk. S vele együtt változunk mi is. Játszani kezdünk, olyan kosztolányisan:

*Játszom ennen-életemmel,
búvócskázom minden árnyal,
a padlóssal, a szobákkal,
a fényvel, mely tovaszárnyal...*

A legfontosabb, hogy bármi történjék is, nem szabad *örömgylkossá* válni.

Az örömeket, a nevetést nem az események, nem a katasztrófák veszik el tőlünk, hanem – ha Isten nem vigyáz ránk – mi, saját magunk fojtjuk meg magunkban.

Johann Sebastian Bach egyszer hosszú útra kelt. Azalatt, amíg távol volt, meghalt két gyermeke és a felesége. Akkor ezt írta naplójába: „Istenem, add, hogy ne vesszen ki belőlem az öröm”.

Örömgylkos pedig úgy lesz az ember, hogy megfogon benne valami rontás, valami átok. Ez feltehetően gyerekkorában száll rá. Végző soron az örömgylkos nem rossz ember, hanem maga is áldozat, saját keserűségének áldozata.

Arról van szó, hogy élnek emberek, akik számára *csak a rossz dolgoknak van valóságíze!* Ami jó történik velük, azt meseszerűnek, illanó epizódnak, virtuális káprázatnak élik meg. S akár Anteusz, ők is a földön, a valóság talaján akarnak állni, mert ezt érzik biztonságosnak. Kiválogatnak hát mindent az életből, ami rossz, ijesztő, megalázó, vagy ezzé válhat, és csakis erre reagálnak. Ez nem tudatos, nem szándékos szelekció, hanem tudattalan, tehát spontán. Meggyőződésük, hogy nem öbennük torz a világlátás, hanem egyszerűen ilyen rohadt az élet. Néha az önismeretben eljutnak addig, hogy *típusnak* gondolják magukat: ismerhetsz, én olyan típus vagyok... – mondogatják.

Az önmagunkat valamilyen típusba sorolás a legmeddőbb megjátszása az önismeretre törekvésnek, mert egyrészt nem mond mást, mint azt, hogy sajnos a végzet engem ilyené

alakított, másrészt hogy kitalált, személyre szabott tipizálásról van szó, olyan típusokról, amelyek a valóságban nem léteznek.

Az olvasó számára valószínűleg nem teljesen érthető, amit előbb a hullámsáv-változtásról írtam. Tulajdonképpen *nézőpontváltásról* van szó.

Az aranyos *haszid* (a tizenhatodik században keletkezett, életörömrre beállított zsidó vallásos irányzat) történetek közül az egyik így szól:

Egy rabbi nazirátust (aszketaságot) fogadott. Nem nyúlt borhoz, nőhöz, torzonborz hajjal és szakállal járt, szakadt, elhasznált ruhákat hordott, sáskán és mézen élt, poshadt vizet ivott. Tanítványai áhitattal tisztelték és csodálták.

Sok év után a rabbi meghalt, majd lassan követték a tanítványok is. Amikor a túlvilágra értek, felfedezték a rabbit, akinek az ölében egy álomszép meztelen nő üldögélt.

– Lám, Mester – lelkendeztek –, az Örökkévaló mégis igazságos, és itt a mennyországban elnyerted a jutalmadat a sok lemondásodért, az aszkéta életedért.

– Ti bolondok vagytok – mérgelődött a rabbi. – Ez nem a mennyország, hanem a pokol, és ez nem az én jutalmam, hanem a nő büntetése.

Íme, nemcsak gatyát kell váltanunk, hanem időnként nézőpontot is! Vagyis addig kell csavargatnunk lelki rádiókészülékünket, amíg ész-

re vesszük a legkomolyabbnak vélt dolgok mélyén villódzó komikumot és abszurditást.

Ha rajtakapjuk gondolatainkat, hogy az emlékezőnkön szeretnének legelészni, rántsuk vissza, zabolázzuk meg őket, mondván, hogy nincs ott semmi keresnivalójuk. Az emlékező hervadó fűvétől és halott virágaitól csak felfűvódni lehet. Mert először is a múlt irrealitás, hiszen már nincsen. Franz Werfel híres regényében (amely *A meg nem születettek csillaga* címet viseli) olvasható ez a mondat, ami talán a legfontosabb: *Az, ami vagy, már jutalom és büntetés azért, ami vagy.*

Érted? Földi tartózkodásod során soha ne érezd úgy, hogy tartozások, adósságok nyomasztanak, mert ezek nem léteznek. Minden számla mindig meg van fizetve – az életeddel!

Egy indiai kórterem ajtaja fölött ezt fedeztem fel:

FIGYELJ! MA VAN AZ A HOLNAP, AMITŐL TEGNAP ANNYIRA FÉLTÉL!

Még mindig a nézőpontváltásról. Mert olyanak kellene lennünk, mint egy karmesternek, aki életünk szimfóniáját vezényli. Nem elég, ha a karmester ütemről ütemre, zenei frázistól zenei frázisig ismeri a kottát. Néha el kell távolodnia a részletektől, és szemügyre kell vennie az egész zeneművet. A veszély az, hogy életünk epizódjai, kis történései elfedik előlünk az egészet.

Ilja Ehrenburgnak van egy regénye – a *Julio Jurenito* –, amely egy filozófusról és a tanítványairól szól. Egyszer Itáliában utazgatnak egy kocsin. Egy nagyon szűk sikátorba térnek be, ahol egy férfi fekszik keresztbe az úttesten. Semmiképp sem férnek el mellette. Biztatják, hogy keljen fel, de a férfi kifejti, hogy aznap már háromszor is felkelt, mikor kocsik jöttek, negyedszerre nem hajlandó. Látva a helyzetet, maga a Mester is kiszáll a kocsiból, és lelkére beszél a férfinak, aki végül kötélnek áll. De egyben csatlakozik is a tanítványokhoz.

Hamarosan kiderül, hogy a jövevény morfinista.

– *A világ elviselhetetlen!* – állítja. – *Muszáj valamit szedni ellene!*

– *Igaz!* – replikázik a Mester. – *De miért épp morfint?*

Így hát megállapodnak, hogy ezentúl egymás rántottát szednek. És mert a világ elviselhetetlensége ellen szedik, használ is.

Világos-e ez a példázat? Tudok egyszerűbbet is.

Ugyancsak Ehrenburg a szerzője a *Laschik Roitschwantz* című regénynek. Ezen a néven egy kis vörös zsidó él Odesszában. Meglát az utcán egy hirdeteményt, ami a város bolsevik komisszárjának halálhírét tudatja. Felsőhajt. Erre letartóztatják.

Bent az állambiztonságnál arról vitatkoznak, hogy Laschik mit követett el. Az operatív tiszt szerint megkönnyebbülten sóhajtott. Laschik viszont azt állítja, hogy szomorúan. Nézőpont kérdése.

Legyen egy hétköznapi példa is. Nevelt lányom nagyon vágyott egy pingpongasztalra. Vettem neki. Amikor felállítottuk a kertben, a híres örömgylkos nagymama így szólt a sugárzóan boldog kislányhoz: „Hogy fogja zavarni a szomszédokat a labda pattogása!”

S ha mindez nem segített, még mindig nem röhögted el magad, akkor bizony nem kizárt, hogy egyre mélyebben fogsz elsüllyedni a keserűségbe. A nevetni tudás képessége nélkül aligha tudsz magadon segíteni – és más se tud.

Majdnem megfeledkeztem a legfontosabbról. Hagyjuk a fenébe a jövőt! Először is, nem tudhatjuk, hogy mennyi vonatkozik belőle ránk! Úgy hallottam, hogy az ember halandó. És a jövő éppen olyan irrealitás, mint a múlt. Még nincs. Ne foglalkozzunk vele!

Jézusnak igaza van: *Elég minden napnak a maga baja.* És mikorra várod a mindennapi kenyeredet? Mára! Csakis mára.

Pető főorvoshoz bejárt beszélgetni a helybeli plébános. Ám egyszer panaszkodni kezdett:

– Hát, főorvos úr, nehéz időket élünk. Ki tudja, mit hoz a holnap...?

A főorvos máris ordítva kergette kifelé.

– Takarodjon! Mi köze egy katolikus embernek a holnaphoz? Kifelé! Nem maga imádkozza állandóan, hogy a mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma?! Ma, érti? Nem holnap, nem a jövő héten!

És Horatiusnak is igaza van:

*Légy bölcs. Élvezd a mámort.
A remény ritkán igazmondó barát.*

*Beszéd az idő léha tékozlása.
Ma élj! Ki tudja, eljön-e a holnap?*

És a haszidoknak is igazuk van.

Valaki megkérdezte a híres rabbi, Bál Sém Tov tanítványait:

– Szeretném tudni, a ti rabbitok mit tartott a legfontosabbnak?

– Mindig azt, amit éppen csinált.

Persze az ember mindig és mindenkor irányítani akarja a sorsát. Tehát sokszor kényszerül dönteni és választani. S e választások és döntések miatt mázsás terhek nehezednek a vállára. Először is: mit válasszon, hogyan döntsön? Aztán: vajon jól választott-e? Hova vezet ez vagy az a döntése? Még később: mi lett volna, ha...? Mi múlt saját magán? Ajjaj! Nehéz csomag.

Új tanítvány érkezett a zen mesterhez.

– *Tedd le a csomagodat.*

– *De Mester, üres kézzel jöttem.*

– *Akkor cipeld tovább.*

Elárulok egy titkot: aki elkerüli a döntéseket és választásokat, az sodródik. Kiengedte kezéből élete irányítását.

S aki választ és dönt? Az is. Mert nem tudja kiszámítani döntésének a következményeit.

Gondod csak el: valaki halálos szerelemben megkéri a kedvese kezét. Ásó-kapa! S három év múlva már rá sem bír nézni a válóperes tárgyaláson. Valaki elutazik álmai országába, mondjuk Indiába. Ott megmarja a kobra, vagy sárgalázban jobblétre szenderül. Valaki zihálva talpal, hogy vezérigazgató legyen. Ettől kezdve furkálások, rágalmak, kudarcba fült tervek izgalmi között él, amíg az infarktus kardinális kriplivé nem nyomorítja.

Tehát ne döntsünk, ne válasszunk? Dehogynem! Csak ne görcsösen, hanem könnyedén és mosolyogva – majdnem azt írtam, hogy vállvonogatva. Mert nem az eredményességben kell hinni, hanem abban, hogy *a választás és döntés bátorsága lelkileg megtart minket.*

Tulajdonképpen nagyon kellemes gyávának lenni. Annyi terhelő helyzetet ki lehet kerülni a gyávasággal! Mégsincs jó sora a gyáva embernek. Az önféltés nehéz bilincs.

Hadd legyek ön-indiszkkrét. Huszonhat éves koromig éltem nyusziéletemet. Akkor kezdett oszladozni agyamról a köd. Régi énemet egy kis versben búcsúztattam el:

*Itt nyugszik egy fiatal barom,
Sírkövére most felkaparom
Amire az ihlet perce ragad:
Salve, te kisleány, kakis bugyis,
Halálig mindent kibírunk úgylis.
Kár volt annyira féltened magad!*

Tehát ne féljünk a kínálkozó kalandoktól, a szerelmektől, az utazásoktól, a változásoktól, a vereségektől, a kudarcoktól, ne akarjunk mindig jól járni! Aki nem viseli el, hogy néha behúznak neki egyet, sőt uramfia, még ki is ütik, az nem lehet bokszoló, nem mehet be a ringbe.

Persze nem maradhatunk közömbösek a körülöttünk kavargó társadalmi események iránt. Ugyanis főként a politika csempészi be életünkbe a félelmet. Rajtam az segített, amikor rájöttem, hogy a politika jó esetben pancserek, rossz esetben olyan gengszterek sakkjátszmája, akiknek fejében csak éppen pislákol némi kis gyertyaláng. Ezért túlzás lenne lángésznek nevezni őket. A legtöbb politikus, ha majom lenne, már rég leesett volna a fáról az ággal együtt. A többiek röhögnének rajta. Röhögjünk mi is...

Holott ugyanakkor tudom, hogy mennyire hiányzik az életünkből egy igazi tekintély, akire

fölnézhetnénk, akinek jelenléte biztonságérzetet adna nekünk. De ezt a hiányt nem szabad talmi értékekkel pótolni. Aki a politikában erkölcsöt és érzelmeket keres, az évszázadok óta mind pofára esett. Sokkal jobban járunk, ha minden kétséget elhessegetünk, és Istent érezzük segítő atyánknak. El ne cseréljük egy politikusra!

S ha ránk zúdul a „szittyva valóság?” Amikor nagy erővel nyomnak a víz alá. Ne felejtjük el, hogy amilyen erővel nyomnak le a vízbe – akár egy tárgyat –, éppen annyira növekszik meg a felhajtóerő.

Miközben írok, néha megsimogatom az asztal alatt heverő két kutyát, Lurkót, a szálkásszőrű tacsit és Asát, a golden retrievert. Nagyon sok erőt kapok tőlük. Te se nyavalyogj, hogy lakásban, a te létformád, szűkös jövedelmed mellett nem lehet állatot tartani. Lehet. Inkább az nem lehet, hogy az életedből kimaradjon valami igazán tiszta érzelem, töretlen jóindulat és ragaszkodás. Azok az örömgylkosok, akik mindig valami objektív akadályra hivatkoznak, amikor mosolyogniuk kellene.

Idézek egy Pilinszky-versből:

*Légy hát, akár az állatok
Oly nyersen szép és tiszta
Bátran figyelj, mint ők figyelnek
Kegyetlen titkaikra.*

SZAVAK MÁGIÁJA

Mennyi szóra van szükségünk?

Nehogy már megbolonduljunk a szavak irdatlan tömegétől, amivel korunk gyermekei leplezik a mondanivaló hiányát, vagy hallatlan szellemi agresszióval, szüntelenül pofázva tolakodnak be az önállóan gondolkodó emberek életébe.

Ráadásul ezeknek a szavaknak a többsége már rongyos az agyonhasználtságtól, gyakran értelmetlen a maga helyén és mindig piszkos. Muszáj ennek így lennie?

Hiába, úgy látszik, hogy szavak nélkül nem megy! Még Istennek is szüksége volt egyetlen szóra a teremtéshez: *Legyen!* Ezt röviden és tömören használta: *J'hi Or!* Legyen Világosság! *Vájhí Or!* És Világosság lett.

Brahma teremtő szava az *Om*. Ma is mondják ashramokban, monostorokban a napkelte várvá, hosszan elzengetve, valahogy így: A – U – M. Magam is döbbenet tapasztaltam ennek az ismétlődő zengésnek fantasztikus lazító hatását. Minden olyan messzire került tő-

lem. Ültem a hajnali erdőben, s az otthonom, a múltam, mindenki, aki hozzám tartozott, beláthatatlan messzeségbe vándorolt. S lassan felderengett, hogy a fontos nem az Om, hanem az Omok közötti csend. Akkor történik valami.

Mint ahogy a gyógyító hatás nem a pszichoanalitikus órák során bontakozik ki, hanem a két óra közötti szünetben, „az analízis csendjében”.

Szabó Lőrinc szerelmét, Korzati Erzsébetet siratva ezt a megrázó két sort írta le:

*Valami ős Legyen!
A Ne legyent! mondta ki.*

Megrendítő. Vigyázni kellene a szavakkal.

Régi anekdota, hogy az író, az utcán sétálva, egy új üzlet felett, meglát egy táblát.

MA ITT FRISS HAL KAPHATÓ!

Megkérdezi a tulajdonost:

– Holnap nem fog halat árulni?

Erre az árus átírja a táblát:

ITT FRISS HAL KAPHATÓ!

– Romlott halat is árul?

A tábla megint változik:

ITT HAL KAPHATÓ!

– Másutt is van üzlete?

Az új felirat:

HAL KAPHATÓ!

– Vesz is halat?

S végre kész a végleges szöveg:

HAL.

S ez épp annyira informatív, mint az öt szóból álló.

De Mello története:

Egy karmester próbán így szólt a trombitához:

– Azt hiszem, ezt a részt inkább Wagner szellemében kellene játszania. Valami magabiztosabbat, hangsúlyozottabbat, nagyobb mélységekbe hatolót szeretnék magától hallani...

Mire a trombitás:

– Szóval hangosabban fújjam?

A karmester megtört.

– Így is lehet mondani.

Persze, nevessünk! De azért ne felejtsük el, hogy a szó szentség.

Kezdetben volt az Ige. És az Ige Istennél volt. És Isten volt az Ige.

Ezzel a meditatív szöveggel kezdődik János evangéliuma. A szöveg misztikus mélységét megérezve, az ember önkéntelenül csendben marad. S ez a csend fontosabb, mint a tudáلكos szócséplés a Logosz-tanról.

Az Igére, a szavakra persze mégis szükség van. Minden kultúrát a szavak teremtenek meg. A szavak kötik össze hídként a nemzedékeket, és teszik lehetővé a tudás felhalmozását. A szavak fejezik ki a gondolatokat, és azok

leplezik le a gondolatok hiányát. A szavak nemcsak információkat hordoznak, de érzelmeket, vágyakat, jó és gonosz indulatokat is.

Nem véletlenül rendeli el a mózesi törvény:

Aki egy embert megszégyenít úgy, hogy arcába kergeti a vért, annyi, mintha megölte volna. Kövezzék meg az elkövetőt.

Balázs Béla indiai meséjében is arról ír, hogy nemcsak beszéddel, de hallgatással is lehet ölni. Megpróbálom idézni. Kicsit hosszabb lesz, mintha csak összefoglalnám, de vágyom rá a szöveg megragadó szépsége és méltósága miatt.

Szúrjakanta király erdei útján egy fekete kígyóba botlott, aki egy nyulat tartott a szájában. A király kitépte a nyulat a kígyó szájából, és szabadon engedte. Akkor megszólalt a kígyó:

– A nyulat nekem az istenek rendelték táplálékomul. Harminc napja éhezem, és már a halál sarka van a fejemben. Tudsz-e nekem más ételt adni a nyúl helyett?

Szúrjakanta nem felelt, hanem törével izmos barna karjából hasított le egy darabot, és oda dobta a kígyó elé. De a kígyó nem nyúlt utána.

– Meghalt. – mondta a királyt kísérő minisztere és legjobb barátja, Razakosa. – Nem mondtad, hogy segíteni akarsz rajta, így hát eleresztette az életét, nem tudva, hogy mire várjon hiába és szenvedve.

A király éppen át akart lépni a hosszú fekete hullán. Lelkét annyira sem érintette meg a halál, mint egy levél az elefántot, amint ráncos hátára hull. Ekkor megjelent Ganésa, az elefántarcú isten. Óriási fülein átsütött a nap, úgy hogy korallbokrokként piroslottak benne az erek, rózsaszín sugár ormányát táncban emelte, és így szólt:

– Szúrjakanta, öltél.

Szúrjakanta mozdulatlanul nézett Ganésa kis szemeibe, és így felelt:

– Az istenek öltek, akik úgy teremtettek, hogy utáljam a szavakat, és tetteikkel beszéljek. Lelkem virága előbbi életekben gyökerezik, és sem mozdulni, sem változni nem tud.

Akkor Ganésa nevetett:

– Ha lelked virága előbbi életekben gyökerezik, és sem mozdulni, sem változni nem tud, hát majd letépem száráról, hogy mozduljon és változzon, s mozdulatlansága miatt többé gyilkosságba ne essék.

Ezzel rózsaszín sugár ormányával benyúlt a király mellébe, és lelkének virágát letépte száráról. A király a melléhez kapott, és felkiáltott:

– Ó, jaj!

Akkor Razakósa kiejtette kezéből az íját, mert Szúrjakanta király jajszavát eddig senki soha nem hallotta.

Így kezdődik a gyilkosságba tévedt király bolyongása különböző megtestesülések között, amíg vissza nem vergődik régi önmagához.

Tulajdonképpen egy neurózis története a régi Indiában.

És ma? És mi? A huszonegyedik századi felvilágosultak. Mennyit ölünk szavakkal? Mennyit ölünk hallgatással? S ha eljönne a feleszmélés órája, vajon meg tudnánk-e bocsátani magunknak?

A huszadik század második felében trappista szerzetesek elkezdtek kolostoraik számos célját kiadni agyonhajszolt, megtépett idegzetű üzletembereknek, a globalizáció hőseinek. Trappista szerzetesek módjára kellett élniük néhány hétig. Nem volt szabad beszélniük. Nem volt televíziójuk, rádiójuk, újságjuk, telefonjuk. Cellájukban tarthattak egy-két könyvet. Sétálhattak, kertészkedhettek, álmodozhattak az önként vállalt hallgatásban. És fantasztikusan rendbe jöttek lelkileg. Ezt a módszert azóta „gyógyító hallgatásnak” nevezik.

Mennyire kellene ez nekünk! De hát még rövid időre sem lehet hallgatást kérni egy egész társadalomtól. De egy kevés beszédű társadalomban élni... Amilyenek az indián kultúrák voltak... Isten bizony, meggyógyulnánk tőle.

Az igen és a nem

Az előző fejezetben kérdeztem meg, hogy tulajdonképpen hány szóra lenne szükségünk. Per-

sze ez egy vicc. Az én feleletem úgy szól, hogy a nyelv szótári szókészletében minél többre, a beszédben pedig minél kevesebbre. Vagy mást gondolnak? Elég lenne két szó? Vagy talán csak egy?

Reményik Sándor – a mélyen katolikus, de kissé szentimentális költő – Máté evangéliumának szavait követve írja egyik versében:

*Istenem, add, hogy mind halkabb legyek –
Versben, s mindennapi beszédben
Csak a szükségeset beszéljem.
De akkor szómban súly legyen s erő
S mégis egyre inkább símogatás:
Ezer kardos szónál többet tevő.
S végül ne legyek más, mint egy szelíd igen
vagy nem.
De egyre inkább csak igen.
Mindenre ámen és igen.
Szelíd lepke, mely a szívek kelyhére ül.
Ámen. Igen. És a gonosztól van
Minden azonfelül.*

Ennek kellene lennie. De a valóságban a legtöbb emberből – ha kinyitja a száját –, mint áradó víz, ömlik az öntelt butaság. Nem tévedés-e a csendről beszélni, amikor az ország elitje csak szóáradattal, szitkokkal, unalomig ismételt, érezhetően betanult szöveggel képes csak magát – úgy, ahogy – kifejezni?

A média és a sajtó nyelvezete – túl a szódiarén – döbbenetes romlást mutat, egyre inkább telezsúfolódik fülsértő magyartalanságokkal. Mi ez? Egy letűnőben lévő kultúra rikácsolása haláltusájában?

Van egy játékos álteszt. El kell képzelni, hogy minden szó elveszett a világból, csak kettő maradt: az *igen* és a *nem*. De csak egy maradhat meg. És most választani kell: melyik szó maradjon meg véglegesen? Tessék!

Az igen – a magyar nyelv magában hordozza az *igét!*, s az ígéről tudjuk, hogy isteni – rábólintás a világra, beleegyezés a teremtésbe, mindarra, ami van, és arra is, ami volt vagy lesz. A teremtés munkájában időnként Istenbólint rá saját alkotására: *És látta Isten, hogy jó*.

Tulajdonképpen tehát istenkáromlás, ha valaki szembefordul Isten értékítéletével, és Isten alkotását rossznak ítéli. Ez csak a Tagadás Szellemétől eredhet. Ezért ismeri fel Luther – ahogyan a könyv elején már meséltem erről – a depresszióban a Sátánt. A depresszió tulajdonképpen a mibennünk lévő Sátán! Vagyis nemetmondás a világra és önmagunkra. S a Sátánhoz való elszegődés, a tagadás legszélsőségsébb formája az öngyilkosság.

Na tessék! Amint gondolkozni kezdtünk az igen és a nem értelmén – máris kutyaszorítóba kerültünk. Különösen én. Hiszen ez az egész írás harsány *NEM!* mindarra, ami a huszonegyedik századra kialakulni látszik körülöttünk.

Csakhog: ha nemet mondunk valamire, ezzel ugyanakkor nem mondunk-e igent valami másra? S ennek megfelelően, az igen talán egyben tagadás is? Elérkeztünk az átváltozások világába, amikor Istenből a Sátán, a Sántánból az Isten bontakozhat ki.

Vigyázzunk hát az ítéleteinkkel!

Már az előbb elővillant a kérdés, hogy az igen és a nem milyen viszonyban van az idővel. Bármelyikük is vonatkozhat-e csak a jelenre? Mert ha a jelenre igent vagy nemet mondunk, ezzel mit mondtunk a múltra vagy a jövőre?

Úgy tűnhet, hogy ez már a dolgok felesleges csűrése és csavarása.

Isten mégis azt feleli Mózes kérdésére – amikor az kérdezi, hogy mit mondjon a népnek, ki küldte őt –, hogy: *Vagyok, aki vagyok*. Az egyetlen létező és végső *Én Vagyok* küldött hozzátok.

Mégsem egyértelmű ez a felelet. Mert a héberben is úgy van, mint a magyarban: a perfektum a múltat fejezi ki, de az imperfektum lehet jelen is, vagy jövő is. (Hova mész most? *Moziba megyek*. Hova mész holnap délután? *Moziba megyek*.)

A héber *Jehje áser jehje*, amit általában *Vagyok, aki vagyok*nak fordítanak, *Leszek, aki leszek*nek is értelmezhető.

Ez pedig mást jelent. Talán azt, hogy az *leszek*, akivé ti formáltok engem. Vagy azt, hogy én mindig veletek leszek. Ki tudja?

Ám a dolgok még ennél is bonyolultabbak. Időszámításunk után 1000 körül virágzott a *gaonok*nak nevezett zsidó hittudósok bölcsesete. Ők azt állították, hogy Isten racionálisan nem megismerhető, nem elmondható emberi szavakkal, emberi mértékek szerint. Csak egy a biztos, hogy *Isten nem olyan*, amilyennek emberi fogalmakkal leírni lehetne. Ez a *nem lehet olyan* tehát egy tagadás. Ám Isten mégis valamilyen, ha számunkra nem is megragadható. Tehát a tagadást is tagadnunk kell. A *tagadás tagadása* Isten egyik neve volt.

Az már a komikum birodalmába tartozik, hogy ebből az Isten névből hogyan lett a dialektikus és történelmi materializmus egyik alapvető filozófiai kategóriája.

E bonyolultságok hínárjából kikászálódva mégis ajánlatosabb megmaradni Jézus egyszerűségénél:

Megmondatott a régieknek: Hamisan ne esküdjél, hanem teljesítsd az Úrnak tett esküidet.

Én pedig azt mondom néktek: Egyáltalán ne esküdjetek, se az égre, mert az az Isten királyi széke. Se a földre, mert az az Ő lábainak zsámolya. Se Jeruzsálemre, mert az a nagy királyok városa.

Se a te fejedre ne esküdjél, mert egyetlen hajszálat sem tehetsz fehérré, vagy feketévé.

Hanem legyen a ti beszédetek: IGEN IGEN, NEM NEM, ÉS AMI EZEN FELÜL VAN AZ A GONOSZTÓL VALÓ. (Mt 5: 21-37)

Hagyjuk a hajszálak színét. Mert a hamissággal tele kor, amelyben élünk, hamis színt ad a hajszálaknak, hamis értelmet a szavaknak, hamis perspektívát az életnek.

*Hallgasd meg, aztán mondd utánam ezt:
Versben mondom, hogy jobban megjegyzed.*

*Szivedbevéssem és füledberágom:
Rossz volt embernek lenned a világon,*

*E korban, melynek mérlege hamis,
S megcsal holnap, mert megcsalt tegnap is.*

– figyelmeztet Karinthy. S jogosan figyelmeztet, mert ez a mi igazi bajunk!

Az előbb nem véletlenül neveztem szentnek a szavakat. Mert a szentségek meggyalázása mindig egy kultúra vesztének a jele. Mondd meg, mi szent a te számodra, s megmondom, ki vagy! Mert addig nincs baj sem veled, sem a kultúrával, amiben élsz, ameddig vannak szentségeitek.

Jó, hát legyen szent nekünk a jézusi kereszténység. Csakhogy a mai keresztényietlen – hiszen a pénz- és hataloméhes, politizáló, az eltiportakon, az üldözötteken immár tradicionálisan átlépő, sőt maga is üldözővé váló, aranyba, tömjénbe, szertartásokba burkolózó egyház ugyan mitől lenne keresztény? A keresztől, amit nyakban, falakon, tornyokon, nyomtat-

ványokon, könyveken, jelvényeken felmutatnak? Ami lassan a leggyakoribb jelzővé válik a népszónokok szájában? Mi köze van mindennek ahhoz a néhány sarus, köpenyes, koldusszegény fiatalemberhez, akik az ugyancsak fiatal názareti rabbi vezetésével létrehozták a világ legnagyobb szellemi forradalmát?

Szent a haza? Amit a gyászos hazafiak kétszer is belerángattak egy előreláthatóan vesztes háborúba, egy embertelen hatalom szövetségeseként az értelmetlen tömegmészárlásokba? Aminek a határait a Don-kanyarban védték az otthon megvetett, nincstelen bakák? Szent-e a haza, ami százezerszámra adta el polgárait idegen hatalmaknak, s ma is azzal foglalkoznak melldöngető hívei, hogy kiket kellene megfosztani a magyarságuktól, és kiűzni az országból?

Kellér Dezső mesélte, hogy amikor munkaszolgálatos volt, magához hívta a tizedes.

– Kellér! Ide hozzám!

Kellér eléje vágódott.

– Mondja, Kellér, maga írta azt a gyönyörű szép magyar nótát, hogy aszongya: „Szeretem a kertet, mely a házad köré simul?”

– Alázatosan jelentem – mondta Kellér büszkén –, én írtam.

A tizedes rosszállóan csóválta a fejét.

– Borzasztó! Hát nem tudtak erre egy jóra való keresztény embert találni?!

Szent-e a nyelv, amit szlenggé, gyalázkodássá aljasítanak a szórakoztatóipar és a politika pójácái? Szentek-e a szavak, amit annyira őriztek, ápoltak, becéztek – szerb, szlovák, zsidó, német, román származásuktól függetlenül – a magyar nép legnagyobb fiai, írók, költők, színészek, igazi államférfiak? Szentek maradtak-e a szavak, amelyeket megfosztottak értelmüktől, s csak a beavatott maffiatársak tudják valódi jelentéstartalmukat?

Véletlen-e, hogy a görög és latin magas kultúrák piedesztálra emelték a nyelv művészeit, a retorika mestereit, és elkergették a nyilvánosság elől a nyelv, a stílus megrongálóit? Jól tudták, hogy amikor a nyelv tisztaságát védik, a hazájukat védik, azt a kultúrát védik, amelyet szülőanyjukként szerettek és tiszteltek.

A szentségek nélkül létező, nyelvükben rothadó nemzetekben soha nem fog feltámadni és kivirágozni az a kultúra, amelyet már könyvem címében elsirattam.

Így érezte ezt már a múlt század derekán Babits Mihály is. Ezért írta a *Régen elzengtek Sappho napjai...* című versében:

*A líra meghal. Nagyon is merész
kezekkel téptük a kényes leány
hegedű-testét, vad-vad hangokig
csigázva, hogy ma már csak nyögni tud
s hörögni mint halódó... Nincs ütem
jajában többé, nincs se szó, se tag:*

*az értő agy s zenés szív nem beszél,
csak a tüdő liheg, csak a torok
kiált s a szédült gyomor álmodik.
A líra elhal, néma ez a kor.
Kinek szólsz, lélek? Mondják, milliók
nyögését nyögd ma, testvérek vagyunk
s mit ér a szó, amely csupán `tiéd`?
De istenem, hát testvér az, aki
nem hallja meg testvére panaszát,
ha nem `övé` is? Önző a világ:
csak közös inség, közös láz, közös
zavar dadog, – a többi csönd s magány.*

Percemberkék

Az eszelősen száguldó, váratlan változások tömegét ránk zúdító, állandó időzavarral küszködő korszak kitermelt egy emberfajtát, akiket Ady „perc-emberkéknek” aposztrofált, én pedig „a pillanat bulistáinak” nevezek.

*Most perc-emberkék dáridója tart,
De építésre készen a kövünk,
Nagyot végezni mégis mi jövünk,
Nagyot és szépet, emberit s magyart.*

Uramisten, mióta dáridóznak a percemberkék? Ady 1914-ben írta ezeket a sorokat, kilencvenegy évvel ezelőtt! Sokallom ezt az évszázadot a percemberkéknek. Hiszen azóta

már percmemberke-generációk nőttek fel. Már a nagypapa is percmemberke lehetett. A papa is. Nem volt-e Ady túlságosan optimista? S nem tévedek-e én, amikor a percmemberkeséget a mai idők rontásának tulajdonítom?

*Robogok honról rejtett vonaton,
Ebek hazája ma, nem az enyém
S ha marad csak egy hívom, szent legény,
Még a holttestem is ellopatom.*

*Ez a ricsaj majd dallá simul át,
Addig halottan avagy éberem
Pihenjen a szent láz s az értelem,
Míg eltűnnek a mai figurák.*

*Magyar leszek majd, hogyha akarom,
Ha nem sutaké lesz itt a világ
S fölcsap minden szent és igazi láng
Rejtekből avagy ravatalon.*

Őszintén megrendülve kérdezem: nem kétségbeejtő, ijesztő, hihetetlen az ország mozdulatlansága egy évszázadon keresztül, miközben váltotta egymást számos politikai rendszer, világháború, Trianon, zöld és vörös diktatúra, meg némi erőfeszítés a demokráciáért – de a lényeg, a szellemi atmoszféra változatlan maradt. Hiszen ebben a könyvben mintha kipuskáztam volna mindazt, amiről Ady versel.

A tisztos polgárban kiölhetetlenül él a törekvés, hogy élettervet készíthessen, hogy céltudatosan és kiszámíthatóan, tehát nyugodtan élhessen. De ezt nem kaphatja meg. Nem nyithat egy kis boltot valahol, abban a biztos tudatban, hogy harminc év múlva, amikor eladja, lesz annyi pénze, hogy egy kis házacskát vásároljon magának a tisztviselőtelepen. Nevetséges, nem? Apám tizennyolc éves korában beállt slapajnak egy nagyvállalathoz azzal az elhatározással, hogy idővel itt ő cégvezető lesz. És huszonhárom évvel később már ő volt a vezérigazgató. Elnézem a palacsintást, aki 150-200 forintért ad egy palacsintát, ami neki 20-30 forintjába kerül. Miért ragaszkodik a százszázalékos árdrágításhoz? Miért nem éri be tíz-húsz százalékos tisztos kereskedői haszonnal? Mert nem tudja, meddig árulhatja feketén a palacsintáit? Ő nem harminc év alatt, hanem egy év alatt akar meggazdagodni! Ki tudhatja, mit hoz a holnap?

Tehát igenis, a pillanat bulistájának kell lennie annak, aki érvényesülni akar. Hol van valami pillanatnyi lehetőség, amit jól megfizetnek? Hol van egy kis marék arany, amit el lehet marni? Hol gyengült meg a rivális, akinek ki lehet törni a nyakát?

A pillanat bulistája ritkábban valódi értelmiségi, elmélyedő tudós, végtelen türelmű kutató, szerény haszonnal megelégedő kereskedő. Kevésbé lehet alkalmazott: tanár, orvos,

pap, művész, iparos, kétkezi munkás, kertész, állattenyésztő, földművelő, erdész...

A bulista inkább lehet vállalkozó, bankár, menedzser, politikus, reklámfilmes, bróker, bérnyilkos, szervező a szexiparban – vagy csak lézengő ritter, aki gyors zsákmányra les, mint a cápa...

Nézegesd a politikai vezéreket, akik néha konzervatívok, néha liberálisok, néha hívők, néha hitetlenek, néha bal-, néha jobboldaliak, néha kicsit fasiszták (de ezt le kell tagadni), néha kicsit kommunisták (ezt is le kell tagadni), néha a centrum oszlopai és néha semmilyenek: mit parancsol a pénzes úr? Jól lesz kiszolgálva! S mindez belezsúfolva egyetlen életútba, egyetlen személyiségbe.

De hát van olyan lélek, akinek az eresztékei vagy abroncsai nem lazulnak szét ebben az örök éberséget igénylő lesben állásban, ebben a szüntelen készenlétben, amit ezek a szakmák követelnek? Elkerülhetik-e az altatókat, a doppingszereket, a nyugtatókat, a hangulatjavítókat, az éberségfokozókat?

S a legnagyobb rontás: a felületesség nyílt kultusza, az elmélyülés, az alaposág, a precizitás megmosolygása.

Ismerik a régi anekdotát? Akinek csak egy órája van, az mindig tudja a pontos időt. Akinek kettő vagy több, az mindig bizonytalan.

S ugyanígy, ma az egykönyvű emberek táncolnak a kultúra mezején: tanítanak, vezetnek, informálnak. Mert akinek csak egyetlen könyv

van a fejében, annak soha nincs kétsége önmagában. Ő igazán tudja a dolgokat! Füst Milán szerint a legtöbb ember fejében úr van. Ebbe az úrbe beletesznek valamit: mondjuk a marxizmust, a katolicizmust, az egzisztencializmust, mázsaszám militáns hazafias szólamokat, faji előítéleteket, bármit. És most ez van a fejében az üresség helyett. Mitől is támadnának kétségei?

Akit kétségek gyötörnek – gyógyíttassa magát! Ennek a világnak nincs rá szüksége. Aki nem él a percemberkéek módjára – idézek egy divatos publicistát – *az kivétel nélkül vagy szellemileg leépült, vagy hidegvérű gazember.*

Mi igazol ma egy életet? Csakis a siker! Csakis a pillanatnyi elismertség, a buksza pillanatnyi tömöntsége. S ha elmúlik a siker, ha lesóványodik a buksza, akkor bárki is volt azelőtt, meghal az ember is kortársai, egykori barátai, üzletfelei emlékezetében. Már senki sem emlékszik rá. A valódi nagyság általában rejtve marad.

Anatole France feltételezte, hogy az ókori Róma idején, Bajae-ben, a divatos fürdőhelyen beszélget két nyugdíjas öregúr.

Azt kérdezi az egyik:

– Te, Pilátus, nem emlékszel véletlenül arra, hogy amikor prokurátor voltál Júdeában, keresztre feszítettél egy zsidó rabbit. Valami názáreti Jesuát... Jézusnak is nevezik...

– *Te, én annyi gonosztevőt ítéltem halálra...
És én olyan régen voltam Júdea helytartója...
Hogy mondd a nevét?*

– *Jézus. Már több híve él itt Rómában...*

– *Jézus? Jézus? Ne haragudj, nem emlékszem.*

A percmemberek nemcsak a saját énazonosságukat teszik tönkre, hanem a nemzeti identitást is. Melyik nemzet képes elviselni, ha történelmének eseményeit a sokféle beállított-ságú, változó legfelső vezetés húsz- vagy negyvenévenként mindig megtagadja? Elhárítja a nemzet felelősségét a megtörtétekért. A történelemtankönyveket rendszeresen átíratja. A megtagadott politikai rendszerek vezetőinek holttestét kidobálja sírjukból, népgyűlésekkel egybekötött újratemetéseket rendez a politika egykor névtelenül elhantolt áldozatainak. Ilyen módon állandóan megtöri a nemzet történelmének folytonosságát. Angliában, a Westminsterben együtt nyugszanak a királyok és a miniszterelnökök, a zsenik, az értelmi fogyasztékosok, a barátok és a halálos ellenségek, azok, akik tönkretették, gyalázatos háborúba kergették Angliát, s azok, akik felemelkedést hoztak, részt vettek a bűnözővé vált hatalmak leverésében. Ez volt Anglia, s ilyenek voltak a vezetői. S a múlt egyértelmű vállalása miatt az angoloknak nincs is identitászavaruk. Tanácstalanul bámulnának, ha valaki az „angol sorsküldetésről” prédikálna nekik, s eszébe

sem jut senkinek, hogy megpróbálja visszaállítani a brit világbirodalmat.

Romain Rolland *Az elvarázsolt lélek* című könyvében a jellem fejlődése szempontjából nélkülözhetetlennek tartja azt, amit ő „a megtörténtek vállalásának” nevez. Ne csodálkozzunk hát azon, hogy nálunk nemcsak a percemberkéék, de a karakterdefektes emberkéék dáridója is tart. Már majd megsüketülünk a zenebonájuktól.

Igen ám, csakhogy a nagy zshivajból félreértetlenül kihangzik ádáz gyűlöletük három népcsoport – a zsidók, a cigányok és a melegek – ellen. Úgy vélik, hogy a haza – ami természetesen csak az ő hazájuk – boldogabb, sikeresebb, tisztább levegőjű lenne nélkülük. Nem érzem érdemesnek, hogy nyilvánvaló populista baromságok, aljasságok, embertelenségek esetében mély társadalomlélektani kutatásokat végezzünk. Annál kevésbé, mert ezek a csoportosulások olyanok, mint Indiában a páriakutyák. Tömegesen kóborolnak és csaholnak, de csak akkor támadnak meg egy-egy magányos állatot vagy embert, ha biztos fölényben érzik magukat. Ugyanígy a jelenlegi rasszisták kellemetlenek ugyan, de addig nem igazán veszélyesek, amíg fajelméleti ideológiával nem áll mögójük egy külhoni nagyhatalom.

Azt gondolom, hogy ezek a hangoskodók azért zsidógyűlölők, mert kisebbségi ér-

zések gyötrik őket, ha összehasonlítják magukat Izrael fiaival.

Azért cigányoznak, mert senkiházi voltuk szükségessé teszi, hogy valamilyen kisebbséggel szemben, születésük révén, fölényben érezzék magukat. Nosza, kapóra jön a romák sötétebb bőrszíne, és sajátos, zárt kultúrája, vagyis az, hogy ez a népcsoport különbözik tőlük. S számukra a más milyenség gonoszságot, rosszindulatot, pusztító szándékot jelent.

A melegekkel viszont az a bajuk, hogy titkon és tudattalanul vonzódnak hozzájuk. Valószínűleg a többségük látens (lappangó) homoszexuális. Ezt azonban nem tudják magukról, csak az ösztönelfojtás nyomán keletkező dühöt, agresszivitást élik meg. Nem véletlenül mondja Jézus a követői ellen pusztító haraggal acsarkodó Saulnak, akiből a damaszkuszi látomás után Pál lett: *Nehéz neked az ösztön ellen rugódoznod.*

Elképesztő, hogy ezek a kivétel nélkül vallásos gondolkodású, a kereszt jegyében kajtabajtáló urak milyen végtelen távolságba sodródtak a Bibliától, amelyben a – szerintük megvetésre méltó – zsidóságnak parancsolt törvények között ez olvasható:

Egy törvény legyen nálatok: a jövevény olyan legyen, mint a bennszülött, mert én vagyok az Úr, a ti Istenetek. (3Móz 24:22)

S ez három és félezer évvel a francia felvilágosodás előtt...

Azt gondolom, hogy az életünket tönkretévő percmemberkék titkát igen pontosan Gergely Ágnes leplezte le.

Ez a titok szerinte egyszerűen a *belső erő* hiánya. Az önbizalom, a műveltség iránti igény, a másokkal való törődés mind-mind az ember belső erejéből származik. Ha egy nemzedéknek nincs önbizalma, akkor mindegyikük nem képes, többek között a bűnök megvallására sem.

Például az a mód, ahogy a németek sok mindent megbántak, 'meggyóntak', felelősséget vállaltak, mutatja: van belső erejük. Mi ebben nem állunk jól: nincs önbizalmunk a felelősségvállaláshoz.

Aki bizik magában, annak van ereje bocsánatot kérni. Nem fél attól, hogy összeomlik. Abban is bizik, hogy mások megbocsátanak neki. Az ország egyik legnagyobb baja, hogy nincs önbizalma. Állandó önlefozásban élünk, s ennek mindennapi jelei is láthatók: ahogyan az emberek meglopják egymást, teleszemetelik a várost, összefirkálják a falakat az utcán. A közönyösnek, a gyengének minden mindegy. Aki viszont hisz magában, az szereti a környezetét is, értéket lát benne.

Én a trianoni katasztrófáig vezetem vissza önbizalomvesztésünket. Nagyhatalomból picike ország lettünk, ezzel együtt csökkent öntudatunk is.

Azóta sokan élnek nálunk úgy, mint afféle mulatós dzsentrik, akik belelövődöznek a kávéházi tükrökbe. Ennek a mentalitásnak kellene valahogy véget vetni. Veszteségeink helyett azzal is törődhetnénk, mennyi tehetség halmozódott itt fel. Nem csak kocsmái indulat. Még a legnehezebb időkben is volt mibe fogódzkodni.

Szent igaz! Igaz az is, hogy a nagyszájú nagyot gondolásra, nagy tettekre, látják, a csupa nagyra biztató próféta a valóságban meglehetősen kicsi: reszkető önbizalmú, kisebbrendűségi érzésektől meggyötört. Ebből is következik, hogy nemrégiben egy közméltóság önvigasztalásként *középhatalommá* nevezte ki Magyarországot. Az ötlet nem eredeti. Már Gábor Andor is vihogott a híres lovas tengerész Horthy Miklós altengernagyságán. Arról tudakozódik, vajon a tenger nélküli Magyarországon József főherceg kinevezte-e a Lágymányost altengerré?

Kiegészítésül azt is hozzátenném Gergely Ágnes gondolataihoz, hogy a trianoni katasztrófát a díszmagyarba öltözött, a hazafias melldőngetésbe soha el nem fáradó, a cigányságot megvető, a férfi melegeket rendőrileg üldöző, zsidótörvényeket alkotó, jobbadára nemesi és dzsentri politikusok idézték az ország fejére! Két ízben is – egyszer a vilmoscsászáros központi hatalmakkal, másszor a fasisztákkal ten-

gelyhatalmaknak nevezett – a liberális demokrácia ellenségeivel szövetekezve indították háborúba csapataikat. Miért járt volna nekünk *Justice for Hungary*, milyen érdemeinkért?

Nem értek egyet Illyés Gyulával:

*Csak állj fel, s mindjárt kiviláglik,
Nem ér neked, csak bokáig,
E kis haza...*

Nagyon el lehetett keseredve. Ám egyre többen vagyunk ma is elkeseredve, látva, hogy újra merre tart a komország, amely akkor is a hazánk, és az is marad, ha a tökmag jankók és a percemberkéek ezerszer is ki akarnak reszeszteni belőle.

Önbeteljesítő jóslatok

Manapság akarva-akaratlanul mindenki jósol. Persze nagy keletje van a hivatásos jósoknak, varázslóknak, jóvendőmondóknak, halottlátóknak, szellemidézőknek is.

Annak idején a Bibliában rögzített törvény így rendelkezett:

Ne menjetek igézőkhez, és a jóvendőmondókat ne tudakozzátok, hogy magatokat azokkal megferőtztessétek. Én vagyok az Úr, a ti Istenetek.
(3Móz 19:31)

Továbbá:

És akár férfi, akár asszony, hogyha igézõ, vagy jövendõmondó lesz közöttök, halállal lakoljanak, kõvel kõvezzétek azokat agyon, vérök rajtuk. (3Móz 20: 27)

Érdekes, az Úr nem mondja azt, hogy jövendõmondók és igézõk nincsenek, ezek csalók, ne higgyetek nekik. Azt parancsolja, hogy bár léteznek, de a kiválasztott nép gyermekei ne vegyék igénybe szolgálataikat. Mint ahogy nem tagadja egyértelmûen más istenek létezését sem, de szigorúan megtiltja tiszteletüket.

Mikor te közötted jövendõmondó, vagy álolmlató támad, és jelt, vagy csodát ad néked... Ha bekövetkezik is az a jel, vagy a csoda, a melyrõl szólt vala néked, mondván: Kövessünk idegen isteneket, a kiket te nem ismeresz, és tiszteljük azokat. Ne hallgass efféle jövendõmondónak beszédeire, vagy az efféle álolmlátóra, mert az Úr a ti Istenetek kísért titeket, hogy megtudja, szeretitek-e az Urat, a ti Isteneteket teljes szívetekbõl és teljes lelketekbõl?

Húha! Erre ugye nem gondoltunk. Hogy aki a jövõt jósolja, az Isten megbízásából kísértõ! És beláthatatlan idõ telt el azóta. Nem lehet, hogy attól kezdve a Sátán is beszállt ebbe a kísértõ tevékenységbe? Legalábbis Jób könyve erre utal, amikor az Úr és az Ördög együtt kí-

sértik és teszik próbára ezt a büntelen és jámbor edomitát. A mi világunk kísértéseit sokkal jobban helyükre lehetne tenni, ha – éppen a Káli Júgára, az istenek alkonyára való tekintettel – a sötétség hatalmainak mesterkedéseit látnánk bennük.

A jóskhoz fordulás megtiltása éppen azután következik, amikor az Örökkévaló elrendeli népének, hogy mindig különböztesse meg a tisztát a tisztától. S valószínűleg ez a törvény lényege és célja: kifejleszteni a megkülönböztetés képességét, az elválasztás képességét, ami nélkül nincs lelki tisztaság sem, nem létezik az ember igényessége önmagával szemben, vagyis nincs szellemi rangja. Az Úr az ételek, ruhaszövetek stb. differenciálása után megköveteli az isteni és az emberi elválasztását is. Nem kizárt, hogy ezzel megragadtuk Mózes népformáló küldetésének lényegét.

Mintha már ugyanezt a problémát bolygattuk volna, amikor valamelyik előbbi fejezetben az *ezt lehet, ezt már nem lehet* közötti, újra tragikus módon elmosódott határvonalat hiányoltuk. Ez a hiány tette ugyanis tönkre a társadalmi orientáció lehetőségét, a biztonságos tájékozódást életünk eseményei között, és lökte be szinte az egész populációt a legtélsebb bizonytalanságba afelől, hogy mit várhat a jelenétől és a jövőjétől.

Ez a bizonytalanság elviselhetetlen. Keresni kell valaki szavahihetőt, akinek legalább félig-

meddig hinni tudunk. Az már az élet fintora, hogy ezek nem lehetnek az egyetlen szájból váltakozva hideget, langyosat és meleget fúvó, sokszínű köpenykészletükkel buzgón manipuláló, közéleti nagyságok, politikusok, államférfik. Náluk még a jóskok is megbízhatóbbak.

Miért? Mert a jóskok – Delphoi óta – soha nem teljesen egyértelműek. Általában magukban rejtik az igazság egy részét, csak azt nem lehet pontosan tudni, hogy melyik részét, és az a jóslat melyik részében rejtőzik. A jóslatokat tehát értelmezni kell. S ez az értelmezés mégiscsak lehetőséget ad arra, hogy a jóslatot kérő vágyfantáziái formálják a jelenről és a jövőről kialakuló képet.

A történelmi legendakör tud arról, hogy amikor a delphoica azt jósolta egy uralkodónak – talán Miltiadész volt –, hogy ha háborút indít, egy nagy birodalom fog elpusztulni – akkor a király ezt ellenségei sorsára értelmezte, holott az ő királyságára vonatkozott.

Diocletianus császár egyetlen fia sorsáról kért jóslatot. Ezt a feleletet kapta: *Ha titokban nevelteted, húszéves korára a legdrágább bíborba öltözik.* Diocletianus ezt trónutódlásnak értelmezte. Senki által nem sejtve, kertészénél neveltette a fiát, aki titokban kerszténnyé tért meg, s amikor atyja kiadta kersztényüldöző ediktumát – lefejezték.

S a politikusok talán egyértelműek? – vehetné közbe valaki. Igen, egy adott pillanatban mindig egyértelműek. Az egy és oszthatatlan igazságot hirdetik, ami mindig az ő birtokukban van. Lehet, hogy egy másik pillanatban egy másik igazságot húznak elő – de azt is teljes meggyőződéssel, a szenvedély szuggesztivitásával tárják közönségük elé. Politikus a legritkábban, tulajdonképpen soha nem használ ilyen szavakat: nem tudom, talán, elképzelhető, lehetséges, van olyan vélemény is, mások úgy gondolják stb. S miután igazságaikról általában kiderül, hogy tévedések, hitelvesztésük százszázalékos!

Ezért a mi szeretve tisztelt és tisztelve szeretett közéleti példaképeink tökéletesen igazolják Anouilh igazát, aki azt mondatja – *Beckett, avagy az Isten becsülete* című drámájában – politikus főszereplőjével: *Felség, nagy szerencse, hogy nekünk nincs meggyőződésünk. Ez a ma nőverezés végtelen lehetőségeit biztosítja a számkra...*

Ennél kellemesebbek a jósök. Ám ha híre menne, hogy működik egy jós, akinek minden jóslata mindig maradék nélkül beteljesedik – akkor ez a jós éhen halna. Ki kockáztatná meg, hogy jó előre megtudja egzisztenciális bukását, a tűzvészt, amiben szülei elpusztulnak, szerelme hűtlenségét, gyereke támadását a szülői életfelfogás és értékrend ellen, betegségeit és halála óráját...

Jósokhoz éppen azért járunk, mert csak félig-meddig hiszünk nekik. Politikusokhoz csak az a gyermekded lélek jár, aki mindig beéri egy pillanatnyi hangzatos reménnyel, nem jut el a tudatáig, hogy csúfosan becsapták, amikor az imádott vezér szólott. Az imádás mindent lefed, mindent eltakar. Gondoljuk csak el, hogy van olyan vallásos szekta, amelyik eddig kilencszer jósolta meg a világvégét (ami egyszer sem következett be), s híveinek száma mégis folyton gyarapodik.

Annak a lelke, aki csak egy múltó pillanat határáig lát el, hatalmasra tágul a lelkesedéstől, amikor Erdélyt visszaköveteli, s fröcsög a kormányzat ellen, amelyik nem teszi lehetővé, hogy egy-két millió magyar testvérünk visszatérjen az áldott haza határai közé. Ám ugyanez a hazafi káromolva pokolba kívánja azt a néhány száz erdélyi honfitársát, aki átjött Magyarországra, és elveszi előle a munkalehetőséget, netán önkormányzati lakáshoz is jut.

Mit gondoljunk arról a nagy emberről, aki hörög a hazai foglalkoztatottsági helyzet ellen, ám a munkanélküliek számát szívesen szaporítaná száz- meg százezer romániai, szlovákiai, szerbiai, ukrainai lélekkel. Vagy valami csodapolitikában, gazdasági varázslatban bízunk, ami ebben az esetben megoldaná az élet nehézségeit? Netán a cigányok, a zsidók, a melegek eltávolításával, végső esetben kiirtásával lehetne helyet, munkát, lakást, korszerű betegellátást

biztosítani számukra a Duna–Tisza közén? Miért is ne? A zsidók menjenek Izraelbe, a cigányok Indiába, a baloldalisággal fertőzött magyarok Etelközbe az oroszokhoz, a melegek akasszák fel magukat – lesz itt mindjárt rend, jólét és békesség.

Mindez persze nem csak a magyarok, németek, oroszok fejére olvasható. A kisebbségek elűzése, a népcsoportok legyilkolása mindig is kedves foglalatossága volt a politikai hatalomnak. Az indiánok sorsa, az örmények tragédiája, a négerrek rabszolgasorba hurcolása örök mementó mindenkinek, aki jóindulatot, a szavakban imádott Isten előtti tisztességet, humanitást tételez fel azok jellemében, akik életüket a hatalomért dúló harc porondjára lökték.

E kis fejezet címében azt ígértem, hogy az önbeteljesítő jóslatokról lesz szó. De hát tulajdonképpen minden jóslat önbeteljesítő! Mert az ember *tudata* beleszól a dologba. Ha valakinek azt jósolják, hogy egy magas, barna hajú, zöld szemű férfi fog közeledni hozzá, ettől kezdve figyelni fogja a férfiakat, a hajuk és a szemük színét, igyekezik felfedezni közöttük a barnákat és a zöld szeműeket – s előbbutóbb egyikük majd csak visszanéz.

S ugyanígy történik a nagy társadalmi kérdésekben. A háború is úgy kezdődik, hogy egyre több ember kezdi elhinni, hogy háború

lesz. Déry Tibor regényében, a *Feleletben* a dúsgazdag textilbáró a Bazilika mögött sétál, és megbámulja az akkoriban híres Liebner bácsi játékboltjának kirakatát. Meglepetésére a kirakat tele van rakva ólomkatonákkal, játék ágyúkkal és tankokkal. Otthon megkérdezi a feleségét, hogy mikor járt arra, és ugyanezt látta-e? Szó se róla – felelte az asszony –, néhány hónapja még hintalovakkal, társasjátékokkal, babákkal, macikkal volt tele a kirakat.

A textilbáró mélyen elgondolkozott. S az elkövetkező hetekben mobilizálható vagyona nagy részét Anglia és Svájc bankjaiban helyezte el.

Ezért kell óvatosnak és gyanakvónak lenni a hivatalos propagandával szemben. Mert igaza volt a „szépemlékezetű” Goebbels propagandaminiszternek, hogy ha nagyon sokszor és mindig ugyanazt szajkózzák nagy hangon, a szöveg – teljesen függetlenül igaz vagy hazug voltától – hatásos lesz, az emberek primitív többsége egy időre elhiszi. Ennek tudatában érdemes figyelni a hűséges tanítványok mai propaganda- és reklámmódszereire.

Hadd tegyek ehhez hozzá én is valamit. Az egyik pszichológiai kongresszuson azt mondta egy – a Jóisten állatkertjéből kiszabadult – majom, hogy „a huszonegyedik század emberének meg kell tanulnia együtt élni a bű-

nözéssel”. Megkérdeztem: hogyan? Hogyan lehet a bűnözéssel együtt élni? Nemde bár vagy áldozatként, akit végül is kirabolnak, megvernek, megölnék, vagy úgy, hogy én lövök gyorsabban az illegálisan tartott pisztolyommal, tehát én is bűnöző lettem, csak fürgebb.

Nem, én nem akarok a világon semmit sem változtatni. Ilyen buta és meddő fantáziákért elszégyellném magam. Szeretem a világ abszurditását, kavargó összevisszaságát, és semmiképpen nem örülnék, ha rend lenne.

SZÍNTEREK

Esküvő – eskü nélkül

Ne értsenek félre: nincs itt semmi különösség! Egyszerű polgári emberek olyan családjáról van szó, amelyik elvei, érzelmei, szilárdsága és ma már ritkasága miatt – megkülönböztetésül a globalizált átlagtól – megérdemli, hogy szent családként magasztaljuk.

A régi, egészséges társadalmakban a családalapítás nem csak a szülők pénzén megrendezett sok millió forintos lakodalmat jelentette, nem csak a számos szexuális kaland után felöltött hófehér fátyolos ruhát, a szüzesség jelképét, nem csak a „legfeljebb elválunk” könnyedségét. Lássuk be, a mai házasság szintiszta buli, még hozzá hazugsággal, szerepjátásokkal telezsúfolt buli. Nagy kérdés, hogy lehet-e hazugságra tisztességes emberi kapcsolatot építeni?

Régen az esküvő lényege a komolyan vett eskü volt. Az eskü arról szólt, hogy a jövőendő házasok lemondanak egoizmusukról, vállalják,

hogy ezentúl már nem lehet a teljes élet az övék, hanem fiakba és lányokba kell szétosztaniuk magukat, míg ők lassan elindulnak a halál felé. Ez volt a család.

A klasszikus értékek szerint élő család pontosan felosztotta a feladatokat. Mint köztudomású, a férfi volt a család anyagi bázisa. A társadalom felé nyitott életet élt, képviselte a családot, biztosította a család megélhetését. A nő világa zártabb, befelé forduló volt. Ő vezette a háztartást, rá hárult zömmel a gyereknevelés gondja. A gyerekeknek az volt a dolguk, hogy gyerekek legyenek, iskolába járjanak, és időnként annyit segítsenek a szülőknek, amennyi egy gyerektől elvárható.

Csak egy komplett örült láthatta mindebben a nő alárendeltségét és a gyerekek elnyomását. A teljesen jogos emancipációs mozgalom félreértése abból származik, hogy a nők sérelmeit – jogfosztottságukat, kirekesztésüket a politikai és gazdasági életből, sokoldalú korlátozásukat mindenféle előítélettel – tévesen a klasszikusnak nevezett családmoddllból vették le. Holott ezeket az aljasságokat éppen nem a család termelte ki, hanem a családdal szemben ellenséges, egyoldalúan férfiorientált konzervatív államigazgatás és törvényhozás. A politikából származó aljasságok és embertelenségek tették tönkre a családot. Ezek változtatták sokszor elviselhetetlenné a család tagjainak életét, s hozták létre az ismert karakter- és

személyiségtorzulásokat, pedagógiai borzalmakat. *Nem a család gyilkolta meg saját harmonikus életlehetőségét, hanem az állam, a hivatal, az állam szolgái és a hivatalnokok. Ők kényszerítették ki olyan helyzetet, amiben a férfi pénzzel és ököllel védi meg magát, a nő és a gyerek hazugsággal és szerepjátszással.*

Ezt nevezték polgári körökben a család váltságának.

Természetesen a rendszerváltások, forradalmak és ellenforradalmak során a különböző mértékben alvilági erők – ha uralomra jutottak – céljaik érdekében kihasználták a családok egyre nehezebb helyzetét, amit mellesleg ők idéztek elő. S miközben frazeológiájukban a család Istennel és a hazával került egyenlő piederstálra, hosszú-hosszú időre megfosztották a felnövekvő nemzedéket a normális családi élet lehetőségétől.

Egyenlőség helyett hirdetni kezdték a nők és férfiak egyformaságát, társadalmi érdeknek nyilvánították a házasságon kívüli gyermekáldást (asszonynak szülni kötelesség, leánynak dicsőség). Olyan helyzetet teremtettek, hogy a család nem tudott megélni egy jövedelemből, s szociális gondoskodás diadalaként a gyerekeket be kellett zsúfolni a bölcsődékbe, óvodákba, napközi otthonokba, tanulószobákba.

Ennek nyomán a büntudatos szülők, akik nem tölthettek annyi időt a gyerekekkel, ameny-

nyit szívük szerint szerettek volna, kompenzációképpen elkezdtek túletetni a gyerekeket, s így lett az elhízás fontos gyerekgyógyászati, majd belgyógyászati probléma. A „legalább neki legyen meg mindene” elv következtében kezdtek a gyerekek magasabb életszínvonalon élni, mint a szülők. Ez a legegyszerűbb út az önző, követelőző, aszociális személyiségfejlődés felé.

Ne panaszkodjunk, ne vádoljuk felnőtt gyerekeinket. Mi tettük őket olyanná, amilyenek. És minket pedig elrontott a korszak, amiben élünk. És a korszakot ki tette tönkre? Valami süketen visszhangzik. Csak nem a saját hangunkat halljuk?

Egyedüli és páros magány

Egy család sorsa elsősorban mégis a házaspáron múlik. Amikor a család válságáról beszélünk, akkor a házasság válságára is gondolunk. A páros házasság viszont már fennállása óta – a matriarchátus, a háremek bomlása óta – válságban van. A különböző társadalmi berendezkedések, történelmi korszakok nem abban különböztek, hogy mennyire kedveztek a házasság intézményének, hanem abban, hogy az emberek – ugyanabban a páros kapcsolatban – mennyire voltak toleránsok egymás iránt.

Indiai történész barátomat egyszer megkérdeztem, hogy náluk a házasságok boldogabbak-e, mint Európában.

– Dehogy – felelte. – Épp olyan nyomorúságosak.

– Akkor miért maradnak mégis együtt?

– Hát ennek több oka van. Először is, a hagyományos indiai álláspont nemigen tűri meg a válást. Főleg az elvált asszonyok helyzete reménytelen.

Azután itt van a vallás. Itt az emberek hajlamosak arra, hogy vállalják a sorsukat. Ha már dolga van az undok feleségével, el kell intézni. Nem lenne jó, ha a következő életében újra megjelenne.

Végül a leglényegesebb: nem az a kérdés, hogy valaki elégedett-e az ezerrúpiás fizetésével. Mennyit keresett előzőleg? Ha ötszázat, akkor boldog. Ha kétezret, akkor boldogtalan. Maguk ott Európában általában egy szerelem csúcsán kötnek házasságot. Onnét érzelmileg már csak lefelé lehet tartani. Nálunk két egymást nem ismerő fiatal boronálnak össze a szülők meg a brahmin. Kezdetben semmi közüik egymáshoz. Aztán jön a szex, megszületnek a gyerekek, elindul a közös élet: közös örömeik, közös gondok. Végül feljutnak ugyanoda, ahonnan önök lecsúsznak.

A házassági toleranciának vagy intoleranciának objektív okai is vannak. Például, milyen

erős a család szociális státusképző funkciója? Mennyire *my home is my castle*? Vagyis: mennyi biztonságot ad az egyénnek?

A korszak, amelyet vizsgálunk, furcsa játékot játszik az emberek szabadságigényével. A foglalkoztatás során kikényszeríti a legteljesebb engedelmességet, minden túlterhelés és kihasználás zokszó nélküli elfogadását, hiszen enélkül azonnal fuccs az állásnak. Ezt az alávetettséget infantilis jutalomfalatokkal cicomázza fel: néha egy-egy hétvégi fitneszüdülés, a rabszolgák kényeztetése és dédelgetése negyvennyolc óráig. Befizetés egy bowlingklubba, játékterembe, ahol kedvezményesen biliárdozhat, pingpongozhat. Időnként sor kerül vállalati bulikra, ahová mindenki elmehet – s mindenkinek el is kell mennie.

Látszólag szabadon hagyja elhatalmasodni a vásárlási kedvet, azonban az agresszív reklámetechnikával, árleszállításokkal, részletfizetési akciókkal mégiscsak irányítja az embereket. A globalizálódó társadalom abban különbözik az egyszerű fogyasztói társadalomtól, hogy nemcsak hívja, hanem meg is teremti saját vásárlóközönységét.

A különböző biztosítási rendszerek kialakítják a családok jövedelmi gúzsba kötöttségét. A klubéletté alakított vallás és pasztorális munka megkönnyíti, hogy ne az ember alkalmazkodjon a vallás szigorú erkölcsi követelményeihez, hanem a vallás legyen az emberek erkölcséhez hajlítható.

A társadalmi munkamegosztás során az ember bármikor lecserélhető csavarrá válik. Vagyis személyes becsvágyát, hiúságát el kell hallgattatnia. Ezekben az órákban annyi megaláztatást kell elviselnie, hogy otthon, a családban már semmiféle kompromisszumra nem hajlandó. Kompromisszumok nélkül pedig minden együttélés lehetetlen.

A felnőtt családtagok túlterheltsége egyre fenyegetőbb méreteket ölt. Az emberek többsége teherbírásán felül dolgozik, vagy azért, hogy lecsúszását, lumpenedését megakadályozza, vagy azért, hogy vagyonát növelje még egy milliócskával. Mindenesetre nálunk ma népbetegség a kimerültség. S a kimerült emberek már nem tudnak elviselni újabb terheléseket, akár a gyerek keveredik balhékba, akár az idős szülők lesznek súlyos betegek. Ezeket a problémákat már áthárítják a nevelési tanácsadókra, a pszichiátriai ellátásra, a kórházakra, a családgondozókra.

Aztán arról se feledkezzünk meg, hogy már Eötvös József megjegyezte: *a házasság jó dolog, csak egy kicsit sokáig tart.* És valóban: az ókorban, a középkorban sokkal rövidebb volt az emberélet. Korán meg lehetett halni csatákban, gyermekszülésben, járványokban... Nem kellett attól tartani, hogy két ember ötven, hatvan, hetven évig együtt marad. Emberből is van túladagolás, nem csak gyógyszerekből. Friss maradhat az érzelem, a szex, az érdeklődés ennyi ideig?

Egyszer – házassági problémái miatt – felkérészt engem egy tudós ember, már túljárt az ötvenen. Öt gyereke volt. Azt mondta:

– Nézze, én nagyon szeretem a gyerekeimet, és még jobban a feleségemet. De amikor megsimogatom, mintha magamat simogatom...!

Csoda-e, hogy manapság egyre több fiatal választja a *szingli* életet, vagy együtt élnek ugyan, de házasságkötés nélkül.

S a gyerekek? Hát igen, a gyerekeknek legjobb a teljes családban, ahol van anyjuk és apjuk is. De arról nem vágyok meggyőződve, hogy a széteső családban, gyűlölködő szülők között, vagy a látszólag problémamentes *finoman cizellált családi pokolban* is jobb nekik. Talán jobb egy nyugodt válás, egy egyértelmű helyzet.

Persze általában azt hazudják a felnőttek, hogy minden a gyerekért történik.

– Én csak a gyerek miatt nem válok el, ne essen szét a család.

– Én csak a gyerek miatt válok el, hogy kiszabaduljon ebből a pokolból.

– Én csak a gyerek miatt nem házasodok, nehogy mostohája legyen.

– Én csak a gyerek miatt házasodok, ne nőjön fel csonka családban.

A csonka család! Melyik pszifoglalkozású találta ki ezt az örültséget, amit még a statisztikák sem igazolnak egyértelműen. Magyaror-

szágot valaki egyszer az *özvegyek országának* nevezte. A két világháború után rengeteg özvegyasszony maradt magára a gyerekével, a gyerekeivel. És rendkívül tisztességesen felnevelte őket.

Persze amikor a „szakemberek” rikoltozni kezdtek arról, hogy a csonka családban veszélyeztetett a gyerek, akkor az önbizalmukban megrendített anyák elkezdtek bizonytalanok lenni, nem bíztak ösztöneikben, spontán reakcióikban. Könyvekből, tudós emberektől akarták tanulni az anyaságot.

A fiatalok társadalmi beilleszkedésével először akkor támadt baj, amikor serdülni kezdett az a nemzedék, amelyik különböző társadalmi kényszerek hatására született meg, nem kívánt terhességekből – a gyerekekre nem vágyó szülők bánatára.

Sokan jósolták a család egyre mélyebb válását. A jóslat lassan beteljesíti önmagát.

A jelestől az elégtelenig

Ugye mindenkinek ismerős az alábbi néhány sor Weörestől:

*Egyszer volt egy nagy csoda,
Neve: birka-iskola.
Ki nem szólt, csak bégetett,
Az kapott dicséretet.*

*Ki oda se ballagott,
Még jutalmat is kapott,
Így hát egy se ment oda,
Meg is szűnt az iskola.*

A középkor alkonyával a szerzetesi iskolákat világi tanintézetek váltották fel. Fejlődésük során útjuk kétfelé ágazott. Az egyik út a közép-európai, sokszor porosznak nevezett iskolatípushoz vezetett. Ez az iskola egyértelműen didaktikus (oktató) intézményként határozta meg önmagát. Legfontosabb, sőt szinte egyetlen feladatát abban látta, hogy a diákjait minél magasabb szintű tárgyi tudással, az európai műveltség által megkövetelt humanisztikus ismeretekkel ruházza fel. Ezzel elérte, hogy a közép-európai gimnáziumból egyenesen lehetett egyetemre menni.

Elsősorban azt az iskolatípust rontotta el a modern ipari társadalom. Létrejött az *indusztriális pedagógia*.

Ez úgy működött, mint egy futószalag, amire hatéves korában ráállították a gyereket. A szalag két oldalán működtek a szaktanárok, és minden órán rászereztek egy kis tudást a diákra, egy kis matematikát, földrajzot, történelmet, irodalmat stb. Az ifjúvá serdült egykori gyerek tizenhat-tizennyolc év múlva kész orvosként, jogászként, tanárként lépett le a futószalagról. Ezt viszonylag kevés feltétellel lehetett biztosítani. A legfontosabb, hogy a futó-

szalag haladási sebessége megfeleljen a diáknak. Mert ha túl gyors, a diák lemarad, ha túl lassú, unatkozik, és fegyelmezetlen lesz. Az a jó diák, aki békésen hagyja magára szerelni a tudáselemeket, rossz diák, aki nyíltan ágál a tanár ellen, vagy közvetve diákheccekkel bosszantja. Őket pszichológusnak kell gatyába rázni. Az iskolában nincs helye a humornak! A zavartalan beilleszkedés utolsó feltétele, hogy úgy kell tennie, mintha tisztelné a tanárt. Hogy magában mit gondol róla, hogyan érez iránta – magánügy! Az iskola konformistákat nevel – és ez is a titkos elvárás vele szemben.

A másik út az angolszász típusú iskoláé volt. Ez az iskolatípus a karakter nevelését tartotta elsőrendű feladatának. Úgy vélte, hogy sem a gyerekkor, sem a serdülőkor nem a nagy intellektuális teljesítményekre beállítottság korszaka. Sokkal inkább érzelmi viharzások, ösztöndinamikai zűrzavarok kötik le a diákok figyelmét. A teljesítményekre irányuló becsűség a fiatal felnőttkor sajátja. Ezért számukra fontosabb volt, hogy a gyerek jellemes-e, hogyan áll helyt a sportversenyeken, elviseli-e a kollégiumi beavatások sokszor kegyetlen rítusait, mint hogy kiválóan tudja-e a hármasszabályt, jól oldja-e meg az egyenleteket? Ha egy közép-európai gyerek bekerült valamilyen amerikai iskolába, ott elájultak lexikális tudásának magas szintjétől.

Viszont mindezért azt az árat kellett fizetniük, hogy a középiskolából nem vezetett közvetlen út az egyetemre. Létre kellett hozniuk egy közbülső iskolatípust, a *kollégiumot* (ez nem diákok szálláshelyét jelenti), amelyik felhozta őket a választott tudománynak megfelelő tudásszintre, ami már alkalmassá tette őket egyetemi tanulmányokra.

A liberális angolszász iskola válsága viszont a viselkedés terén robbant ki. A demokrácia zabolátlan szabadságként való értelmezése az iskolát a tanárokkal szembeni, néha fizikai erőszakig terjedő agresszivitás, a drogozás, a szélsőséges fegyelmezetlenség színterévé változtatta.

A liberális és a tekintélyelvű nevelés kérdése máig is vita tárgya. A hagyományos és híres magyar kollégiumokban – Pápán, Debrecenben, Sárospatakon – egyértelműen szigorú, tekintélyelvű nevelés folyt. Már a szobafőnök felsős diák, a senior is vitathatatlan hatalommal rendelkezett. Ő osztotta ki vonalzóval a körmösöket minden nem tudott latin szó után, ő engedélyezte a vasárnapi néhány órás kimenést a városba stb. A tanárok mérhetetlen távolságban, magasságban lebegtek a diákság feje felett. A lényeg: igen tisztességes emberek kerültek ki a kollégiumok falai közül.

Ámde a népi kollégiumokban valódi liberális és demokratikus szellem uralkodott. Mérei

Ferenc így fogalmazott: *Neveletlenek nevelnek neveletleneket.* S az eredmény: ugyancsak jó-fajta karakterek, érdekes emberek kerültek be onnét a közéletbe. Hamarosan állami rendelettel fel is oszlatták a népi kollégiumokat.

Mind a totális diktatúrák, mind a globalizálódó világ megtette a magáét, hogy az iskola kifejezetten kellemetlen helyé váljék a tanulók zöme számára. Valamikor a honi pedagógia csúcsának az óvodát tartottam. Megőrizte a gyerekekben a megismerés örömét, játékosan, szívesen tanultak és számoltak be otthon az új versikékről, dalokról, ismeretekről. Azután az iskolának elég volt két-három esztendő ahhoz, hogy a gyerekek utáljanak tanulni.

Mármost ahelyett, hogy az iskola tanulta volna meg az óvodától a játékosságot, az óvoda komorult iskolaelőkészítővé.

A gyanakvással és bizalmatlansággal átítatott felnőtt világ nyomán az iskolákban is eluralkodott a gyanakvás légköre. Minden feleletért kapott osztályzatot be kell írni az ellenőrzőbe, és a szülővel alá kell írni. Miért? Mert az a feltételezés, hogy a gyerek letagadja. De a szülőnek is orvosi igazolást kell benyújtania, ha a gyerek három napon túl hiányzott. Miért? Mert azt feltételezik, hogy a szülő a gyerek bliccelését támogatja.

Az iskola elvesztette a humorát. Komor munkahellyé vált, ahol leginkább retorziókkal és büntetésekkel akarnak hatni a diákokra.

Mindezek következtében nullára csökkent az iskola konfliktusmegoldó képessége. Ha valami zúr keletkezik, az iskola kiterjeszti ennek hatását még a családra is. Növeli, ahelyett, hogy feloldaná a feszültségeket.

Ámde túl az atmoszféra problémáin egyéb, aggodalmat keltő jelenségek is megfigyelhetők. Ahogy az államhatalom kívülről könnyen irányítható embereket lát szívesen, az iskola is uniformizál, támadja a gyerek spontán kreativitását. Az a helyzet, hogy kizárólag reprodukcióval eredményesen át lehet suhanni az általános és középiskolán, sőt még az egyetemen is. Diszkrét vizsgálatok bizonyították, hogy a felsőoktatásban töltött évek alatt tovább romlik a diákok originalitása és kreativitása, míg sokat javul a reprodukciós képessége.

Jellemző, hogy a *konfliktus* fogalma éppen az iskolában kapott patológikus értelmet. Ha a gyereknek konfliktusa támad társaival, tanáraival, családjával, akkor pszichológiai szakembernek kell őt ebből kioldania. Nyilvánvaló, hogy minden emberi közösségbe való beilleszkedéshez nélkülözhetetlen egy adaptációs minimum. De mi adaptációs maximumot követelünk! Ideálunk az az ember, akinek soha nincsenek konfliktusai. Aki minden helyzetbe konfliktusmentesen illeszkedik be. Ezt pedig kizárólag karakterdefektes emberek képesek megvalósítani. Ezért az iskola jobbadára ka-

rakterdefektben szenvedő, konformista embe-
reket tenyészt.

Nem véletlen, hogy az utóbbi években egyre népszerűbbekké és keresettebbekké válnak az alternatív pedagógiai óvodák és iskolák, amelyek megpróbálják elkerülni azokat a kátyúkat és gödröket, amelyekbe a hivatalos pedagógia véglegesen beszorulni látszik.

Bűn és feloldozás

És néked adom a mennyek országának kulcsait, és amit megkötsz a földön, a mennyekben is kötve lesz, és amit feloldasz a földön, oldva lesz a mennyekben is. (Mt 16:19)

Micsoda hatalom sugárzik ebből az evangéliumi szövegből! S ez odakerül a katolikus egyház, minden pápa kezébe. Csodálom, hogy feljajdulva el nem menekülnek előle.

A bűnbeesés történetét, úgy ahogy ma az európai kultúrkörben tudják és tanítják, a zsidók – talán maga Mózes, Áron és Józsué – találták ki. Valahogy meg kellett indokolni a nép számára, hogyan került bele az újonnan előkerült jóságos Isten teremtésébe a szenvedés és a halál.

A történet maga meglehetősen gyenge. Az Édenkertben az embernek még nincs erkölcsi tudata, kritikai érzéke, distinkciós képessége, tehát jó része hiányzik annak, amit

ma észnek és értelemnek nevezünk. Mármost Isten megtiltja neki, hogy valódi intellektusra tegyen szert. Mi ebben a rossz? Az Úr szerint az, hogy ezzel az isteni lét felé közeledne. (Mellesleg erről a becsvágyáról az embert soha nem lehetett leszoktatni, a Bábel tornyától az atomrobbantásig újra meg újra megpróbálkozott vele.) Szóval miért baj az, ha az ember isten akar lenni? Hiszen az Örökkévaló maga biztatja: *Szentek legyetek, mert én is szent vagyok.* Más helyütt pedig a Biblia megállapítja, arról van szó, hogy *az ember megszentelődjék Istenben, Isten pedig az emberben.*

Mindegy. A Sátán megunja a huzavonát, valószínűleg Istent is bosszantani akarja, szóval közreműködik az ember megokosításában. Ezért lesz ő Lucifer, a Fényhozó, akitől az ember az intellektus fényét kapta. A világ fénye Istentől származik (*Legyen Világosság!*), de az ember belső fénye az Ördögtől. S ezzel létrejött az erkölcsi világrend, a bűn, a szégyen, a bűntudat, aminek hatására el kellett bújni Isten előtt. A vezeklés, a megtisztulás, az üdvösség és a kárhozat – mind, mind a Sátán ajándékai, nem Istentől valók, hanem a bűn következményei.

Mellesleg szembetűnő, hogy ez milyen ősi és minden kultúrában megjelenő probléma. Lucifer kísértetiesen hasonlít a tüzet az Olümposzról elcsenő és az embereknek ajándékozó Prométheuszhoz, talán azonosíthatóak is.

A zsidók ennyivel meg is elégedtek. Az ember valaha bűnt követett el. Isten kénytelen volt megbüntetni őt. Kikergette az Édenből, megverte fáradságos munkával, fájdalmas gyerekszüléssel és halállal. Ez ellen nem volt apeláta, az Éden bejáratánál és az Örök Élet fájánál azóta kerubok állnak őrt lángoló karddal.

A kereszténység azonban ennél továbbment. A régmúlt bűnbeesést a jelenbe emelte. Az ember az eredendő bűn súlyával születik. Ha ettől meg akar szabadulni, akkor Krisztus előtt kell leborulnia, vagyis keresztényé kell lennie. A XXIII. János pápa által összehívott II. vatikáni zsinat ugyan nem a megkereszteltséget, hanem az istennek tetsző életet szabja meg az üdvözülés egyetlen feltételeként, azonban a nemzeti egyházak egy része – köztük a miénk is – ezt hallgatólagosan kiiktatta a pasztorális tevékenységből.

De mikor a zsidó, majd a keresztény papság a világi hatalom részese lett, már nem elégedhetett meg ennyivel. Százzámra kellett életbe léptetnie különböző életszabályokat, amelyeknek a megsértése mind súlyos bűnnek számított. A konstrukció célja szemmel láthatóan az volt, hogy ne legyen a földön egyetlen ember sem, aki bűn nélkül való. Ezzel példát mutattak minden idők minden diktatúrájának, sőt áldemokráciájának is. Nálunk például az adó- és a drogtörvény biztosítja, hogy bárki ellen bármikor vádat lehet emelni.

A gazdasági és politikai hatalomnak tehát mindig bűnösökre van szüksége. A bűnösök legnagyobb szállítói pedig a vallásos közösségek, a papság. Innen ered az államhatalom és az egyházak bonthatatlan összefonódása, szövetsége, szétválasztásuk reménytelensége, ha csak valaki nem dől be a mindig hangoztatott jogi formuláknak.

A globalizált társadalom – akárcsak a diktatúrák – két részre osztja az uralma alatt élő embereket: jókra és rosszakra. Bármilyen idegen helyre érkezel, mindig meg kell kérdezned:

– Most itt kik a jók? Kik a rosszak?

Ha nem vagy a biztos tudás birtokában, feltétlenül elbuksz ügyeid intézése során.

Az európai kultúra – a középkor elmúltával, amikor az egyházi dogmatikához hűségesekek voltak a jók, és az eretnekek a rosszak – ilyen distinkciókat sosem használt az emberek megkülönböztetésére. Kivéve a háborús idők és a forradalmak kollektív pszichózisának tüneteként megjelenő gyalázkodásokat. Ám az első világháborút követően a jók és a rosszak primitív elhatárolása bevonult a békeidők gondolkodásába is, amennyiben ezt a korszakot békeidőnek nevezhetjük.

Például Európában – többek között nálunk is – a konszolidált polgári időket visszavágyók voltak a jók, a „felforgatók” a rosszak. Aztán a kommunisták lettek a jók, a tőkésék és

az arisztokraták a rosszak. Aztán a komcsik és a szocdemek lettek a rosszak – és a konzervatívok a jók. Később az „őskeresztény” áriják, a szőke és kék szemű germánok lettek a jók – és a zsidók, a szlávok és más alacsonyrendű népfajok a rosszak. Aztán a nácik és a nyilasok lettek a jók – a polgári liberálisok a rosszak, a hazaárulók. Tempora mutantur: a fasiszták rosszak, a kommunisták jók. (Most éppen egyeseknek a kommunisták, a cigányok és a melegek a rosszak, a jobboldaliak, a konzervatívok a jók.)

Gondoljuk csak el: a jókat és rosszakat politikai nézetük, származásuk, szexuális szokásaik különböztetik meg! Szó nincs erkölcsről, tisztességről, jóindulatról, segítőkészségről, önfeláldozásról – s a másik oldalon hamisságról, romboló kedvről, hazudozásról, bűnözésről... A szentek és a gyilkosok kívül maradnak a jók és a rosszak kategóriáin.

Van-e, aki ebből a ránk súlyosodó előítélettömeg alól, amelyik elpusztítja egy kultúra érzékenységét a valódi értékek iránt, feltámadást remél? Van-e még visszatérés az igazi értékek, az igazi érdemek elismeréséhez?

Előfordulhat, hogy az idők változása miatt egyszerre a rosszak között találod magad. Akkor se rémüldözz. Feloldozást ugyanúgy kapsz a világi hatalomtól, mint az egyházaktól. Mondom: ugyanúgy. Félrevezetett, ám azóta

megtért báránynak kell lenned, aki szembefordult átkos múltjával. De lehetsz ravasz róka is, aki nem meggyőződésből, hanem csak karriervágyból csatlakozott az akkori jók – vagyis a mai rosszak mozgalmához.

Vigyázz! A hatalom utálja azokat az embereket, akiknek meggyőződésük van. Nehogy az akkori vagy mai elveidre hivatkozz. Ha a múltadat el akarod fogadtatni, akkor hangsúlyozd, hogy csakis pénzt, pozíciót akartál szerezni. A félrevezettség, a karrierizmus, vagyis a hülyeség és a hibás karakter súlytalanok. Csak most lelkesedj az éppen jók iránt, és mutass valami lehetőséget arra, hogyan lehet téged használniuk.

És már megelégedett és mosolygó is lehetsz, biztonságban érezheted magad, bárki nagy ember voltál is azelőtt, a bukott rezsimben. Látod, ez is vallásos mintára megy, ahogy Avilai Szent Teréz idézte a zsoltárt:

Boldog az, akinek bűne megbocsáttatott, vétke elfeledtetett.

AZ ÚT VÉGE

A csend

Idővel növekedni kezd körülötted a csend. Már nem kell dolgozni járnod, ügyeket intézned. Megkevesbedtek a barátok, a csillogó szemű nők. Ritkul a család. Egyre gyakrabban jársz temetésre, egyre több a halottad. Egyre nagyobb szociális csend vesz körül. Vagy csak a füled romlik, a hallásod gyengül?

Mello története:

A kormányzó egyszer elment a Mesterhez, hogy lerója tiszteletét.

– Nagyon elfoglalt ember vagyok az állam ügyei miatt. Nincs időm vastag könyvekből tanulni. El tudnád nekem röviden mondani a vallás lényegét?

– A csend.

– És hogyan juthatok el a csendhez?

– Meditálással.

– És mi a meditálás?

– Csend.

Hát mégis lennének az öregségnek előnyei? Például a csend nem való a fiataloknak. Egy csendes fiatal éppolyan visszataszító anakronizmus, mint egy lármázó öreg. Ifjú korodban ne félj a zűrzavartól, a lármától, a veszélyektől, a kalandoktól. Élj veszélyesen! Vénségedre viszont keresd a nyugalmat, az elmélyedést, a csendességet.

Ne felejtse el, hogy a megvilágosodás utazás távolság nélkül. Hagyd abba az utazást, és máris megérkeztél.

Vagyis arról van szó, fáradt öregember, hogy nem kell semmit sem csinálnod. Nem kell tanulnod, nem kell áhítatot keresned, gyülekezetbe járnod, gyónnod, feloldozást kérsz. Minderre semmi szükség. Nem lesz bölcs a könyvtárban hálóját szövő pók, sem szent a templom egere. És senki sem segíthet neked abban, hogy megtaláld az Istent, mint ahogy a halnak sem lehet segíteni, hogy megtalálja az óceánt...

Így hát ne félj a csendtől. Minden fontos dolog a csendben történik. Csendben sarjadnak a növények, csendben fejlődik a magzat, csendben cikáznak a gondolatok, csendben borít el a szerelem.

– Mit kezdjek a csenddel, amikor nyilall a derekam, pattog a csípőízületem, megfájdul a gyomrom, ha kedvenc töpörtyűmet eszegetem lila hagymával?

– Talán szólítsd meg az Istenedet, ha van. Titokban mindenkinek van istene. Egy barátom halála után találtunk egy cédulát az íróasztalán. *Uram, ne haragudj rám, amikor nem köszöntem meg neked minden napot, amikor könnyen kaptam levegőt, tudtam hajolni, és azt ehettem, amit akartam.*

– Szóval legyek vallásos?

– Dehogy. Semmiképp ne higgyél Istenben. Elég lenne, ha Isten hinne benned.

*... de pattanó szívem feszítve húrnak
dalolni kezdtem ekkor az azúrnak,
annak, kiről nem tudja senki, hol van,
annak, kit nem lelek se most, se holtan.
Bizony ma már, hogy izmaim lazulnak,
úgy érzem én, barátom, hogy a porban,
hol lelkek és göröngyök közt botoltam,
mégis csak egy nagy ismeretlen Úrnak
vendége voltam.*

Ha kellően alázatos vagy, akkor észre kell vened, hogy Kosztolányi nagy, ismeretlen ura téged is vendégül látott.

Az ezüstkötél szakadozni kezd

*Mert ennyi csak: ha eljön a tavasz,
Megismerem, hogy mindig ugyanaz,
S belényugodtam, hogy a láz elillan.*

*Nem sírok, ha az esték holdasok,
És néha, hogyha éjjel olvasok,
Kissé homályosabban ég a villany.*

Kosztolányival megsegítve hadd vágjak azonnal a közepébe. Dühroham kerülget, amikor az öregeket külön kasztként, másfajta emberként kezelik. *Örökzöld dallamok nyugdíjasoknak.* Mi ez? Különösen felháborító, ha leplezetlenül sugározni kezd az öregek iránti társadalmi megvetés. – Ugye meg tetszik majd látogatni a mi kis öregjeinket is? – kérdezi az öregek otthonának a vezetője. Én mindig megkérdezem: – Miért kicsik az öregek?

Miért azt írják ki, hogy öregek napközi otthona? Ha egy magányos öregember arra jár, és például azt látná, hogy Gárdonyi Géza Klub bizonytalán bekukkant oda, ahol beszélgetni, sakkozni, kártyázni lehet, olcsón ebédelhet. De nem csodálom, ha a „napközi otthont” ívben elkerüli, s inkább éhen döglik.

S ugyanígy a gyerekekkel is. Szakmámban ezerszer hallottam és ezerszer szóvá tettem a szülők bornírt szövegét:

– Én tudom, hogy az ő kis lelkének is vannak problémái. Megértem az ő kis gondjait is.

– Asszonyom, miért kicsi a gyerek lelke? Miért kicsik a gondjai? Csak az öné nagy?

Mert ebben a haszonelvű társadalomban ők az *eltartottak*. Még az átkos szocializmus idején megdühödtem, és megjelentem a Demog-

ráfiai Intézetben. Érdeklődésemre kiderült, hogy egy átlagos szakmunkás *harmincévi* munkája során annyi értéket termel, hogy *százhuszonhat évig kellene élnie, hogy azt el is fogyaszsa*. Már régen a föld alatt van, s a tisztelt társadalom még mindig abból él, amit ő létrehozott. Ennyire eltartott ő.

A keleti országokban még dívik az öregek tisztelete. Így hát a legnagyobb ökörnek is megvan az a biztató perspektívája, hogy ha megöszül, meghajolnak előtte.

De nálunk megöregedni – tragédia.

Nem akarom itt részletezni az öregséggel járó köztudott – néha a teljes kifosztottságig tartó – biológiai és szociális veszteségeket.

Az öregekhez való viszonyban tükröződik a globalizálódó társadalom embertelensége és az ifjú nemzedékek kegyetlensége. E sorokat olvasva nyilván számosan rohannának szépíteni a helyzetet. Mint ahogy állandóan szépítik is. Szükségtelen.

A külvilág bunkóságánál nagyobb baj, hogy számos öregember undorodik saját magától. A háj a testen, vagy éppen a gebeség, ráncok a legrosszabb helyeken, a tönkrement haj és bőr, a kidagadó és fájó visszerek, a ropogó ízületek, a bizonytalan egyensúly, a kezek reszketése. És főként az, hogy mindenhez kell valami segédeszköz: a járáshoz betét, a látáshoz szemüveg, a halláshoz hallókészülék, az emésztés-

hez különféle cseppek, az alváshoz tabletták, a beszédhez és a rágáshoz protézis, a szexhez... Hát erről ne is beszéljünk, elég, ha a divatos hirdetések böngésszük. De még a Viagra és társai sem oldják meg – például – a sérvproblémákat, a heresérvét és a sérvkötőkét. Könnyűvérű nőismerősöm előszeretettel vadászott idős férfiakra. Egyszer megkérdeztem legújabb kalandjáról. Hadd el – felelte –, lógni sem tud egyedül. Ez túl profán? Ki kellett volna hagynom?

Az önmagától való elundorodás öngyűlöletet szül, az öngyűlölet kellemetlenül agresszívvé vagy depresszióssá teszi az embert, a depresszió néha oda vezet, hogy véget vessen földi útjának.

Mindezek következtében a modern idők egyre nehezebbé teszik az öregedés vállalását. Nosza, varrassunk fel mindent, amit érdemes, töltsünk fel mindent, amit lehet. Amíg úgy nem nézünk ki, mint egy felfúj gumimalac. Kapjuk elő a festékeket arcra, hajra, mindenhová. Ügyes szabók és varrónők leplezzék a lepleznivalókat. Mindenféle csodaszerek, csodadiéták, csodakozmetikai kezelések – szolárium, bronzárium, kvarc, vió, hideg gőz, száraz gőz, hidratálás, dehidratálás – nyugtasson meg minket nap-nap után, hogy nincs még nagy baj, pompásan nézünk ki. Ezek a machinációink tépik cafatokra az öregkor méltóságát, s változtatnak minket sajnálatra méltó pojácvá.

Miféle kor ez, miféle társadalom, ami nem engedi, hogy a megöregedett ember vállalja az öregségét, *s higgadt léptekkel menjen a sírhoz, az értelem égő lámpájával kezében, mint ahogy Kosztolányi fenséges íróhőse, Marcus Aurelius, a filozófus császár?*

A Prédikátor így búcsúzik az olvasójától és az élettől:

Örvendezz ifjú a te ifjúságodban, és vidámitson meg téged a te szíved a te ifjúságodnak idejében, és járj a te szívednek utáiban, és szemeidnek látásiban, de megtudd, hogy mindezekért az Isten téged ítéletre von.

Vesd el a haragot a te szívedből, és vesd el a gonoszt a te testedtől, mert az ifjúság és a hajnal hiábavalóság.

És emlékezzél meg a te Teremtődről a te ifjúságodnak idejében, míg a veszedelemnek napjai el nem jönnek, és míg el nem jönnek az esztendőők, melyekről azt mondd: nem szeretem ezeket!

Amíg a nap meg nem sötétedik a világossággal, a holddal és csillagokkal együtt, és a sűrű felhők ismét visszatérnek az eső után.

Az időben, mikor megremegnek a háznak őrizői, és megrogynak az erős férfiak, és megállanak az őrlő leányok, mert megkevesbedtek, és homályosodnak az ablakon kinézők.

És az ajtók kívül bezáratnak, amikor is a malom zúgása halkabbá lesz, és felkelnek a madár

szóra, és halkabbakká lesznek minden éneklő leányok.

Minden halmocskától is félnek, és mindenféle ijedelmek vannak az úton, és a mandulafa megvirágozik, és a sáska nehezen vonszolja magát, és kipattan a kapor, mert elmegy az ember az ő örökös házába, és az utcán körül járnak a sírók.

Minekelőtte elszakadna az ezüst kötél és megromlana az arany palackocska, és a veder eltörnék a forrásnál, és beletörnék a kerék a kútba, és a por földdé lenne, mint azelőtt volt, a lélek pedig megtérne Istenhez, aki adta volt azt.

Egyszer majd a saját bőrödn fogod tapasztalni, hogy a Prédikátor a szintizta igazat mondja. Ámbár nem vagyunk rá méltók.

A csövek

Világunk jóvátehetetlen bűne, hogy életünkből kidobta a halált. Nem lehet otthon szülni, nem lehet otthon meghalni. A halál már nem része a modern életnek.

Japán barátom mondta egyszer:

– Nem hiszek nektek.

– Miért nem?

– Mert nem hiszek egy olyan kultúrának, amelyik az élet legfontosabb kérdéseire csak konvencionális hazugságokkal felel.

– Melyek ezek a kérdések?

– A szex, az agresszivitás és a halál.

Rudolf Steiner pedig egyik írásában – ami a múlt század elején keletkezett – arról ír, hogy olvasója elborzadna, ha látná, hogy a huszadik század végére milyen halált készít elő az európai civilizáció a fiai számára. Megláthattuk. Elborzadtunk.

Milyen messzeségbe kerültünk attól az emberhez méltó haláltól, amikor összegyűlt a család a halálba induló körül! Megnézegették a gyászruhákat, felidéztek a múlt képeit, az együtt töltött évek legjobb pillanatait. Velük volt a család barátja, az orvos, hogy segítsen, amikor szükség lesz rá.

Hol az a család, amelyik a mai világban, a mai létformában ezt vállalni tudja? Az ápolást, a főzőcskét, esetleg a tisztába tevést. Azt, hogy valaki mindig legyen otthon a haldoklóval. A zavart, nyugtalan állapotok átvészelését. A félelmeket és a keserőségeket.

Régebben az ember mindenesetre tudhatta, hogy amint vállalták őt életében és ő is a rokonait, vállalni fogják halálában is. Ma erről szó sincsen. Ami a legkínzóbb: közömbös idegek között kell elbúcsúzni az élettől. Remény és illúziók nélkül. Amikor legnagyobb szüksége volna a távozonak érzelmi kapcsolataira, akkor bekerül az elfekvőnek, krónikus osztálynak nevezett halálgyárok egyikébe. Ha nem gyötrik éppen fájdalmak, miközben mindenfe-

lől mindenféle csövek vezetnek ki belőle, feketé az örökké ott szállongó bűdösségben, a mennyország helyett a mennyezetet bámulhatja, a beázás foltjait, a pergő vakolatot, s eszébe sem jut, hogy talán járhatna erre egy angyal is...

Nálunk az élet az életben nem érhet véget. Csak az életem kívül, az intenzív osztályon érhet véget. Az életem nem a halál fejezi be, hanem a mentőautó. Ami a mentőautó után következik – az élet szempontjából nézve, és Hamletet idézve – *a többi néma csend*. Egy ember még a világon van, de nem az életben. Igen, a globalizáció fantasztikusan megoldotta a nagy monológ kérdését: *Lenni, vagy nem lenni...* A halál tornácán lehet egyszerre lenni és nem lenni.

És a halál után? Mohamed azt tanítja, hogy a halál pillanatában az ember elveszti az eszméletét, s azt csak az utolsó ítéletkor kapja vissza. Így hát heverhet a sírban akár évezredekig öntudatlanul, a szubjektív élménye az lesz, hogy a halála pillanatában feltámadt. Zseniális ötlet.

Mózes azt tanítja, hogy van valamilyen árnyék birodalma, a Seol, olyasmi, mint a görög alvilág, hiszen felidézhető belőle lelkek, ahogy minden tilalom ellenére Saul is megtette, amikor találkozni akart a meghalt Sámuel prófétával. Ebben az alvilágban megfordult Gilgames és Orfeusz is.

Olvassunk bele Babits *Laodameiájába*:

*Hol körbe kerül a Styx vize hétszer,
s ugat a kapunál háromfejű eb,
hova senki se jut soha kétszer,
a legmesszebb s a legközelebb,
hol az árnyban az árnyak árnyai járnak,
hol a vágyra a vágyak vágyai várnak,
ahol álmokról álmodnak az álmok,
van-e létezőbb hely s léttelenebb?*

*Mert senkise tér onnan soha vissza,
csak kívül van kapuján kilincs,
becsukja a lelkét, ki a Léthét issza
és ott aki van, annak neve: nincs.
Becsukja a lelkét, ki issza a Léthét
s örökre feledve a létnek a létét,
a léthei rétnak lakja sötétét
s létezni a lélek sötéte bilincs.*

*A vágnak a vágya s bűnnek a bűja
elszunnyad az asphodelos-levelen
nem nyílik az álmok ivor-kapúja,
és nincsen vágy és nincs szerelem,
ott nem betegíti a vér a csontot,
és senkisem érez a gondért gondot
és nem szomjuhozza s szomjra a szomjot,
mert alszik a láz meg a gyász odalenn.*

Vagyis minden megvan, ami az élethez kell,
csak alszik. S ha alszik, akkor fel is lehet éb-

reszteni. Nem is rossz. Mindenesetre jobb, mint az intenzív osztály.

A Védák azt tanítják, hogy a lélek az elmúlt életét szemlélve sok-sok régió megy át, mindenholnan vesz fel energiákat, s azok segítségével építi fel új életét, a karmáját.

Buddha azt tanítja, hogy halálakor az ember alkotóelemeire esik szét. Mint energiamegmaradékok, gondolatai, érzései megmaradnak, s ezekből egy idő után összeállhat egy új emberi lény. Ő ugyanaz, mint a régi?

Itt van ez a mécses – feleli Buddha. – Egész éjszaka dolgoztam a fényénél. Reggel elfújom. Este újra meggyújtom. Az edény ugyanaz, az olaj ugyanaz, a kanóc ugyanaz, de ugyanaz-e a láng, ami felfolban a következő éjszakán?

Jó kérdés! Nem?

Jézus az utolsó ítéletet tanítja.

Lao-ce és Kung Fu Ce nem tanítanak semmit.

Vagyis a halál – semmi. A meghalás lehet iszonyúan fájdalmas, csövekkel és kínokkal tele. De ez még nagyon is az élet. A halál nem fáj. Csak az élet fáj.

UTÓSZÓ

Minden ennyire rossz?

Igen, az idő múlásával minden ennyire rosszává vált. Olyan rosszává, hogy együtt már nem is érezzük rossznak. Sőt egész jól tudjuk érezni magunkat ebben az elaljasodott világban. Ez a mi földi bizonyosságunk.

De ha elemeire szedem szét az életünket, akkor meglátjuk, megérezzük a rothadást. Akkor miért csinálom?

Erre a kérdésre csak annyit tudok válaszolni, hogy viszketni kezdtek a bőrömön a hazugságok. A saját hazugságaim is. Hazugság allergiát kaptam. Ez valószínűleg egy betegség.

Önigazolásként hadd idézzek Jolsvai András allergiás panaszaiából:

Nem szeretem, amikor a rendőr elmagyarázza, hogy nem voltam elég elővigyázatos, midőn a kocsim csomagtartójában hagytam a táskámat meg a kabátomat, mert az az én kocsim csomagtar-

tója, s mint a neve is mutatja, arra szolgál, hogy csomagot tartsak benne. A rendőr meg, miként a neve is mutatja, arra szolgál, hogy őrizze a rendet, és megpróbálja visszaszerezni az elloptott csomagomat. Ahelyett, hogy engem oktatsa.

Nem szeretem, amikor a biztosító embere magyarázza, hogy csak magamra vethetek, ha kirabolták a lakásomat, hisz nem volt a keresztpánt föltéve, a riasztó bekapcsolva, nem volt rács az ablakon és szomszéd a kertben. A biztosítónak az volna a dolga, miként a neve is mutatja, hogy biztosítson, nem pedig, hogy életvezetési tanácsokat adjon, főleg az után, hogy évszámra beszédte a pénzemet, és akkor nem kérdezte, van-e rács az ablakomon.

Nem szeretem, amikor az ügyvéd magyarázni kezdi, kit és hogyan kellene megvesztegetnünk ahhoz, hogy megnyerjük perünket, és hozzájussunk mindahhoz, ami egyébként is bennünket illet. És nem szeretem, amikor nemleges válaszukat követően vállat von, és sértetten hozzáteszi, hogy akkor persze nem kell majd csodálkozni, hogy alulmaradok. És nem szeretek persze alulmaradni sem, és látni mindenkinek – ügyvédnek, bírónak, alperesnek, szakértőnek – a szemén, hogy igazán csak azt kaptam, amit megérdemeltem.

Nem szeretem, amikor a közvagyonba könyéig markoló politikus kikéri magának az őt ért inszINUÁCIÓT, amikor taggyűlésnek merik nevezni a tagok gyűlését, pártcégnek a párt közeli cégét, éslopásnak a dinamikus anyagi gyarapodást... Ami-

kor hülyének néznek, csak azért, mert a magam részéről nem helyeslem az intézményesített lopást.

Ami engem illet, nem kívánok úgy élni, hogy rácsokkal meg riasztókkal védjem értékeimet, testőrökkel és kidobó emberekkel személyemet, csúszópénzzel ügyeimet, és korrumpálható politikusokkal eszméimet. És ne mondják nekem, ha kérhetem, hogy ilyen a világ. Hogy manapság úgymint lop mindenki, a hordártól a vállalkozón át a képviselőig. Hogy az árakba már be is van építve a megfelelő százalék, amit a megfelelő zsebekbe kell elhelyeznünk, hogy működjön az egész kóceráj.

Hisz a világ mi vagyunk. Mi, mindannyian. És szabadságunkban áll eldönteni, lopunk-e, vagy maradunk, akik voltunk.

Hülyék.

Egyszer egy kislány vállalta, hogy a kertjükben lenyírja a fűvet. Le is nyírta, de egy nagy foltot kihagyott. Apja korholta, hogy miért nem végezte el rendesen a munkát. Aztán odament. A folt közepén egy nagy béka ült.

Én a béka pártján vagyok. S Mellótól tudom: *ahol szeretet van, ott rendetlenség is van. A tökéletes rend temetővé változtatná a világot.*

De végül is tanácstalan vagyok, mint az anekdotában a szerzetes, aki keresztény erkölcsre tanítja a kannibált.

– Atyám, ha nem tudnám, hogy embert enni bűn, akkor is bűnös lennék, ha felfalnám a szomszédomat?

– Nem fiam, ebben az esetben nem lennél bűnös.

– Akkor miért tanítasz?

Hadrianus császár haldokolva egy kis verset írt, elbúcsúzva utazni készülő lelkétől:

*Animula, vagula, blandula
Hospes comesque corporis,
Quae nunc abilis in loca
Pallidula rigida nudula
Nec, ut soles, dabis jocos.*

*Lelkecske, te lengeteg, ingatag
Testem vendége, útitárs
Sápatag, sivatag, hallgatag
Helyekre visz most az utad
Játékaidnak vége már.*

Diogenész, a cinikus filozófus azt tanítja, hogy az embernek nincs találkozása a halállal, mert *amíg én vagyok, nincsen halál, amikor halál van, akkor én már nem vagyok.*

Én elfogadnám ezt a megoldást.

És Márai:

Mentem a napsütötte pesti utcán, és utánam jött a gyanú, hogy akármerre megyek, mindenütt egy nagy veszedelem árnyéka kúszik utánam: a bu-

taság ez a veszedelem, ami beárnyékol minden lépést.

Emlékeztem, megálltam a Szív utca sarkán. Ez volt a pillanat, amikor megértettem, hogy nem valami elől kell elmenni innen, hanem valami felé.

Goethe azt mondotta: „az embernek a saját sorsát kell megélni...” Tehát nem egy, az események, a Történelem által rákényszerített adat-szerű sorsot, hanem az övét, az egyszerit, a sajátját. Ez száz év előtt, talán még lehetséges volt...

De ma?... Nincs többé „saját sors”, csak statisztikai esélyek vannak. Nem lehet saját sorsnak érezni, amikor felrobban egy atombomba, vagy egy diktatúra kimond egy társadalom felett egy maradi, ostoba ítéletet. Ezért el kell menni innen valahová, ahol – talán – egy ideig lehetséges megélni a saját sorsomat. Mert itt már csak számadat vagyok egy kategóriában.

Ám van, amit csak a vers tud elmondani, csak a vers....

Egy versrészlet Tóth Árpádtól:

TANÚSÁGTÉTEL ISTEN ELLEN
Álarcosan

*Az Antikrisztus napjai ezek,
Csillog a világ szörnyű arany-szennye
Röhögő senkik, balkörmű gazok
Szállnak mennybe.*

*S én lent vergődöm, és nem tudja más,
Hogy csöndem éjén milyen jajok égnek.
De légy türelmes. Jön még ideje
Szébb zenéknek.*

És mit mond Bereményi Géza?

SOMLAI MARGIT

*Somlai Margitot láttam én piacon guberálva,
Ősz kicsi kontya úgy feszült, mint rég az iskolába.
Láttam ott Somlai Margitot lila eres kezével
Szemétben turkálni, s bújtam ott, ne legyen övé
a szégyen.*

*Bújtam a földbe, bódé mögébe,
Vén Margit néni, ne láss meg soha.
Somlai Margit, mit guberálsz itt?
Tán azt a szót, hogy... hogy iskola?*

*Oxfordi diplomás Somlai, latin–angol tanárnő,
Öt nyelven tudta mondani azt a szót, hogy
teremtő.
S nyolcvanöt éves kézzel ott ügyesen túrt
szemétben.
A teremtő éppen nem figyelt, őhelyette is néztem.*

*Bújtam a földbe, bódé mögébe,
Somlai Margit, nem én,
Nem én teremtem, nincs hozzá kedvem,
Ezt a világot, nem én.*

Somlai Margit, láttam én, talált egy fél pár
kesztyűt,
És vele örültem lesben ott, hogy a teremtő
enyhült.
Bújtomban szurkoltam: Istenem, Istenem és
teremtőm,
A kesztyű párját lelje meg, segíts a vén tanárnőn.

Ultima ora non datur secunda,
A kesztyű párját lelje meg,
Add a kezébe teremtőm végre,
A végén nem találja meg.

Mivelhogy volt ott rengeteg
Szemétben túró pára,
S minden bódé mögé bebújt
Mindnek egy tanítványa.

Piacon járva láttam ezt,
Láttam, és jól megnéztem,
Úgy mondtam el most, úgy ahogy
Volt is ez voltaképpen.

Egy haiku Onitsurától:

Kinyílt a virág –
Aztán: néztük –
Aztán lehullt –
És aztán?

Nemes Nagy Ágnes verséből egy részlet:

EKHNATON ÉJSZAKÁJA

*Köd volt, amikor újra látni kezdett.
A vízparton feküdt. A nád.
Mellette másik test is az iszapban,
oly hűvösen nyújtózva, oly hanyatt,
mintha külön hó hullott volna rá.
Fölkelt mellőle. Egyetlen mozdulattal
emelkedett föl, mint a füst,
mellőle, vagy, belőle fölkelt,
s oly áttetsző volt, amikor feküdt.
Fölkelt, feküdt, egyetlen mozdulattal.*

*És vitte akkor is, mikor elindult.
Homályosan a testet vitte még.
Elnyúlt ködök vízszintésében
ment
jobbkezevel tartva balkezét.*

És ugyanő még mit mond nekünk?

LÁZÁR

*Amikor felült, bal válla tájt,
Egy egész élet minden izma fájt.
Halála úgy letépve, mint a géz,
Mert feltámadni épp olyan nehéz.*

És olvassuk Faludyt:

TANULD MEG EZT A VERSEMET

*Tanuld meg ezt a versemet,
Mert meddig lesz e könyv veled?
Ha a tied, kölcsönveszik,
A közkönyvtárban elveszik,
S ha nem: papírja oly vacak,
Hogy sárgul, törik, elszakad,
Kiszárad, foszlik, megdagad
Vagy önmagától lángra kap,
Kétszáznegyven fok, már elég –
És mit gondolsz, milyen meleg
Egy nagyváros, mikor leég?
Tanuld meg ezt a versemet.*

*Tanuld meg ezt a versemet,
Mert nemsokára könyv se lesz,
Költő se lesz és rím se lesz,
És autódhoz benzin se lesz,
És rum se, hogy leidd magad,
Mivel a boltos ki se nyit,
S kivághatod a pénzedet,
Mert közeleg a pillanat,
Mikor képernyőd kép helyett
Halálsugarat közvetít,
S mert nem lesz, aki megsegít,
Ráébredsz, hogy csak az maradt
Tiéd, mit homlokod megett*

*Viselsz. Ott adj nekem helyet.
Tanuld meg ezt a versemet.*

*Tanuld meg ezt a versemet,
S mondd el, mikor kiöntenek
A lúgtól poshadt tengerek,
S az ipar hányadéka már
Beborít minden talpalat
Földet, akár a csiganyál,
Ha megölték a tavakat,
S mankóval jön a pusztulás,
Ha fáján rohad a levél,
A forrás dögvészt gurguláz
S ciánt hoz rád az esti szél,
Ha a gázmaszkot felteszed,
Elmondhatod e versemet.*

*Tanuld meg ezt a versemet,
Hogy elkísérjelek. Lehet,
S túléled még az ezredet,
S pár kurta évre kiderül,
Mert a bacillusok dühödt
Revánsa mégse sikerül,
S a technológia mohó
Hadosztályai több erőt
Mozgatnak, mint a földgolyó –
Memóriádból szedd elő
S dúdold el még egyszer velem
E sorokat: mert hova lett
A szépség és a szerelem?*

*Tanuld meg ezt a versemet,
Hadd kísérlek, ha nem leszek,
Mikor nyűgödre van a ház,
Hol laksz, mert nincs se víz, se gáz,
S elindulsz, hogy odút keress,
Rügyet, magot, barkát ehess,
Vizet találj, bunkót szerezz,
S ha nincs szabad föld, elvegyed,
Az embert leöld, s megegyed –
Hadd bandukoljak ott veled,
Romok alatt, romok felett,
És súgjam néked: tetszhalott,
Hová mégy? Lelked elfagyott,
Mihelyst a várost elhagyod.
Tanuld meg ezt a versemet.*

*Az is lehet, hogy odafenn
Már nincs világ, s te odalenn
A bunker mélyén kérdezed
Hány nap még, míg a mérgezett
Levegő az ólomlapon
Meg a betonon áthatol?
S mire való volt és mit ért
Az ember, ha ily véget ért?
Hogyan küldjek neked vigaszt,
Ha nincs vigasz, amely igaz?
Valljam meg, hogy mindig reád
Gondoltam sok-sok éven át,
Napfényen át és éjen át,
S bár rég meghaltam, most is rád*

*Néz két szomorú vén szemem?
Mi mást izenhetek neked?
Felejtsd el ezt a versemet.*

Egy illúzió nyomába eredtem, ami Európa fel-
támadását ígerte. Rekviem lett belőle. Az én
nemzedékem már sohasem fog Európában
élni. S a fiatalok? Ők sem, de nekik nem fog
hiányozni. Hiszen – a szerzetes szövegét újra
idézve – a mi illúzióink nem kell nekik. És az ő
szép új világuk meg nem kell nekünk.

Az órámra néztem. Éjjel fél három van. Men-
jünk aludni. Az Isten legyen irgalmas hozzánk.

Budapesten, 2005. október 25-én...

